

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΤΡΙΤΟ ΤΜΗΜΑ

ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΒΑΥΕΝ ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΙ ΚΑΤΑ ΡΩΣΙΑΣ
(Προσφυγές αριθ. 67667/09 και δύο άλλες – βλέπε συνημμένο κατάλογο)

ΑΠΟΦΑΣΗ

ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ

20 Ιουνίου 2017

ΤΕΛΕΣΙΔΙΚΗ

13.11.2017

Η απόφαση αυτή έχει καταστεί τελεσίδικη σύμφωνα με τα οριζόμενα από το άρθρο 44 § 2 της Σύμβασης. Μπορεί να αποτελέσει το αντικείμενο διορθώσεων ως προς την μορφή.

Στην υπόθεση Bayen και λοιποί κατά Ρωσίας.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (τρίτο τμήμα), συνεδριάζοντας σε τμήμα, αποτελούμενο από τους εξής:

Helena Jäderblom, *πρόεδρος*,

Luis López Guerra,

Helen Keller,

Dmitry Dedov,

Alena Poláčeková

Γεώργιος Α. Σεργίδης,

Jolien Schukking, *δικαστές*,

και Stephen Phillips, *γραμματέας τμήματος*,

Αφού διασκέφθηκε σε δικαστικό συμβούλιο στις 23 Μαΐου 2017,

Εκδίδει την ακόλουθη απόφαση, η οποία ελήφθη την πιο πάνω ημερομηνία:

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

1. Η υπόθεση έχει εισαχθεί με τρεις προσφυγές (αριθ. 67667/09, 44092/12 και 56717/12) στρεφόμενες κατά της Ρωσικής Ομοσπονδίας, από τρεις Ρώσους υπηκόους, τον κ. Nikolay Viktorovich Bayen («ο πρώτος προσφεύγων»), τον κ. Aleksey Aleksandrovich Kiselev («ο δεύτερος προσφεύγων») και τον κ. Nikolay Aleksandrovich Alekseyev («ο τρίτος προσφεύγων»), οι οποίοι προσέφυγαν ενώπιον του Δικαστηρίου δυνάμει του άρθρου 34 της Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών («η Σύμβαση») στις 9 Νοεμβρίου 2009 (η πρώτη προσφυγή) και στις 2 Ιουλίου 2012 (η δεύτερη και η τρίτη προσφυγή).

2. Οι προσφεύγοντες εκπροσωπήθηκαν από την κυρία D.G. Bartenev, δικηγόρο εδρεύοντα στην Αγία Πετρούπολη. Η ρωσική κυβέρνηση («η Κυβέρνηση») εκπροσωπήθηκε αρχικά από τον κ. G. Mastyushkin, Αντιπρόσωπο της Ρωσικής Ομοσπονδίας στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου από τον διάδοχό του στην θέση αυτή, κύριο M. Galperin.

3. Οι προσφεύγοντες ισχυρίστηκαν ότι η νομοθετική απαγόρευση της «προπαγάνδας μη παραδοσιακών σεξουαλικών σχέσεων που στοχεύει ανήλικους» παραβίασε το δικαίωμά τους στην ελευθερία της έκφρασης και εισήγαγε δυσμενή διάκριση.

4. Στις 16 Οκτωβρίου 2013 οι προσφυγές κοινοποιήθηκαν στην Κυβέρνηση.

5. Επιπρόσθετα με τις έγγραφες παρατηρήσεις της Κυβέρνησης και των προσφευγόντων, σχόλια τρίτων ελήφθησαν από το Ίδρυμα Οικογένειας και Δημογραφίας,

μαζί με εκείνα του Άρθρου 19: Παγκόσμια Εκστρατεία για την Ελευθερία της Έκφρασης («Άρθρο 19») και της Interights, και μαζί με εκείνα της European Region of the International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association (ILGA-Europe”) της «Coming Out» και του Ρωσικού Δικτύου Λεσβιών, Ομοφυλοφίλων, Αμφιφυλοφίλων και Τρανς (ΛΟΑΤ), στα οποία η Πρόεδρος επέτρεψε να παρέμβουν στην έγγραφη διαδικασία (άρθρο 36 § 2 της Σύμβασης και άρθρο 44 § 3 του Κανονισμού του Δικαστηρίου).

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

I. ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΗΣ

6. Οι προσφεύγοντες γεννήθηκαν το 1974, το 1984 και το 1977 αντίστοιχα. Ο πρώτος και ο τρίτος από τους προσφεύγοντες κατοικούν στην Μόσχα και ο δεύτερος από τους προσφεύγοντες είναι κάτοικος Γκρυάζν, στην Περιφέρεια Λίπετσκ.

7. Οι προσφεύγοντες είναι ακτιβιστές των δικαιωμάτων των ομοφυλοφίλων. Όλοι κηρύχθηκαν ένοχοι της διοικητικής παράβασης των «δημοσίων δραστηριοτήτων με στόχο την προβολή της ομοφυλοφιλίας μεταξύ ανηλίκων» (ακολουθεί το κείμενο στην ρωσική γλώσσα).

A. Οι διοικητικές παραβάσεις των προσφευγόντων

8. Στις 3 Απριλίου 2006 η Περιφερειακή Δούμα του Ρυαζάν ψήφισε τον Νόμο για την Προστασία της Ηθικής των Παιδιών της Επαρχίας του Ρυαζάν, ο οποίος απαγόρευε τις δημόσιες δραστηριότητες που είχαν στόχο την προβολή της ομοφυλοφιλίας μεταξύ ανηλίκων.

9. Στις 4 Δεκεμβρίου 2008 η Περιφερειακή Δούμα του Ρυαζάν ψήφισε τον Νόμο για τις Διοικητικές Παραβάσεις, ο οποίος εισήγαγε διοικητική ευθύνη για τις δημόσιες δραστηριότητες που είχαν στόχο την προβολή της ομοφυλοφιλίας μεταξύ ανηλίκων.

10. Στις 30 Μαρτίου 2009 ο πρώτος προσφεύγων διενήργησε μία στατική διαδήλωση («πικετοφορία» - ακολουθεί η λέξη στα ρωσικά) μπροστά από ένα λύκειο στο Ρυαζάν, κρατώντας δύο πανό που έγραφαν «Η ομοφυλοφιλία είναι φυσιολογική» και «Είμαι υπερήφανος για την ομοφυλοφιλία μου». Για την πράξη του αυτή του καταλογίστηκε διοικητική παράβαση.

11. Στις 6 Απριλίου 2009 το Ειρηνοδικείο αριθ. 18 του Διαμερίσματος Oktyabrskiy του Ρυαζάν έκρινε τον πρώτο προσφεύγοντα ένοχο παραβίασης του άρθρου 3.10 του Νόμου περί Διοικητικών Παραβάσεων του Ρυαζάν. Του επιβλήθηκε πρόστιμο 1.500 ρωσικών ρουβλιών

(RUB, αντιστοιχούντα σε περίπου 34 ευρώ (EUR)). Στις 14 Μαΐου 2009 το Περιφερειακό Δικαστήριο του Oktyabrskiy απέρριψε την έφεση του πρώτου προσφεύγοντος.

12. Στις 30 Σεπτεμβρίου 2011 το Περιφερειακό Κοινοβούλιο του Αρκάνγκελσκ προέβη σε τροποποιήσεις στον Νόμο για τα Χωριστά Μέτρα για την Προστασία της Ηθικής και της Υγείας των Παιδιών στην Επαρχία του Αρκάνγκελσκ. Ο τροποποιημένος νόμος απαγόρευσε τις δημόσιες δραστηριότητες που είχαν στόχο την προβολή της ομοφυλοφιλίας μεταξύ ανηλίκων.

13. Στις 21 Νοεμβρίου 2011 το Περιφερειακό Κοινοβούλιο του Αρκάνγκελσκ προέβη σε τροποποιήσεις στον Περιφερειακό Νόμο για τις Διοικητικές Παραβάσεις. Οι τροποποιήσεις εισήγαγαν διοικητική ευθύνη για τις δημόσιες δραστηριότητες που είχαν στόχο την προβολή της ομοφυλοφιλίας μεταξύ ανηλίκων.

14. Στις 11 Ιανουαρίου 2012 ο δεύτερος και ο τρίτος από τους προσφεύγοντες διεξήγαγαν μία στατική διαδήλωση μπροστά στην παιδική βιβλιοθήκη του Αρκάνγκελσκ. Ο δεύτερος προσφεύγων κρατούσε ένα πανό που έγραφε «Η Ρωσία έχει το υψηλότερο ποσοστό αυτοκτονιών εφήβων στον κόσμο. Ο αριθμός συμπεριλαμβάνει ένα μεγάλο ποσοστό ομοφυλόφιλων. Φθάνουν στο σημείο αυτό λόγω της έλλειψης πληροφοριών για την φύση τους. Οι βουλευτές είναι δολοφόνοι παιδιών. Η ομοφυλοφιλία είναι καλή!» Ο τρίτος προσφεύγων κρατούσε ένα πανό που έγραφε «Τα παιδιά έχουν το δικαίωμα να γνωρίζουν. Σπουδαίοι άνθρωποι είναι και αυτοί μερικές φορές ομοφυλόφιλοι. Οι ομοφυλόφιλοι γίνονται και αυτοί σπουδαίοι. Η ομοφυλοφιλία είναι φυσική και φυσιολογική». Στην συνέχεια παρέθετε τον κατάλογο των ονομάτων σπουδαίων ανθρώπων που είχαν συμβάλει στην ρωσική πολιτιστική κληρονομιά και πιστεύεται ότι ήταν ομοφυλόφιλοι. Αμφότεροι οι προσφεύγοντες συνελήφθησαν και προσήχθησαν στο αστυνομικό τμήμα, όπου συντάχθηκαν εκθέσεις διοικητικής παράβασης.

15. Στις 3 Φεβρουαρίου 2012 το Ειρηνοδικείο αριθ. 18 του Διαμερίσματος Oktyabrskiy του Αρκάνγκελσκ έκρινε τον δεύτερο και τον τρίτο από τους προσφεύγοντες ενόχους της παραβίασης του άρθρου 2.13 § 1 του Νόμου του Αρκάνγκελσκ περί των Διοικητικών Παραβάσεων. Στον δεύτερο προσφεύγοντα επιβλήθηκε πρόστιμο 1.800 RUB (περίπου 45 EUR) και στον τρίτο προσφεύγοντα επιβλήθηκε πρόστιμο 2.000 RUB (περίπου 50 EUR). Στις 22 Μαρτίου 2012 το Περιφερειακό Δικαστήριο Oktyabrskiy του Αρκάνγκελσκ απέρριψε τις εφέσεις αμφοτέρων των προσφευγόντων.

16. Στις 7 Μαρτίου 2012 το Νομοθετικό Σώμα της Αγίας Πετρούπολης προέβη σε τροποποιήσεις στον Νόμο περί Διοικητικών Παραβάσεων της Αγίας Πετρούπολης. Οι τροποποιήσεις εισήγαγαν διοικητική ευθύνη για τις δημόσιες δραστηριότητες που έχουν

στόχο την προβολή της ομοφυλοφιλίας, της αμφιφυλοφιλίας και/ή της διεμφυλικότητας μεταξύ των ανηλίκων. Ο ίδιος νόμος εισήγαγε διοικητική ευθύνη για την προβολή της παιδοφιλίας.

17. Στις 12 Απριλίου 2012 ο τρίτος προσφεύγων προέβη σε μία διαδήλωση μπροστά στην Διοίκηση της Πόλης της Αγίας Πετρούπολης, κρατώντας ένα πανό με μία δημοφιλή ρήση μιας διάσημης ηθοποιού της σοβιετικής περιόδου, της Faina Ranevskaya: «Η ομοφυλοφιλία δεν είναι διαστροφή. Το χόκεϊ επί χόρτου και το καλλιτεχνικό πατινάζ είναι.» Συνελήφθη από την αστυνομία και οδηγήθηκε στο αστυνομικό τμήμα, όπου συντάχθηκε μία έκθεση διοικητικής παράβασης.

18. Στις 5 Μαΐου 2012 το Ειρηνοδικείο αριθ. 208 της Αγίας Πετρούπολης έκρινε τον τρίτο προσφεύγοντα ένοχο παραβίασης του άρθρου 7.1 του Νόμου περί Διοικητικών Παραβάσεων της Αγίας Πετρούπολης. Του επιβλήθηκε πρόστιμο 5.000 ρωσικών ρουβλιών (περίπου 130 EUR). Στις 6 Ιουνίου 2012 το Περιφερειακό Δικαστήριο Smolninskiy της Αγίας Πετρούπολης απέρριψε την έφεση του πρώτου προσφεύγοντος.

B. Νομοθετικές εξελίξεις και αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου

19. Σε μη καθοριζόμενη ημερομηνία ο πρώτος και ο τρίτος από τους προσφεύγοντες προσέφυγαν στο Συνταγματικό Δικαστήριο της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Αμφισβήτησαν την συμβατότητα του άρθρου 4 του Νόμου για την Προστασία της Ηθικής και της Υγείας των Παιδιών στην Επαρχία του Ρυαζάν με τις διατάξεις του Συντάγματος, και ιδιαίτερα με την αρχή της ίσης μεταχείρισης και της ελευθερίας της έκφρασης που κατοχυρώνονται στα άρθρα 19 και 29 του Συντάγματος, καθώς και των διατάξεων του άρθρου 55 § 3, οι οποίες παραθέτουν τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες τα συνταγματικά προστατευόμενα δικαιώματα και ελευθερίες μπορούν να περιορίζονται.

20. Στις 19 Ιανουαρίου 2010 το Συνταγματικό Δικαστήριο κήρυξε την προσφυγή απαράδεκτη, για τους ακόλουθους λόγους:

«Το άρθρο 14 § 1 του Ομοσπονδιακού Νόμου ορίζει σαφώς την ευθύνη των Κρατικών οργάνων της Ρωσικής Ομοσπονδίας να λαμβάνουν μέτρα για την προστασία των παιδιών από πληροφορίες, προπαγάνδα και ακτιβισμό που είναι επιβλαβή για την υγεία και για την ηθική και πνευματική ανάπτυξη.

...

Οι νόμοι της Επαρχίας του Ρυαζάν «Περί της προστασίας της ηθικής των παιδιών στην Επαρχία του Ρυαζάν» και «περί των διοικητικών παραβάσεων» δεν ενισχύουν οποιαδήποτε μέτρα που απαγορεύουν την ομοφυλοφιλία ή προβλέπουν την επίσημη

λογοκρισία της. Δεν εμπεριέχουν δείγματα δυσμενών διακρίσεων και δεν υπάρχει ένδειξη για το ότι ο σκοπός τους είναι η ανάληψη περιττών ενεργειών εκ μέρους των Κρατικών οργάνων. Έπεται ότι οι διατάξεις οι οποίες προσβάλλονται από τους προσφεύγοντες δεν μπορούν να κριθούν ως δυσανάλογα περιοριστικές της ελευθερίας του λόγου.»

21. Σε μη καθοριζόμενη ημερομηνία ο τρίτος προσφεύγων προσέφυγε στο Συνταγματικό Δικαστήριο της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Αμφισβήτησε την συμβατότητα του άρθρου 7 του Νόμου περί των Διοικητικών Παραβάσεων της Αγίας Πετρούπολης με το Σύνταγμα.

22. Στις 24 Οκτωβρίου 2013 το Συνταγματικό Δικαστήριο κήρυξε την προσφυγή απαράδεκτη, για τους ακόλουθους λόγους:

«... Έπεται ότι η συγκεκριμένη απαγόρευση, η οποία καθορίστηκε από το γεγονός ότι μία τέτοια προβολή είναι ικανή να βλάψει τους ανήλικους βάσει των αναλόγων προς την ηλικία τους χαρακτηριστικών της νοητικής και ψυχολογικής ανάπτυξής τους, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι επιτρέπει έναν περιορισμό των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των πολιτών αποκλειστικά στην βάση του σεξουαλικού προσανατολισμού τους.

...

Εν τούτοις, τούτο δεν αποκλείει την ανάγκη του καθορισμού – στην βάση μιας εξισορροπητικής προσπάθειας μεταξύ των αλληλοσυγκρουόμενων συνταγματικών αξιών – των ορίων της πραγματικής άσκησης των δικαιωμάτων και ελευθεριών εκ μέρους των συγκεκριμένων ατόμων, προκειμένου να μην παραβιάζονται τα δικαιώματα και οι ελευθερίες άλλων.

...

Δεδομένου ότι συνδέεται στενά με την έρευνα των πραγματικών συνθηκών της υπόθεσης, η εξέταση του κατά πόσον οι ενέργειες του προσφεύγοντος όσον αφορά την στοχευμένη και ανέλεγκτη διάδοση γενικώς προσβάσιμων πληροφοριών ήταν ικανές να βλάψουν την υγεία και την ηθική και την πνευματική ανάπτυξη ανηλίκων, συμπεριλαμβανομένης και της δημιουργίας μιας διαστρεβλωμένης εντύπωσης της κοινωνικής ισοδυναμίας παραδοσιακών και μη παραδοσιακών εγγάμων σχέσεων, δεν εμπίπτει στην αρμοδιότητα του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Ρωσικής Ομοσπονδίας, όπως ούτε και η εξακρίβωση της νομιμότητας και της εγκυρότητας των δικαστικών αποφάσεων που εκδόθηκαν στην υπόθεση του προσφεύγοντος.»

23. Στις 29 Ιουνίου 2013 ο Κώδικα των Διοικητικών Παραβάσεων της Ρωσικής Ομοσπονδίας τροποποιήθηκε, με την εισαγωγή στο άρθρο 6.21 της διοικητικής ευθύνης για την προβολή μη παραδοσιακών σεξουαλικών σχέσεων μεταξύ των ανηλίκων.

24. Σε μη καθοριζόμενη ημερομηνία ο τρίτος προσφεύγων και δύο άλλα άτομα προσέφυγαν στο Συνταγματικό Δικαστήριο της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Αμφισβήτησαν την συμβατότητα του άρθρου 6.21 του Κώδικα Διοικητικών Παραβάσεων με τις διατάξεις του Συντάγματος.

25. Στις 23 Σεπτεμβρίου 2014 το Συνταγματικό Δικαστήριο εξέτασε την προσφυγή επί της ουσίας και την απέρριψε για τους ακόλουθους λόγους:

«... Η εκ μέρους των πολιτών απόλαυση του δικαιώματος να διαδίδουν πληροφορίες σχετικά με το ζήτημα του σεξουαλικού αυτό-προσδιορισμού ενός ατόμου δεν θα πρέπει να παραβιάζει τα δικαιώματα και τις ελευθερίες άλλων. Κατά την ρύθμιση του δικαιώματος αυτού μέσω της νομοθεσίας, είναι απαραίτητο να εξασφαλίζεται ότι διατηρείται μία ισορροπία μεταξύ των αξιών οι οποίες προστατεύονται από το Σύνταγμα. Συνεπώς, έχοντας υπόψη την ευαίσθητη φύση των ζητημάτων αυτών, αφού υπάγονται στην σφαίρα της ατομικής αυτονομίας, και χωρίς να καταπατείται η ίδια η ουσία της, το Κράτος έχει το δικαίωμα να εισαγάγει, στην βάση των προαναφερομένων απαιτήσεων του Συντάγματος της Ρωσικής Ομοσπονδίας, συγκεκριμένους περιορισμούς στις δραστηριότητες οι οποίες συνδέονται με την διάδοση τέτοιων πληροφοριών εφόσον αυτή καθίσταται επιθετική [και] φορτική από την φύση της και είναι ικανή να προξενήσει βλάβη στα δικαιώματα και τα έννομα συμφέροντα άλλων, κατά κύριο λόγο ανηλίκων, και είναι προσβλητική ως προς την μορφή της.

... Στον βαθμό που ένας από τους ρόλους της οικογενείας είναι [να μεριμνά] για την γέννηση και την ανατροφή των παιδιών, μία πρόσληψη του γάμου ως της ένωσης ενός άντρα και μιας γυναίκας διαπνέει την νομοθετική προσέγγιση της επίλυσης δημογραφικών και κοινωνικών ζητημάτων στον τομέα των οικογενειακών σχέσεων της Ρωσικής Ομοσπονδίας ...

Η ρύθμιση της ελευθερίας του λόγου και της ελευθερίας της διάδοσης πληροφοριών δεν προϋποθέτει την δημιουργία συνθηκών που θα μπορούσαν να διευκολύνουν την διαμόρφωση άλλων ερμηνειών της οικογένειας ως θεσμού, και των άλλων κοινωνικών και νομικών θεσμών, οι οποίοι θα διαφοροποιούνταν από τις γενικά αποδεκτές ερμηνείες, ούτε την εκ μέρους της κοινωνίας αποδοχή τους ως ισότιμων ...

Οι στόχοι αυτοί καθορίζουν επίσης την ανάγκη της προστασίας του παιδιού από την επιρροή πληροφοριών που μπορούν να του προξενήσουν βλάβη στην υγεία ή στην ανάπτυξη, και ιδιαίτερα πληροφοριών οι οποίες συνδυάζονται με μία επιθετική επιβολή συγκεκριμένων προτύπων σεξουαλικής συμπεριφοράς, δίνοντας αφορμή για διαστρεβλωμένες παραστάσεις των κοινωνικά αποδεκτών προτύπων οικογενειακών σχέσεων στις ηθικές αξίες οι οποίες είναι γενικά αποδεκτές στην ρωσική κοινωνία, όπως αυτές διατυπώνονται στο Σύνταγμα και την νομοθεσία.

...

Προκειμένου να εξασφαλίσουν την υγιή ανάπτυξη του παιδιού, τα Κράτη οφείλουν, ειδικότερα, να προστατεύουν το παιδί από όλες τις μορφές της σεξουαλικής εκμετάλλευσης και της σεξουαλικής διαστροφής.

...

Ο διωκόμενος από την ομοσπονδιακή νομοθεσία σκοπός κατά την θέσπιση του συγκεκριμένου κανόνα ήταν να προστατέψει τα παιδιά από τις επιπτώσεις πληροφοριών που θα μπορούσαν να τα οδηγήσουν σε μη παραδοσιακές σεξουαλικές σχέσεις, η επιλογή των οποίων θα τους εμπόδιζε από την οικοδόμηση οικογενειακών σχέσεων όπως αυτές γίνονται παραδοσιακά αποδεκτές στην Ρωσία και διατυπώνονται στο Σύνταγμα της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Το Συνταγματικό Δικαστήριο της Ρωσικής Ομοσπονδίας αναγνωρίζει ότι οι πιθανές επιπτώσεις των εν λόγω πληροφοριών για την μελλοντική ζωή του παιδιού, ακόμη και όταν αυτές παρέχονται με επίμονο τρόπο, δεν έχουν αποδειχθεί κατά τρόπο αναμφισβήτητο. Παρά ταύτα, κατά την εκτίμηση της εισαγωγής του ενός ή του άλλου περιορισμού, η ομοσπονδιακή νομοθεσία έχει το δικαίωμα να χρησιμοποιεί κριτήρια τα οποία στηρίζονται στην υπόθεση ότι υφίσταται απειλή για τα συμφέροντα του τέκνου, ιδιαίτερα καθώς οι περιορισμοί που εισάγει αφορούν μόνον την τάση των εν λόγω πληροφοριών να στοχεύουν άτομα μιας δεδομένης ηλικιακής ομάδας, και δεν μπορεί συνεπώς να θεωρηθούν ως αποκλείοντες την δυνατότητα της άσκησης του δικαιώματος της ελευθερίας των πληροφοριών στον τομέα αυτό. ...

Η απαγόρευση δημοσίων δραστηριοτήτων σχετιζόμενων με ανήλικους προορίζεται στην πρόληψη της αυξανόμενης επικέντρωσης της προσοχής τους σε ζητήματα που αφορούν τις σεξουαλικές σχέσεις, τα οποία είναι ικανά, κάτω από δυσμενείς συνθήκες, να παραμορφώσουν ουσιαδώς την εκ μέρους του παιδιού αντίληψη συνταγματικών αξιών όπως η οικογένεια, η μητρότητα, η πατρότητα και η παιδική ηλικία και να επηρεάσουν δυσμενώς όχι μόνον την ψυχολογική κατάσταση και

ανάπτυξή του, αλλά και την κοινωνική προσαρμογή του. Το γεγονός ότι αυτή η απαγόρευση δεν επεκτείνεται σε καταστάσεις που αφορούν την προβολή της ανήλικης διαγωγής μέσα στο πλαίσιο των παραδοσιακών σεξουαλικών σχέσεων, η οποία μπορεί επίσης να απαιτεί Κρατική ρύθμιση, και μέσω [της ύπαρξης] διοικητικών παραβάσεων, δεν είναι λόγος για την διαπίστωση ότι ο συγκεκριμένος κανόνας είναι ασύμβατος με το Σύνταγμα της Ρωσικής Ομοσπονδίας από την άποψη της παραβίασης των αρχών της ισότητας όπως αυτή εφαρμόζεται στην προστασία των συνταγματικών αξιών, οι οποίες εξασφαλίζουν την αδιάλειπτη αντικατάσταση των γενεών ...

Η επιβολή στους ανήλικους μιας σειράς κοινωνικών αξιών οι οποίες διαφέρουν από εκείνες που είναι κοινά αποδεκτές στην ρωσική κοινωνία και που οι γονείς – οι οποίοι έχουν την πρωταρχική ευθύνη για την ανάπτυξη και την ανατροφή των παιδιών και από τους οποίους ζητείται να μεριμνήσουν για την υγεία και την φυσική, ψυχολογική, πνευματική και ηθική ανάπτυξή τους - δεν συμμερίζονται και μάλιστα συχνά αντιλαμβάνονται ως απαράδεκτες ... μπορεί να έχει ως συνέπεια την κοινωνική αποξένωση του παιδιού και να παρεμποδίσει την ανάπτυξή του μέσα στην οικογένεια, ιδιαίτερα εφόσον κανείς θεωρεί ότι η ισότητα των δικαιωμάτων όπως αυτά παρατίθενται στο Σύνταγμα, η οποία προϋποθέτει και την ισότητα των δικαιωμάτων ανεξάρτητα από τον σεξουαλικό προσανατολισμό, δεν εγγυάται εν τούτοις ότι πρόσωπα με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό αντιμετωπίζονται στην πραγματικότητα με ίσους όρους από την κοινή γνώμη. Η κατάσταση αυτή μπορεί να συνεπάγεται αντικειμενικές δυσκολίες κατά την επιδίωξη της αποφυγής αρνητικών συμπεριφορών από μεμονωμένα άτομα της κοινωνίας έναντι των προσώπων αυτών σε καθημερινό επίπεδο. Τούτο ισχύει επίσης στις περιπτώσεις όπου οι πληροφορίες των οποίων η διάδοση σε ανήλικους απαγορεύεται μπορεί να προορίζονται, από την σκοπιά του διαδίδοντος, για την εξουδετέρωση αυτών των αρνητικών στάσεων έναντι των προσώπων με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό ...

Η απαγόρευση της προβολής μη παραδοσιακών σεξουαλικών σχέσεων δεν αποκλείει αφ'εαυτής την παρουσίαση των πληροφοριών αυτών σε ουδέτερο (εκπαιδευτικό, καλλιτεχνικό, ιστορικό) περιβάλλον. Αυτή η μετάδοση πληροφοριών, εφόσον είναι απαλλαγμένη από ενδείξεις προβολής, ήτοι, εφόσον δεν στοχεύει στην δημιουργία προτιμήσεων που συνδέονται με την επιλογή μη παραδοσιακών μορφών σεξουαλικής ταυτότητας και εξασφαλίζει μία εξατομικευμένη προσέγγιση, λαμβανομένων υπόψη των ειδικών χαρακτηριστικών της ψυχολογικής και

φυσιολογικής ανάπτυξης των παιδιών σε μία δεδομένη ηλικιακή ομάδα και της αποσαφήνισης της φύσης του συγκεκριμένου ζητήματος, μπορεί να λαμβάνει χώρα με την βοήθεια ειδικών όπως οι εκπαιδευτικοί, οι ιατροί ή οι ψυχολόγοι.

... δεν σημαίνει μία αρνητική αξιολόγηση εκ μέρους του Κράτους των μη παραδοσιακών σεξουαλικών σχέσεων ως τέτοιων, και δεν έχει ως στόχο να υποτιμήσει την τιμή και την αξιοπρέπεια των πολιτών οι οποίοι μετέχουν σε τέτοιες σχέσεις...

... δεν μπορεί θεωρηθεί ως εμπεριέχουσα επίσημη λογοκρισία για τις μη παραδοσιακές σεξουαλικές σχέσεις, και ειδικότερα την ομοφυλοφιλία, και πολύ λιγότερο την απαγόρευσή τους...

... το άτομο [το οποίο διαδίδει τις πληροφορίες] οφείλει να κατανοήσει ότι αυτό που του φαίνεται ως καθαρή παροχή πληροφοριών μπορεί, σε μία συγκεκριμένη περίπτωση, να προσομοιάζει με ακτιβισμό (προβολή), αν αποδεικνύεται ότι ο στόχος ήταν η διάδοση (ή ιδίως η επιβολή) πληροφοριών με το πιο πάνω αναφερόμενο περιεχόμενο. Ταυτόχρονα, τιμωρείται μόνον η εκ προθέσεως διάπραξη εκ μέρους ενός προσώπου των αντιστοίχων δημοσίων δραστηριοτήτων, η οποία στοχεύει ευθέως στην προβολή μη παραδοσιακών σεξουαλικών σχέσεων μεταξύ ανηλίκων ή η εκ προθέσεως διάπραξη των πράξεων αυτών εκ μέρους ενός προσώπου το οποίο έχει πλήρη συνείδηση ότι θα μπορούσαν να υπάρχουν ανήλικοι μεταξύ εκείνων που λαμβάνουν τις πληροφορίες...»

II. ΤΟ ΕΦΑΡΜΟΣΤΕΟ ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ

26. Το ρωσικό Σύνταγμα εγγυάται την ισότητα των δικαιωμάτων και των ελευθεριών σε όλους, ανεξάρτητα από, ιδίως, το φύλο, την κοινωνική κατάσταση ή την επαγγελματική θέση (άρθρο 19). Εγγυάται επίσης το δικαίωμα στην ελευθερία της σκέψης και της έκφρασης, καθώς και της ελευθερίας της ελεύθερης αναζήτησης, λήψης, διαβίβασης και διάδοσης πληροφοριών με όλα τα νόμιμα μέσα (άρθρο 29). Προβλέπει ότι τα δικαιώματα και οι ελευθερίες μπορούν να περιορίζονται από ομοσπονδιακούς νόμους για την προστασία των συνταγματικών αρχών, των δημοσίων ηθών, της υγείας και των δικαιωμάτων και νομίμων συμφερόντων άλλων, και για την εξασφάλιση της άμυνας και της ασφάλειας του Κράτους (άρθρο 55).

27. Ο νόμος αριθ. 172-22-OZ της Επαρχίας του Αρκάνγκελσκ της 3 Ιουνίου 2003 «περί των Διοικητικών Παραβάσεων» ορίζει:

Άρθρο 2.13 Δημόσιες δραστηριότητες με στόχο την προβολή της ομοφυλοφιλίας μεταξύ ανηλίκων

«1. Οι δημόσιες δραστηριότητες που έχουν ως στόχο την προβολή της ομοφυλοφιλίας μεταξύ ανηλίκων – θα τιμωρούνται με διοικητικό πρόστιμο κυμαινόμενο για ιδιώτες πολίτες από 1.500 έως 2.000 ρούβλια, για αξιωματούχους από 2.000 έως 5.000 ρούβλια, για νομικά πρόσωπα από 10.000 έως 20.000 ρούβλια.

2. Οι δραστηριότητες οι οποίες αναφέρονται στο σημείο 1 του παρόντος άρθρου, εφόσον επαναληφθούν εντός ενός έτους, θα τιμωρούνται με διοικητικό πρόστιμο κυμαινόμενο για ιδιώτες πολίτες από 2.000 έως 5.000 ρούβλια, για αξιωματούχους από 5.000 έως 10.000 ρούβλια, για νομικά πρόσωπα από 20.000 έως 25.000 ρούβλια.

(πρόσθετο άρθρο το οποίο προστέθηκε στον Νόμο της Επαρχίας αριθ. 386-26-OZ της 21 Νοεμβρίου 2011).»

28. Ο νόμος αριθ. 41-OZ της Επαρχίας του Ρυαζάν της 3 Απριλίου 2006 «περί της Προστασίας της Ηθικής των Παιδιών στην Επαρχία του Ρυαζάν» ορίζει:

Άρθρο 4. Απαγόρευση των δημοσίων δραστηριοτήτων με στόχο την προβολή της ομοφυλοφιλίας μεταξύ ανηλίκων

«Οι δημόσιες δραστηριότητες με στόχο την προβολή της ομοφυλοφιλίας (ομοφυλοφιλία και λεσβιασμός) δεν θα επιτρέπονται.»

29. Ο νόμος αριθ. 182-OZ της Επαρχίας του Ρυαζάν της 4 Δεκεμβρίου 2008 «περί των Διοικητικών Παραβάσεων» προβλέπει:

Άρθρο 3.10 Δημόσιες δραστηριότητες με στόχο την προβολή της ομοφυλοφιλίας (ομοφυλοφιλία και λεσβιασμός) μεταξύ ανηλίκων.

«Οι δημόσιες δραστηριότητες με στόχο την προβολή της ομοφυλοφιλίας (ομοφυλοφιλία και λεσβιασμός) μεταξύ ανηλίκων θα τιμωρούνται με διοικητικό πρόστιμο κυμαινόμενο για ιδιώτες πολίτες από 1.500 έως 2.000 ρούβλια, για αξιωματούχους από 2.000 έως 5.000 ρούβλια, για νομικά πρόσωπα από 10.000 έως 20.000 ρούβλια.»

30. Ο νόμος αριθ. 113-90OZ της Επαρχίας του Αρκάνγκελσκ της 15 Δεκεμβρίου 2009 «περί διακριτών μέτρων για την προστασία της ηθικής και της υγείας των παιδιών στην Επαρχία του Αρκάνγκελσκ» ορίζει:

Άρθρο 10. Μέτρα για τον αποκλεισμό των δημοσίων δραστηριοτήτων με στόχο την προβολή της ομοφυλοφιλίας μεταξύ ανηλίκων.

(εισήχθη με τον νόμο αριθ. 336-24-OZ της Επαρχίας του Αρκάνγκελσκ της 30 Σεπτεμβρίου 2011)

«Οι δημόσιες δραστηριότητες που έχουν ως στόχο την προβολή της ομοφυλοφιλίας μεταξύ ανηλίκων θα θεωρούνται απαράδεκτες.»

31. Ο νόμος αριθ. 273-70 της Αγίας Πετρούπολης της 31 Μαΐου 2010 «περί των Διοικητικών Παραβάσεων της Αγίας Πετρούπολης» ορίζει:

Άρθρο 7-1. Δημόσιες δραστηριότητες με στόχο την προβολή της ομοφυλοφιλίας, του λεσβιασμού, της αμφιφυλοφιλίας και/ή της διεμφυλικότητας μεταξύ ανηλίκων.

(άρθρο τεθέν σε ισχύ από τις 30 Μαρτίου 2012 από τον νόμο αριθ. 108-18 της Αγίας Πετρούπολης της 7 Μαρτίου 2012)

«Οι δημόσιες δραστηριότητες με στόχο την προβολή της ομοφυλοφιλίας, του λεσβιασμού, της αμφιφυλοφιλίας και/ή της διεμφυλικότητας μεταξύ ανηλίκων θα τιμωρούνται με διοικητικό πρόστιμο 5.000 ρουβλιών για ιδιώτες πολίτες, 15.000 ρουβλιών για αξιωματούχους και από 250.000 έως 500.000 για νομικά πρόσωπα.

Σημείωση επί του περιθωρίου: Για τους σκοπούς του παρόντος άρθρου, οι δημόσιες δραστηριότητες με στόχο την προβολή της ομοφυλοφιλίας, του λεσβιασμού, της αμφιφυλοφιλίας και/ή της διεμφυλικότητας πρέπει να εννοούνται ως δραστηριότητες για την στοχευμένη και ανэлеγκτη διάδοση, με τρόπο γενικά προσβάσιμο, πληροφοριών ικανών να βλάψουν την υγεία, την ηθική και την πνευματική ανάπτυξη των ανηλίκων και να δημιουργήσουν σε αυτά μία στρεβλή εικόνα της κοινωνικής ισοτιμίας των παραδοσιακών και των μη παραδοσιακών εγγάμων σχέσεων.»

32. Ο ομοσπονδιακός νόμος αριθ. 436-F3 της 29 Δεκεμβρίου 2010 «περί της Προστασίας των Παιδιών από Πληροφορίες οι οποίες είναι Βλαπτικές για την Υγεία και την Ανάπτυξή τους» ορίζει:

Άρθρο 5. Μορφές πληροφοριών βλαπτικών για την υγεία και (ή) την ανάπτυξη των παιδιών

«...»

2. Οι πληροφορίες που απαγορεύονται να διαδίδονται σε παιδιά θα περιλαμβάνουν τις πληροφορίες οι οποίες:

(1) παρακινούν τα παιδιά να προβαίνουν σε πράξεις που συνιστούν απειλή για την ζωή τους και (ή) την υγεία τους, συμπεριλαμβανομένης και της εκ μέρους τους βλάβης της υγείας τους, της αυτοκτονίας,

(2) μπορούν να προκαλέσουν στα παιδιά την επιθυμία να χρησιμοποιούν ναρκωτικά προϊόντα, ψυχότροπες και (ή) τοξικές ουσίες, προϊόντα καπνού, προϊόντα οиноπνεύματος και έχοντα ως βάση το οινόπνευμα, ποτά μπίρας και με βάση την

μπίρα, να συμμετέχουν σε τυχερά παιχνίδια, να εμπλακούν στην πορνεία, την αλητεία ή την επαιτεία,

(3) δικαιολογούν ή υπερασπίζονται την αποδοχή της βίας και (ή) της αγριότητας ή παρακινούν την διάπραξη βίαιων πράξεων κατά ανθρώπων ή ζώων, με εξαίρεση τις περιπτώσεις που ορίζονται από τον παρόντα ομοσπονδιακό νόμο,

(4) αρνούνται τις οικογενειακές αξίες, προβάλλουν μη παραδοσιακές σεξουαλικές σχέσεις και προκαλούν ασέβεια για τους γονείς και (ή) άλλα μέλη της οικογένειας ...

(κατά την διατύπωση του Ομοσπονδιακού Νόμου αριθ. 135-FZ της 29 Ιουνίου 2013).»

Άρθρο 16. Πρόσθετες απαιτήσεις σχετικά με την κυκλοφορία πληροφοριακών προϊόντων που απαγορεύονται για τα παιδιά

«3. Τα πληροφοριακά προϊόντα τα οποία απαγορεύονται για τα παιδιά δεν πρέπει να διανέμονται μέσα σε εκπαιδευτικά ιδρύματα, ιδρύματα για την υγεία των παιδιών, κέντρα υγείας, αθλητικούς συλλόγους, παιδικούς πολιτιστικούς συλλόγους και ψυχαγωγικά και υγειονομικά ιδρύματα για παιδιά ή σε απόσταση μικρότερη από 100 μέτρα από την τοποθεσία αυτών των ιδρυμάτων.»

33. Ο ομοσπονδιακός νόμος αριθ. 124-FZ της 24 Ιουλίου 1998 «περί των Κυρίων Εγγυήσεων των Δικαιωμάτων του Παιδιού στην Ρωσική Ομοσπονδία» προβλέπει:

Άρθρο 14. Προστασία του παιδιού από πληροφορίες, προπαγάνδα και ακτιβισμό που προξενεί βλάβη στην υγεία, την ηθική και την πνευματική ανάπτυξή του

«1. Οι κυβερνητικές αρχές της Ρωσικής Ομοσπονδίας θα λαμβάνουν μέτρα για την προστασία του παιδιού από πληροφορίες, προπαγάνδα και ακτιβισμό που βλάπτει την υγεία, την ηθική και την πνευματική ανάπτυξή του, όπως και από εθνική, ταξική ή κοινωνική μισαλλοδοξία, από την διαφήμιση προϊόντων οινοπνεύματος και καπνού, από την [κατ'ουσίαν] προβολή της κοινωνικής, φυλετικής, εθνικής και θρησκευτικής ανισότητας, από πληροφορίες πορνογραφικής φύσεως, από πληροφορίες που προβάλλουν τις μη παραδοσιακές σεξουαλικές σχέσεις και από την διάδοση έντυπου, ακουστικού ή οπτικού υλικού το οποίο προβάλλει την βία και την αγριότητα, την εξάρτηση από τα ναρκωτικά ή τα φάρμακα, [ή] την αντικοινωνική συμπεριφορά ...»

(με την διατύπωση των Ομοσπονδιακών Νόμων αριθ. 252-FZ της 21 Ιουλίου 2013, αριθ. 135-FZ της 29 Ιουνίου 2013).»

34. Ο Κώδικας των Διοικητικών Παραβάσεων της Ρωσικής Ομοσπονδίας ορίζει:

Άρθρο 6.21 Προβολή μη παραδοσιακών σεξουαλικών σχέσεων μεταξύ ανηλίκων (εισαχθείς με τον Ομοσπονδιακό Νόμο αριθ. 135-FZ της 29 Ιουνίου 2013

«1. Η προβολή μη παραδοσιακών σεξουαλικών σχέσεων μεταξύ ανηλίκων, εκδηλούμενη με την διάδοση πληροφοριών με στόχο την δημιουργία μη παραδοσιακού σεξουαλικού προσανατολισμού σε ανηλίκους, την προβολή της ελκυστικότητας των μη παραδοσιακών σεξουαλικών σχέσεων, την δημιουργία μιας στρεβλής εικόνας της κοινωνικής ισοτιμίας παραδοσιακών και μη παραδοσιακών σεξουαλικών σχέσεων, ή την επιβολή πληροφοριών σχετικών με μη παραδοσιακές σεξουαλικές σχέσεις οι οποίες εγείρουν ενδιαφέρον για τις σχέσεις αυτές, εφόσον οι δραστηριότητες αυτές δεν περιέχουν πράξεις τιμωρητέες βάσει ποινικού νόμου.

-θα υπόκειται στην επιβολή διοικητικού προστίμου κυμαινόμενου μεταξύ 4.000 και 5.000 ρουβλιών για τους πολίτες, μεταξύ 40.000 και 50.000 ρουβλιών για τους αξιωματούχους, για δε τα νομικά πρόσωπα, ενός προστίμου κυμαινόμενου μεταξύ 800.000 και 1.000.000 ρουβλιών ή μιας διοικητικής αναστολής των δραστηριοτήτων τους για διάστημα μέχρι 90 ημερών.»

III. ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

A. Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης

35. Το Ψήφισμα 1948 (2013) της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης («ΚΣΣΕ»), το οποίο υιοθετήθηκε στις 27 Ιουνίου 2013 με τον τίτλο «Αντιμετώπιση των διακρίσεων στην βάση του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου», ανέφερε, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα:

«7. Η Συνέλευση αποδοκιμάζει ιδιαίτερα την ομόφωνη έγκριση από την Ρωσική Δούμα του νομοσχεδίου για την ούτως καλούμενη προπαγάνδα για τις μη παραδοσιακές σεξουαλικές σχέσεις μεταξύ ανηλίκων, το οποίο, αν εγκριθεί και από το Συμβούλιο της Ομοσπονδίας, θα είναι το πρώτο νομοθέτημα για την απαγόρευση της προπαγάνδας της ομοφυλοφιλίας που θα εισαχθεί σε εθνικό επίπεδο στην Ευρώπη.

8. Υπό τις συνθήκες αυτές, η Συνέλευση λαμβάνει υπόψη την Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Δημοκρατία μέσω του Νόμου (Επιτροπή της Βενετίας) επί του ζητήματος της απαγόρευσης της ούτως καλούμενης προπαγάνδας της ομοφυλοφιλίας υπό το φως της πρόσφατης νομοθεσίας σε ορισμένα Κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης. Συμμερίζεται την ανάλυσή της και επικυρώνει τις διαπιστώσεις της, ιδίως στο ότι «τα εν λόγω μέτρα φαίνονται ασύμβατα προς τις υποκείμενες αξίες της [Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου]», επιπρόσθετα στην εκ μέρους τους μη πλήρωσης των προϋποθέσεων των περιορισμών

οι οποίες προβλέπονται από τα άρθρα 10, 11 και 14 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.»

Β. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Δημοκρατία μέσω του Νόμου (η Επιτροπή της Βενετίας)

36. Στην Γνωμοδότησή της «Επί του Ζητήματος της Απαγόρευσης της ούτως καλούμενης «Προπαγάνδας της Ομοφυλοφιλίας» υπό το Φως της Πρόσφατης Νομοθεσίας σε Ορισμένα Κράτη Μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, η οποία υιοθετήθηκε από την 95^η Ολομέλειά της (Βενετία, 14-15 Ιουνίου 2013), η Επιτροπή της Βενετίας εξέτασε τις νομικές διατάξεις οι οποίες εμπεριέχουν απαγορεύσεις της «προπαγάνδας της ομοφυλοφιλίας» οι οποίες έχουν ψηφιστεί ή πρόκειται να ψηφιστούν στην Δημοκρατία της Μολδαβίας, στην Ρωσική Ομοσπονδία και στην Ουκρανία. Η Γνωμοδότηση ανέφερε, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα:

«28. ... η εμβέλεια των όρων όπως «προπαγάνδα» και «προβολή» οι οποίοι είναι θεμελιώδεις στους νόμους αυτούς δεν φαίνεται μόνον πολύ ευρεία, αλλά επίσης μάλλον διφορούμενη και αόριστη, λαμβανομένης υπόψη της εφαρμογής των διατάξεων στην νομολογία ... Μερικές από τις διατάξεις αυτές χρησιμοποιούν ασαφείς όρους όπως «μεταξύ ανηλίκων» / «που στοχεύουν σε ανηλίκους» ...

...

31. Παρά τις απόπειρες που έγιναν από το [Ρωσικό Ανώτατο Δικαστήριο και Συνταγματικό Δικαστήριο] να δώσει έναν ακριβή ορισμό στην έννοια της «προπαγάνδας της ομοφυλοφιλίας», η έννοια παραμένει ακόμη αόριστη καθώς το Συνταγματικό Δικαστήριο και το Ανώτατο Δικαστήριο δεν έδωσαν περαιτέρω ενδείξεις ως προς αυτό που πρέπει να θεωρηθεί ως «*πληροφορίες ικανές να προκαλέσουν βλάβη στην ηθική και την πνευματική ανάπτυξη ή την υγεία των ανηλίκων*» ή «*υπαγορεύουσες τον ομοφυλόφιλο τρόπο ζωής σε ανηλίκους*» κατά την εφαρμογή των εν λόγω διατάξεων.

...

34. Έτσι δεν είναι σαφές από την νομολογία που εφαρμόζει τις διατάξεις αυτές κατά πόσον οι όροι «απαγόρευση της προπαγάνδας της ομοφυλοφιλίας» οφείλουν να ερμηνεύονται στενά ή αν καλύπτουν οποιαδήποτε πληροφορία ή γνώμη υπέρ της ομοφυλοφιλίας, οποιαδήποτε απόπειρα για την αλλαγή της ομοφοβικής στάσης μιας μερίδας του πληθυσμού έναντι των ομοφυλοφίλων και των λεσβιών, οποιαδήποτε απόπειρα αντιστάθμισης των προκαταλήψεων που έχουν πολλές φορές βαθιές ρίζες,

διαδίδοντας αμερόληπτες και τεκμηριωμένες πληροφορίες για τον σεξουαλικό προσανατολισμό.

35. ... Περαιτέρω, σύμφωνα με την Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Δικαιωμάτων, ο Νόμος του Ρυαζάν είναι διφορούμενος ως προς το αν ο όρος «'ομοφυλοφιλία (σεξουαλική πράξη μεταξύ αντρών και λεσβιασμός)' αναφέρεται στην σεξουαλική ταυτότητα ή την σεξουαλική δραστηριότητα κάποιου ή σε αμφότερες.»

...

37. Κατά την άποψη της Επιτροπής της Βενετίας, οι εν λόγω διατάξεις που αφορούν την απαγόρευση της «προπαγάνδας της ομοφυλοφιλίας» ... δεν διατυπώνονται με επαρκή ακρίβεια ώστε να ικανοποιείται η απαίτηση του «προβλεπόμενου από τον νόμο» η οποία περιέχεται στις παραγράφους 2 των άρθρων 10 και 11 της ΕΣΔΑ αντίστοιχα, τα δε εθνικά δικαστήρια δεν έχουν αμβλύνει την έλλειψη αυτή μέσω ομοιόμορφων ερμηνειών.

...

41. Εξ αρχής, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η απαγόρευση της «προπαγάνδας της ομοφυλοφιλίας» συνδέεται προδήλως με το ζήτημα του *σεξουαλικού προσανατολισμού*. Πρώτον, η εν λόγω απαγόρευση περιορίζει τον λόγο ο οποίος μεταδίδει ή προβάλλει τον ομοφυλόφιλο/λεσβιακό σεξουαλικό προσανατολισμό. Δεύτερον, φαίνεται ότι η απαγόρευση θίγει συχνότερα, αν και όχι απαραίτητα, πρόσωπα ομοφυλόφιλου/λεσβιακού σεξουαλικού προσανατολισμού, τα οποία έχουν προσωπικό συμφέρον να υποστηρίζουν την ανοχή του ομοφυλόφιλου/λεσβιακού σεξουαλικού προσανατολισμού και την αποδοχή του από την πλειοψηφία.

...

48. Συνεπώς, μέτρα που διώκουν τον αποκλεισμό από τον δημόσιο χώρο της προβολής άλλων σεξουαλικών ταυτοτήτων εκτός από την ετεροφυλόφιλη, θίγουν τις βασικές αρχές μιας δημοκρατικής κοινωνίας, χαρακτηριζόμενης από πλουραλισμό, ανοχή και ευρύτητα πνεύματος, καθώς από δίκαιη και προσήκουσα μεταχείριση των μειονοτήτων. Επομένως, τα μέτρα αυτά θα έπρεπε να δικαιολογούνται από επιτακτικούς λόγους.

...

50. Η πρώτη διακηρυχθείσα δικαιολογία της απαγόρευσης της «προπαγάνδας της ομοφυλοφιλίας» είναι η «προστασία της ηθικής»...

...

53. Η άσκηση του [δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης] από σεξουαλικές μειονότητες δεν εξαρτάται από τις θετικές/αρνητικές στάσεις ορισμένων από τα μέλη της ετεροφυλόφιλης πλειοψηφίας. Όπως αντιτάσσει η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στο γενικό σχόλιό της στο άρθρο 19 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα «η έννοια της ηθικής απορρέει από πολλές κοινωνικές, φιλοσοφικές και θρησκευτικές παραδόσεις», οποιοσδήποτε περιορισμός ο οποίος επιβάλλεται για τον «σκοπό της προστασίας της ηθικής πρέπει να στηρίζεται σε αρχές που δεν απορρέουν από μία μοναδική παράδοση»

...

56. ... Σύμφωνα με την Επιτροπή της Βενετίας, η αρνητική στάση ακόμη και ενός μεγάλου τμήματος της κοινής γνώμης έναντι της ομοφυλοφιλίας αυτής καθαυτής δεν μπορεί να δικαιολογήσει έναν περιορισμό του δικαιώματος για τον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής των ομοφυλοφίλων και των λεσβιών ή της ελευθερίας τους να αποκαλύπτουν τον σεξουαλικό προσανατολισμό τους δημοσίως, να υπερασπίζονται τις θετικές ιδέες σε σχέση με την ομοφυλοφιλία και να προάγουν την ανοχή έναντι των ομοφυλοφίλων. Ως προς τούτο, η Επιτροπή της Βενετίας υπενθυμίζει στην Σύστασή της CM/Rec(2010)5, η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης έκρινε ότι δεν μπορεί να γίνει επίκληση ούτε των πολιτιστικών, παραδοσιακών ή θρησκευτικών αξιών ούτε των κανόνων μιας «κυρίαρχης κουλτούρας» προκειμένου να δικαιολογηθεί η ρητορική μίσους ή οποιαδήποτε άλλη μορφή δυσμενών διακρίσεων, συμπεριλαμβανομένου και για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου.

...

58. Δεδομένου ότι οι κρινόμενες διατάξεις οι οποίες αναφέρονται σε «προπαγάνδα της ομοφυλοφιλίας» ή σε «προβολή της ομοφυλοφιλίας» ως τέτοιες, χωρίς να περιορίζουν την απαγόρευση στην χυδαία ή πορνογραφική επίδειξη της ομοφυλοφιλίας ή την επίδειξη γυμνού ή σεξουαλικά απροκάλυπτης ή προκλητικής συμπεριφοράς ή υλικού, οι διατάξεις δεν μπορούν να θεωρηθούν δικαιολογούμενες ως αναγκαίες μέσα σε μία δημοκρατική κοινωνία για την προστασία της ηθικής ...

59. Η δεύτερη διακηρυχθείσα δικαιολογία της απαγόρευσης της «προπαγάνδας της ομοφυλοφιλίας» είναι η προστασία των παιδιών. Οι κρινόμενες διατάξεις υποστηρίζουν ότι η προστασία των ανηλίκων από την προπαγάνδα της ομοφυλοφιλίας δικαιολογείται, λαμβανομένης υπόψη της απουσίας ωριμότητάς τους,

της εξαρτημένης κατάστασής τους και, σε ορισμένες περιπτώσεις, της διανοητικής αναπηρίας τους.

60. Θα πρέπει να τονιστεί και πάλι ότι οι προβλεπόμενες από τις κρινόμενες διατάξεις ενοχοποιήσεις δεν περιορίζονται στις χυδαιότητες, στις προκλητικές παρακινήσεις για στενές σχέσεις μεταξύ προσώπων του ιδίου φύλου ή σε αυτό που το Ρωσικό Συνταγματικό Δικαστήριο αποκάλεσε «υπαγόρευση του ομοφυλόφιλου τρόπου ζωής», αλλά φαίνονται επίσης να έχουν εφαρμογή και στην διάδοση απλών πληροφοριών ή ιδεών που συνηγορούν σε μία περισσότερο θετική στάση έναντι της ομοφυλοφιλίας.

...

63. Όσον αφορά τις εισηγητικές εκθέσεις που συνοδεύουν το σχέδιο του Ρωσικού Ομοσπονδιακού Νόμου και το σχέδιο του ουκρανικού νόμου αριθ. 8711 (αριθ, 0945) αντίστοιχα, η Επιτροπή της Βενετίας παρατηρεί ότι αυτές δεν παρέχουν οποιεσδήποτε αποδείξεις της βλάβης η οποία μπορεί να προκύψει για τους ανηλίκους.

64. Στο ίδιο πνεύμα, η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών, στην υπόθεση *Fedotova* [αναφερόμενη στην πιο κάτω παράγραφο 40], διέκρινε προσηκόντως μεταξύ *«δράσεων που έχουν ως στόχο την συμμετοχή ανηλίκων σε οποιαδήποτε συγκεκριμένη σεξουαλική δραστηριότητα»* και *«της παροχής του δικαιώματος της έκφρασης της σεξουαλικής ταυτότητας [κάποιου]»* και *«της αναζήτησης κατανόησης γι' αυτό»*. Στην περίπτωση αυτή, η Επιτροπή παρατήρησε ότι η πλευρά του Κράτους δεν απέδειξε τον λόγο για τον οποίο, για την προστασία των ανηλίκων, είναι αναγκαίος ο περιορισμός του συγγραφικού δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης της σεξουαλικής ταυτότητάς της, παρά το γεγονός ότι αυτή σκόπευε να εντάξει παιδιά στην συζήτηση ζητημάτων αφορώντων την ομοφυλοφιλία.

65. Πράγματι, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι προς το συμφέρον των ανηλίκων το να προστατευθούν από δέουσες και κατάλληλες πληροφορίες σχετικά με την σεξουαλικότητα, συμπεριλαμβανομένης και της ομοφυλοφιλίας.

66. Η Επιτροπή της Βενετίας παρατηρεί ότι η διεθνής πρακτική των ανθρωπίνων δικαιωμάτων υποστηρίζει το δικαίωμα της λήψης των κατάλληλων για την ηλικία πληροφοριών σχετικά με την σεξουαλικότητα.

67. ... Κατά την γνώμη της Επιτροπής της Βενετίας, η διάδοση πληροφοριών και ιδεών που συνηγορούν σε θετικές ιδέες σε σχέση με την ομοφυλοφιλία και που προάγουν την ανοχή έναντι των ομοφυλοφίλων, δεν αποκλείουν την διάδοση και την

ενίσχυση των παραδοσιακών οικογενειακών αξιών και της σημασίας των παραδοσιακών εγγάμων σχέσεων.

68. ... Η σάρωση των περιορισμών στην ελευθερία της έκφρασης οι οποίοι στοχεύουν όχι μόνον σε ορισμένα ειδικά είδη περιεχομένου (π.χ. το σεξουαλικά αποκάλυπτο περιεχόμενο όπως στην υπόθεση *Müller κατά Ελβετίας*), αλλά έχουν εφαρμογή σε όλες τις κατηγορίες της έκφρασης, από τον πολιτικό διάλογο και την καλλιτεχνική έκφραση έως τον εμπορικό λόγο, θα έχει ασφαλώς σοβαρές επιπτώσεις στον δημόσιο διάλογο για σημαντικά κοινωνικά ζητήματα ο οποίος είναι κυρίαρχος σε οποιαδήποτε δημοκρατική κοινωνία. Επομένως, η απαγόρευση δεν μπορεί να θεωρηθεί «αναγκαία σε μία δημοκρατική κοινωνία» για την προστασία της οικογένειας με την παραδοσιακή έννοια.

...

77. Συμπερασματικά, ... η Επιτροπή της Βενετίας θεωρεί ότι η απαγόρευση της «προπαγάνδας της ομοφυλοφιλίας» σε αντίθεση με την «προπαγάνδα της ετεροφυλοφιλίας» ή της σεξουαλικότητας γενικά – μεταξύ ανηλίκων, ισοδυναμεί με δυσμενή διάκριση, για τον λόγο ότι η διαφορά της μεταχείρισης στηρίζεται στο περιεχόμενο του διαλόγου σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό και οι νομοθέτες των κρινόμενων διατάξεων δεν προέβαλαν κάποια εύλογα και αντικειμενικά κριτήρια προς αιτιολόγηση της «προπαγάνδας της ομοφυλοφιλίας» σε αντίθεση με την «προπαγάνδα της ετεροφυλοφιλίας».

...

80. Δεύτερον, η «δημόσια ηθική», οι αξίες και οι παραδόσεις συμπεριλαμβανομένης και της θρησκείας της πλειοψηφίας, και η «προστασία των ανηλίκων» ως δικαιολογίες για την απαγόρευση της «προπαγάνδας της ομοφυλοφιλίας» δεν επιτυγχάνουν στις δοκιμασίες της ουσιαστικής ανάγκης και της αναλογικότητας που απαιτούνται από την [Σύμβαση]. Και πάλι, οι κρινόμενες απαγορεύσεις δεν περιορίζονται σε σεξουαλικά αποκάλυπτο περιεχόμενο ή χυδαιότητες, αλλά είναι γενικοί περιορισμοί που στοχεύουν νόμιμες εκφράσεις του σεξουαλικού προσανατολισμού. Η Επιτροπή της Βενετίας επαναλαμβάνει ότι η ομοφυλοφιλία, ως μία παραλλαγή σεξουαλικού προσανατολισμού, προστατεύεται βάσει της [Σύμβασης] και, ως τέτοια, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως αντίθετη προς την ηθική από τις δημόσιες αρχές, με την έννοια του άρθρου 10 § 2 της [Σύμβασης]. Από την άλλη πλευρά, δεν υπάρχουν αποδείξεις ότι εκφράσεις σεξουαλικού προσανατολισμού θα μπορούσαν να επηρεάσουν αρνητικά τους ανηλίκους, το συμφέρον των οποίων είναι να λαμβάνουν

δέουσες, κατάλληλες και αντικειμενικές πληροφορίες σχετικά με την σεξουαλικότητα, συμπεριλαμβανομένων και των σεξουαλικών προσανατολισμών.

81. Τέλος, η απαγόρευση αφορά μόνον την «προπαγάνδα της ομοφυλοφιλίας» σε αντίθεση με την «προπαγάνδα της ετεροφυλοφιλίας». Λαμβανομένης επίσης υπόψη της δημοκρατικής απαίτησης μιας δίκαιης και προσήκουσας μεταχείρισης των μειονοτήτων, η έλλειψη οποιωνδήποτε εύλογων και αντικειμενικών κριτηρίων για την αιτιολόγηση της διαφορετικής μεταχείρισης κατά την εφαρμογή του δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης και της συνάθροισης ισοδυναμεί με δυσμενή διάκριση στην βάση του περιεχομένου του διαλόγου σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό.

82. Συνολικά, φαίνεται ότι ο σκοπός των μέτρων αυτών δεν είναι τόσο η προώθηση και η προβολή παραδοσιακών αξιών και στάσεων έναντι της οικογένειας και της συνταγματικότητας, αλλά μάλλον η περικοπή των μη παραδοσιακών με τον κολασμό της έκφρασης και της προβολής τους. Ως τέτοια, τα εν λόγω μέτρα φαίνονται να είναι ασύμβατα προς «τις υποκείμενες αξίες της ΕΣΔΑ», επιπρόσθετα στην αποτυχία τους να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις για τους περιορισμούς που προβλέπονται από τα άρθρα 10, 11 και 14 της Σύμβασης.

83. Υπό το φως των όσων αναφέρονται ανωτέρω, η Επιτροπή της Βενετίας θεωρεί ότι οι νομικές διατάξεις που απαγορεύουν την «προπαγάνδα της ετεροφυλοφιλίας» είναι ασύμβατες με την [Σύμβαση] και με τα διεθνή πρότυπα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η Επιτροπή της Βενετίας συστήνει συνεπώς την κατάργηση των διατάξεων αυτών.

Γ. Η Επιτροπή των Υπουργών

37. Η Σύσταση CM/Rec(2010)5 της Επιτροπής των Υπουργών των Κρατών μελών για τα μέτρα καταπολέμησης των διακρίσεων στην βάση του σεξουαλικού προσανατολισμού ή της ταυτότητας φύλου, η οποία υιοθετήθηκε στις 31 Μαρτίου 2010, καλύπτει ένα ευρύ πεδίο τομέων στους οποίους οι λεσβίες, οι ομοφυλόφιλοι, οι αμφιφυλόφιλοι ή τα διεμφυλικά άτομα μπορούν να αντιμετωπίσουν διακρίσεις. Στο κεφάλαιο που αφορά την «Ελευθερία της έκφρασης και της ειρηνικής συνάθροισης», ορίζει τα ακόλουθα:

«13. Τα Κράτη μέλη θα πρέπει να λάβουν τα προσήκοντα μέτρα ώστε να εξασφαλίσουν, σύμφωνα με το άρθρο 10 της Σύμβασης, ότι το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης μπορεί να τύχει πραγματικής απόλαυσης χωρίς διακρίσεις στην βάση του σεξουαλικού προσανατολισμού ή της ταυτότητας φύλου,

συμπεριλαμβανομένης και της ελευθερίας της λήψης και της μετάδοσης πληροφοριών επί ζητημάτων που αφορούν τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου.

...

16. Τα Κράτη μέλη θα πρέπει να λάβουν τα προσήκοντα μέτρα ώστε να αποτρέπουν τους περιορισμούς στην πραγματική απόλαυση των δικαιωμάτων στην ελευθερία της έκφρασης και της ειρηνικής συνάθροισης οι οποίοι προκύπτουν από την κατάχρηση των νομικών ή διοικητικών διατάξεων, όπως για παράδειγμα για λόγους δημόσιας υγείας, δημόσιας ηθικής και δημόσιας τάξης.

17. Οι δημόσιες αρχές σε όλα τα επίπεδα θα ενθαρρύνονται προκειμένου να καταδικάζουν δημοσίως, ιδίως από τα μέσα, οποιεσδήποτε μη νόμιμες παρεμβάσεις στο δικαίωμα των ιδιωτών και των ομάδων ιδιωτών να ασκούν την ελευθερία τους στην έκφραση και την ειρηνική συνάθροιση, ιδίως όταν πρόκειται για τα ανθρώπινα δικαιώματα των λεσβιών, των ομοφυλόφιλων, των αμφιφυλόφιλων ή των διεμφυλικών ατόμων.»

38. Η ίδια Σύσταση αναφέρει επίσης, στο κεφάλαιο που αφορά την «Εκπαίδευση», τα ακόλουθα:

«31. Λαμβάνοντας ιδιαίτερα υπόψη τα υπερισχύοντα συμφέροντα του παιδιού, τα κράτη μέλη θα πρέπει να λάβουν τα προσήκοντα νομοθετικά και άλλα μέτρα, απευθυνόμενα στο εκπαιδευτικό προσωπικό και στους μαθητές, ώστε να εξασφαλίσουν την πραγματική απόλαυση του δικαιώματος στην εκπαίδευση χωρίς διακρίσεις στην βάση του σεξουαλικού προσανατολισμού ή της ταυτότητας φύλου. Τούτο περιλαμβάνει, ειδικότερα, την διαφύλαξη του δικαιώματος των παιδιών και των νέων στην εκπαίδευση μέσα σε ασφαλές περιβάλλον, απαλλαγμένο από βία, σχολικό εκφοβισμό, κοινωνικό αποκλεισμό ή άλλες μορφές μεροληπτικής ή εξευτελιστικής μεταχείρισης σχετιζόμενης με τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου.

32. Λαμβάνοντας ιδιαίτερα υπόψη τα υπερισχύοντα συμφέροντα του παιδιού, προσήκοντα μέτρα πρέπει να ληφθούν προς τούτο σε όλα τα επίπεδα για την προαγωγή της αμοιβαίας ανοχής και του σεβασμού στα σχολεία, ανεξάρτητα από τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου. Τούτο θα πρέπει να περιλαμβάνει την παροχή αντικειμενικών πληροφοριών σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου, για παράδειγμα στα σχολικά προγράμματα και το εκπαιδευτικό υλικό, και την παροχή προς τους μαθητές και τους φοιτητές των

αναγκαίων πληροφοριών, προστασίας και υποστήριξης προκειμένου να τους επιτρέψουν να ζήσουν σύμφωνα με τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου. Περαιτέρω, τα Κράτη μέλη μπορούν να σχεδιάζουν και να θέτουν σε εφαρμογή των πολιτικών και σχεδίων δράσης σχολικής ισότητας και ασφάλειας και μπορούν να εξασφαλίζουν την πρόσβαση σε επαρκή κατάρτιση ή υποστήριξη και διδακτικά βοηθήματα κατά των διακρίσεων. Τα μέτρα αυτά θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τα δικαιώματα των γονέων σχετικά με την διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους.»

39. Κατά την ημερομηνία έκδοσης της παρούσας απόφασης, το Συμβούλιο της Επιτροπής των Υπουργών της Ευρώπης συνεχίζει την εποπτεία του επί της εκκρεμούσας εκτέλεσης της απόφασης στην υπόθεση *Alekseyev κατά Ρωσίας* (αριθ. 4916/07 και δύο άλλες, 21 Οκτωβρίου 2010), η οποία έχει καταταγεί ως κατάλληλη για την διαδικασία ενισχυμένης εποπτείας. Πιο πρόσφατα, κατά την 1273^η σύνοδο της Επιτροπής των Υπουργών (Δεκέμβριος 2016, DH) υιοθετήθηκε μία απόφαση (CM/Del/Dec(2016)1273/H46-23) με την οποία οι αντιπρόσωποι των Υπουργών εξέφρασαν σοβαρή ανησυχία διότι, παρά τα μέτρα που παρουσιάστηκαν από τις ρωσικές αρχές, η κατάσταση δεν έδειξε κάποια βελτίωση, καθώς ο αριθμός των δημοσίων εκδηλώσεων ΛΟΑΤ εξακολουθεί να είναι πολύ περιορισμένος. Η Επιτροπή προέτρεψε τις αρχές να υιοθετήσουν όλα τα περαιτέρω αναγκαία μέτρα προκειμένου να εξασφαλίσουν την εξέλιξη της πρακτικής των τοπικών αρχών και των δικαστηρίων ώστε να κατοχυρωθεί ο σεβασμός των δικαιωμάτων στην ελευθερία της συνάθροισης και να προστατεύεται από τις διακρίσεις, συμπεριλαμβανομένης και της εξασφάλισης ότι ο νόμος για την «προπαγάνδα των μη παραδοσιακών σεξουαλικών σχέσεων» μεταξύ ανηλίκων δεν θα θέτει οποιοδήποτε αδικαιολόγητο εμπόδιο στην πραγματική άσκηση των δικαιωμάτων αυτών. Η Επιτροπή των Υπουργών κάλεσε τις ρωσικές αρχές να συνεχίσουν την δράση για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των εκκρεμών ζητημάτων ενόψει της επίτευξης απτών αποτελεσμάτων, συμπεριλαμβανομένης και της λήψης περαιτέρω μέτρων για την αντιμετώπιση των συνεχιζόμενων διάχυτων αρνητικών στάσεων έναντι των ατόμων ΛΟΑΤ.

IV. ΕΦΑΡΜΟΣΤΕΑ ΔΙΕΘΝΗΣ ΥΛΗ

40. Η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών εξέτασε μία προσφυγή σχετικά με ένα διοικητικό πρόστιμο το οποίο επιβλήθηκε βάσει του Νόμου αριθ. 41-ΟΖ της Επαρχίας του Ρυαζάν (βλέπε *Fedotova κατά Ρωσικής Ομοσπονδίας*, Nerits, Communication No 1932/2010, UN Doc CCPR/C/106/D/1932/2010, IHRL 2053 (UNHRC 2012), 31

Οκτωβρίου 2012, Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών [UNHRC]) και έκρινε ότι:

«2.2 Στις 30 Μαρτίου 2009, η συντάκτρια παρουσίασε πόστερ που δήλωναν «Η ομοφυλοφιλία είναι φυσιολογική» και «Είμαι υπερήφανη για την ομοφυλοφιλία μου» κοντά σε ένα λύκειο του Ρυαζάν. Σύμφωνα με την ίδια, ο σκοπός της ενέργειας αυτής ήταν να προαγάγει την ανοχή έναντι των ομοφυλοφίλων και των λεσβιών στην Ρωσική Ομοσπονδία.

2.3 Η δράση της συντάκτριας διακόπηκε από την αστυνομία και, στις 6 Απριλίου 2009, αυτή καταδικάστηκε από το ειρηνοδικείο για διοικητική παράβαση [και] καταδικάστηκε σε διοικητικό πρόστιμο ...

...

10.8 Η Επιτροπή σημειώνει ότι οι ισχυρισμοί της πλευράς του Κράτους ότι η συντάκτρια είχε την πρόθεση να εμπλέξει παιδιά στην συζήτηση των ζητημάτων που έθεσε με τις ενέργειές της, ότι το κοινό αντιλήφθηκε τις απόψεις της συντάκτριας αποκλειστικά από την πρωτοβουλία της τελευταίας, ότι οι ενέργειές της είχαν εξαρχής ένα «στοιχείο πρόκλησης» και ότι η ιδιωτική ζωή της δεν ενδιέφερε ούτε το κοινό ούτε τους ανήλικους, και ότι οι δημόσιες αρχές δεν παρενέβησαν στην ιδιωτική ζωή της ... Ενώ η Επιτροπή αναγνωρίζει τον ρόλο των αρχών της πλευράς του Κράτους για την προστασία της πρόνοιας των ανηλίκων, παρατηρεί ότι η πλευρά του Κράτους δεν απέδειξε γιατί βάσει των πραγματικών περιστατικών της παρούσας κοινοποίησης ήταν αναγκαίο, για έναν από τους θεμιτούς σκοπούς ... να περιορίσουν το δικαίωμα της συντάκτριας στην ελευθερία της έκφρασης ..., για την έκφραση της σεξουαλικής ταυτότητάς της και την αναζήτηση κατανόησης γι' αυτήν, ακόμη και αν πράγματι, όπως ισχυρίστηκε η πλευρά του Κράτους, είχε σκοπό να εμπλέξει παιδιά στην συζήτηση ζητημάτων που σχετίζονται με την ομοφυλοφιλία. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή συμπεραίνει ότι η καταδίκη της συντάκτριας για την διοικητική παράβαση της «προπαγάνδας της ομοφυλοφιλίας μεταξύ ανηλίκων» στην βάση του διαφορούμενου και μεροληπτικού άρθρου 3.10 του Επαρχιακού Νόμου του Ρυαζάν, ισοδυναμούσε με παραβίαση των δικαιωμάτων της βάσει του άρθρου 19 παράγραφος 2 [δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης], λαμβανόμενου σε συνδυασμό με το άρθρο 26 [προστασία κατά των διακρίσεων] του [Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και τα Πολιτικά Δικαιώματα]»

I. ΣΥΝΕΝΩΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

41. Δεδομένης της συναφούς πραγματικής και νομικής βάσης τους, το Δικαστήριο αποφασίζει ότι οι τρεις προσφυγές πρέπει να συνενωθούν σύμφωνα με το άρθρο 42 § 1 του Κανονισμού του Δικαστηρίου.

II. ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 10 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

42. Οι προσφεύγοντες παραπονέθηκαν για την απαγόρευση δημοσίων δηλώσεων σχετικά με την ταυτότητα, τα δικαιώματα και την κοινωνική κατάσταση των σεξουαλικών μειονοτήτων. Επικαλέστηκαν το άρθρο 10 της Σύμβασης, το οποίο έχει ως εξής:

1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν γνώμης ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων. Το παρόν άρθρον δεν κωλύει τα Κράτη από του να υποβάλωσι τας επιχειρήσεις ραδιοφωνίας, κινηματογράφου ή τηλεοράσεως εις κανονισμούς εκδόσεως αδειών λειτουργίας.

2. Η άσκησης των ελευθεριών τούτων, συνεπαγομένων καθήκοντα και ευθύνας δύναται να υπαχθή εις ωρισμένας διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις, προβλεπομένους υπό του νόμου και αποτελούντας αναγκαία μέτρα εν δημοκρατική κοινωνία δια την εθνικήν ασφάλειαν, την εδαφικήν ακεραιότητα ή δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, την προστασίαν της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων των τρίτων, την παρεμπόδισιν της κοινολογήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών ή την διασφάλισιν του κύρους και αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας.»

A. Επί του παραδεκτού

43. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι η Κυβέρνηση ανέφερε ότι οι προσφεύγοντες δεν υπέβαλαν αίτηση για τον εποπτικό επανέλεγχο των αποφάσεων σχετικά με τις διοικητικές παραβάσεις τους σύμφωνα με το άρθρο 30.12 του Κώδικα περί Διοικητικών Παραβάσεων. Εν τούτοις, ελλείψει οποιωνδήποτε παρατηρήσεων που να αποσαφηνίζουν το δυνητικό όφελος της χρήσης της διαδικασίας αυτής σε σχέση με τις επίδικες αιτιάσεις, δεν είναι έτοιμο να εκλάβει την παρατήρηση της Κυβέρνησης ως ένσταση μη εξάντλησης των πραγματικών εθνικών ενδίκων μέσων η οποία θα απαιτούσε την εκτίμησή του (βλέπε *R. κατά Ρωσίας*, αριθ. 11916/15, § 50, 26 Ιανουαρίου 2016).

44. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι η αιτίαση αυτή δεν είναι προδήλως αβάσιμη με την έννοια του άρθρου 35 § 3 α) της Σύμβασης. Σημειώνει περαιτέρω ότι αυτή δεν είναι απαράδεκτη για οποιουσδήποτε άλλους λόγους. Κατά συνέπεια, πρέπει να κηρυχθεί παραδεκτή.

B. Επί της ουσίας

1. Οι ισχυρισμοί των διαδίκων

(α) Η Κυβέρνηση

45. Η Κυβέρνηση αποδέχθηκε ότι η διοικητική ευθύνη που επιβλήθηκε στους προσφεύγοντες για την διενέργεια διαδηλώσεων συνέστησε παρέμβαση στο δικαίωμά τους στην ελευθερία της έκφραση. Εν τούτοις, θεωρούσε ότι οι περιορισμοί της προβολής της ομοφυλοφιλίας γενικώς και η επιβολή των περιορισμών αυτών κατά των προσφευγόντων ειδικώς ήταν σύμφωνοι με τον νόμο και υπήρξαν αναγκαίοι μέσα σε μία δημοκρατική κοινωνία για την προστασία της υγείας και της ηθικής και των δικαιωμάτων των άλλων. Στην παρούσα υπόθεση, η Κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι διέθετε μία ευρεία διακριτική ευχέρεια που είναι γενικώς διαθέσιμη στα Κράτη μέλη κατά την ρύθμιση της ελευθερίας της έκφρασης σε ζητήματα ικανά να προσβάλουν τις στενά ιδιωτικές πεποιθήσεις στην σφαίρα της ηθικής ή, ιδίως, την θρησκείας.

46. Διευκρίνισε ότι η «προβολή» ή η «προπαγάνδα» πρέπει να νοείται ως ενεργή διάδοση πληροφοριών με στόχο την προτροπή άλλων να προσχωρήσουν σε συγκεκριμένα συστήματα αξιών, τρόπων συμπεριφοράς, ή αμοφτέρων, ή την παρακίνηση άλλων να διενεργήσουν, ή να απέχουν από, ορισμένες πράξεις. Οι νομικές διατάξεις οι οποίες διέπουν την ευθύνη για τις πράξεις αυτές ήταν προσβάσιμες και προβλέψιμες στην εφαρμογή τους. Η Κυβέρνηση θεώρησε οι προσφεύγοντες δεν επεδίωκαν απλώς τον στόχο της έκφρασης των απόψεών τους ή της πληροφόρησης άλλων με ουδέτερο τρόπο. Οι δηλώσεις τους δεν ήταν συνεπώς μία ακίνδυνη «αναφορά» της ομοφυλοφιλίας ή μία συνεισφορά στον δημόσιο διάλογο για την κοινωνική θέση των σεξουαλικών μειονοτήτων. Οι προσφεύγοντες στόχευσαν ειδικώς ένα ανήλικο κοινό – εξ ου και η επιλογή των τόπων – έτσι ώστε να επιβάλουν έναν ομοφυλοφιλικό τρόπο ζωής, να εμφυτεύσουν μία ελκυστική και ακόμη και ανώτερη εικόνα των ομοφυλοφιλικών σχέσεων στο μυαλό των ανηλίκων και να διαστρέψουν την οπτική τους σχετικά με τις παραδοσιακές οικογενειακές αξίες. Με τον τρόπο αυτό επενέβησαν στην ηθική και πνευματική ανάπτυξη των παιδιών. Κατά την άποψη της Κυβέρνησης, δηλώσεις όπως «η ομοφυλοφιλία είναι φυσιολογική», «η ομοφυλοφιλία είναι κανονική» ή «η

ομοφυλοφιλία είναι καλή» ασκούσαν ψυχολογική πίεση στα παιδιά, επηρέασαν τον αυτοπροσδιορισμό τους και επενέβησαν στην ιδιωτική ζωή τους.

47. Η Κυβέρνηση τόνισε περαιτέρω ότι οι προσφεύγοντες θα μπορούσαν να διαδώσουν τις πληροφορίες και τις ιδέες τους μεταξύ ενηλίκων. Όταν πρόκειται να απευθυνθεί κάποιος σε παιδιά, υφίσταται η ανάγκη να λαμβάνει κανείς υπόψη το δικαίωμα των γονέων να αποφασίζουν για τις κατάλληλες μορφές της εκπαίδευσης και για τα μέσα που εξασφαλίζουν την ηθική και διανοητική ανάπτυξη των παιδιών τους. Η Κυβέρνηση θεωρεί συνεπώς ότι περιορισμοί στην διάδοση ορισμένων κατηγοριών πληροφοριών και ιδεών σε ανήλικους ήταν δικαιολογημένοι. Κατά την άσκηση του δικαιώματός τους στην ελευθερία της έκφρασης, οι προσφεύγοντες είχαν παραγνωρίσει τις σκέψεις αυτές και επενέβησαν στην σφαίρα των ευθυνών των γονέων. Κατά την άποψη της Κυβέρνησης, οι πράξεις τους δεν υπαγορεύτηκαν από μία αυθεντική ανάγκη να εκφραστούν, αφού στην περίπτωση αυτή θα είχαν διαμαρτυρηθεί κατά του νόμου σε άλλον, πλέον κατάλληλο τόπο. Στοχεύοντας τους ανήλικους, είχαν κάνει κατάχρηση του δικαιώματός τους στην ελευθερία της έκφρασης, είχαν βλάψει εκ προθέσεως άλλους και είχαν εν γνώσει τους και εκουσίως εκθέσει τους εαυτούς τους σε διοικητικές κυρώσεις.

48. Σχολιάζοντας τους νόμους που επιβάλλουν όρια στην διάδοση των πληροφοριών σχετικά με την ομοφυλοφιλία, η Κυβέρνηση ανέφερε ότι ανάλογοι περιορισμοί αφορούσαν και πληροφορίες σχετικά με ετεροφυλόφιλες σχέσεις: οποιαδήποτε υλικά με σεξουαλικό περιεχόμενο υπόκεινται σε κατηγοριοποίηση και σε σήμανση για χρήση από την κατάλληλη ηλικία. Από την άλλη πλευρά, υποστήριξε ότι οι πληροφορίες σχετικά με την ομοφυλοφιλία προήγαγε την άρνηση των παραδοσιακών οικογενειακών αξιών, η οποία δικαιολογούσε αφ'εαυτής τους περιορισμούς. Διευκρίνισε ότι ο όρος «μη παραδοσιακές σεξουαλικές σχέσεις», ο οποίος χρησιμοποιήθηκε στην νομοθεσία, γινόταν γενικώς αποδεκτό από την νομική κοινότητα ότι σημαίνει «ομοφυλόφιλες», ένας όρος που σκοπίμως αποφεύγεται. Ισχυρίστηκε επίσης ότι, σε σύγκριση με την παραδοσιακή οικογένεια, οι ομοφυλόφιλες σχέσεις συνδυάζονται με μεγαλύτερους κινδύνους της υγείας, και ιδιαίτερα εκείνων της μετάδοσης του HIV, και ότι αυτές εμπόδισαν την αύξηση του πληθυσμού.

49. Η Κυβέρνηση επανέλαβε τις παραδοχές του Συνταγματικού Δικαστηρίου και κατέληξε ότι οι ποινές που επιβλήθηκαν στους προσφεύγοντες ήταν σε αναλογία με τους διωκόμενους θεμιτούς σκοπούς, σύμφωνα με το άρθρο 10 § 2 της Σύμβασης.

50. Τέλος, η Κυβέρνηση προέβη σε κάποιες παραπομπές στην νομολογία του Δικαστηρίου που έκρινε ότι στήριζαν τους ισχυρισμούς της. Ειδικότερα ανέφερε την απόφαση *Dudgeon κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (22 Οκτωβρίου 1981, §§ 49, 52 και 62, Series

Α no. 45) και ισχυρίστηκε ότι το Δικαστήριο είχε «αναγνωρίσει την θεμιτή ανάγκη σε μία δημοκρατική κοινωνία για κάποιο βαθμό ελέγχου της ομοφυλόφιλης διαγωγής, ιδίως προκειμένου να δημιουργήσει ασφαλιστικές δικλίδες κατά της εκμετάλλευσης και της διαφθοράς εκείνων οι οποίοι είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι λόγω, παραδείγματος χάριν, του νεαρού της ηλικίας τους» προτού διαπιστώσει παραβίαση του άρθρου 8 της Σύμβασης λόγω του καθορισμού μεγαλύτερης ηλικίας για την συναίνεση προκειμένου για ομοφυλόφιλη συμπεριφορά σε σχέση με αυτήν που ισχύει για τις σεξουαλικές σχέσεις μεταξύ ατόμων του αντιθέτου φύλου. Επικαλέστηκε επίσης την απόφαση *Mouvement raëlien Suisse κατά Ελβετίας* [GC] (αριθ. 16354/06, §§ 17, 61-62 και 73-75, ECHR 2012 (αποσπάσματα)) η οποία αναφέρεται στο θεμιτό της προστασίας των ανηλίκων κατά των παιδοφιλικών πρακτικών και της αιμομιξίας. Περαιτέρω παραπομπές έγιναν στην υπόθεση *Vejdeland και λοιποί κατά Σουηδίας* (αριθ. 1813/07, § 55, 9 Φεβρουαρίου 2012) στην οποία το Δικαστήριο σημείωσε ότι τα εν λόγω ομοφοβικά φυλλάδια είχαν διανεμηθεί σε «νέους οι οποίοι ήταν σε ευεπηρεάστη και ευαίσθητη ηλικία και οι οποίοι δεν είχαν την δυνατότητα να αρνηθούν να τα αποδεχθούν». Η Κυβέρνηση υπονόησε ότι αυτή η παραδοχή είχε εξίσου εφαρμογή στην παρούσα υπόθεση. Επικαλέστηκε επίσης στην απόφαση *K.U. κατά Φινλανδίας* (αριθ. 2872/02, § 43, ECHR 2008), σε μία υπόθεση που αφορούσε έναν ανήλικο στον οποίο είχαν αρνηθεί την αποκάλυψη του ονόματος ενός προσώπου που είχε δημοσιεύσει μία αγγελία σεξουαλικής φύσεως στο όνομα του προσφεύγοντος. Στην περίπτωση αυτή το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι θετικές υποχρεώσεις του Κράτους μπορούν να περιλαμβάνουν την υιοθέτηση μέτρων σχεδιασμένων για την εξασφάλιση του σεβασμού της ιδιωτικής ζωής, ακόμη και στην σφαίρα των σχέσεων των ιδιωτών μεταξύ τους. Η Κυβέρνηση θεωρεί ότι στην προκείμενη περίπτωση οι αρχές εκπλήρωναν ακριβώς τις θετικές υποχρεώσεις τους βάσει της Σύμβασης για την προστασία της προσωπικής ζωής των ανηλίκων, και ότι το έπραξαν με ισορροπημένο τρόπο.

(β) Οι προσφεύγοντες

51. Οι προσφεύγοντες διευκρίνισαν ότι οι προσφυγές τους αφορούσαν δύο ζητήματα. Πρώτον, αμφισβήτησαν την χρήση της νομοθεσίας η οποία απαγορεύει την προβολή της ομοφυλοφιλίας μεταξύ ανηλίκων προκειμένου να καταστείλει μία ανοικτή έκφραση διαμαρτυρίας κατά της ίδιας νομοθεσίας. Ισχυρίστηκαν ότι, ανεξάρτητα από το κατά πόσον υπήρξαν οποιεσδήποτε θεμιτές σκέψεις για την θέσπιση της απαγόρευσης της «προπαγάνδας» της ομοφυλοφιλίας, δεν υπήρχε δικαιολογία για έναν περιορισμό του δικαιώματος της διαμαρτυρίας κατά των εν λόγω νόμων. Δεύτερον, ισχυρίστηκαν ότι η

απαγόρευση της «προπαγάνδας της ομοφυλοφιλίας» η οποία εισήχθη από την πρόσφατη νομοθεσία συνιστούσε μία γενική απαγόρευση της απλής αναφοράς της ομοφυλοφιλίας παρουσία ανηλίκων, ανεξάρτητα από το περιεχόμενο του μηνύματος. Αμφισβήτησαν την θέση της Κυβέρνησης ότι η διάδοση πληροφοριών σχετικών με την ομοφυλοφιλία θα πρέπει να περιορίζεται σε ενήλικο κοινό. Αντίθετα με την Κυβέρνηση, οι προσφεύγοντες θεωρούν ότι η διακριτική ευχέρεια είναι στενή, δεδομένου ότι το αντικείμενο της επίδικης έκφρασης ήταν ένα εγγενές προσωπικό χαρακτηριστικό, καθώς επίσης διότι η δράση για τα δικαιώματα των ΛΟΑΤ συνιστούσε πολιτικό λόγο ή διάλογο επί ζητημάτων δημοσίου ενδιαφέροντος, για τα οποία υπάρχει λίγο έδαφος για περιορισμούς βάσει του άρθρου 10 § 2 της Σύμβασης.

52. Οι προσφεύγοντες αναγνώρισαν ότι η επιλογή των τόπων της «πικετοφορίας» και του περιεχομένου των πανό ήταν σκόπιμη. Εν τούτοις, υπερασπίστηκαν τις αποφάσεις αυτές ως μία μορφή διαμαρτυρίας κατά των εν λόγω νομοθετικών πράξεων και τόνισαν ότι η εισαγωγή περιορισμού στην ίδια την δυνατότητα της διαμαρτυρίας κατά της θέσπισης ενός νόμου θίγει την ίδια την ουσία του δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης. Θεωρούν επίσης ότι οι δημόσιοι χώροι στους οποίους συχνάζουν ανήλικοι ήταν κατάλληλοι για το διωκόμενο μήνυμα των διαδηλώσεών τους. Τα πανό που χαρακτήριζαν την ομοφυλοφιλία ως «κανονική» προορίζονταν να αντιμετωπίσουν την αντίληψη, την οποία συμμερίζονται πολλοί στην Ρωσία, της ομοφυλοφιλίας ως «διαστροφής» και να προαγάγουν την ανοχή, και όχι να διακηρύξουν την ανωτερότητά της. Επιπρόσθετα, το πανό του δεύτερου προσφεύγοντος έθετε το ζήτημα του υψηλού ποσοστού αυτοκτονιών μεταξύ των εφήβων εξαιτίας της έλλειψης κατανόησης της ομοφυλοφιλίας τους. Καλούσε έτσι το κοινό να αντιμετωπίσει τις ανάγκες των νέων που κινδύνευαν εξαιτίας του σχολικού εκφοβισμού, της ανοχής και της παρανόησης που συνιστούσαν ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος, ιδιαίτερα για τους ανήλικους.

53. Οι προσφεύγοντες ισχυρίστηκαν ότι η νομοθεσία περί «προπαγάνδας» δεν εκπλήρωνε την απαίτηση της ποιότητας του νόμου η οποία περιέχεται στο άρθρο 10 § 2 της Σύμβασης. Αμφισβήτησαν επίσης τον ισχυρισμό της Κυβέρνησης ότι η απαγόρευση της προβολής των μη παραδοσιακών σεξουαλικών σχέσεων εξυπηρετούσε τον θεμιτό σκοπό της προστασίας των ανηλίκων από χυδαίες και ηλικιακά ακατάλληλες πληροφορίες σχετικές με την ομοφυλοφιλία. Τόνισαν ότι η ομοφυλοφιλία τους ήταν εγγενές προσωπικό χαρακτηριστικό ενός ατόμου – και όχι ο τρόπος ζωής της επιλογής κάποιου όπως φαινόταν να πιστεύει η Κυβέρνηση, και ότι περικλείει όχι μόνον την σεξουαλική ζωή, αλλά ολόκληρο το φάσμα μιας ανθρώπινης σχέσης μεταξύ δύο ατόμων, της οποίας η συναισθηματική στοργή αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα. Σύμφωνα με τους προσφεύγοντες, οι πληροφορίες σχετικά με τον

σεξουαλικό προσανατολισμό ως τέτοιες δεν θα πρέπει να αποτελούν το αντικείμενο των ιδίων περιορισμών όπως οι πληροφορίες για τις σεξουαλικές σχέσεις, άλλως τούτο θα ισοδυναμούσε με άρνηση του δικαιώματος ενός ατόμου να εκφράσει την ταυτότητά του. Εν τούτοις, και στις τρεις περιπτώσεις, οι προσφεύγοντες κρίθηκαν υπεύθυνοι για την παραβίαση της απαγόρευσης απλώς διότι τα πανό τους είχαν αναφέρει την ομοφυλοφιλία ή διότι οι προσφεύγοντες αυτοπροσδιορίστηκαν ανοιχτά ως ομοφυλόφιλοι.

54. Υποστήριξαν περαιτέρω ότι ο νόμος περί «προπαγάνδας» ήταν εγγενώς μεροληπτικός, για τον λόγο ότι αφορούσε ειδικώς την έκθεση των ανηλίκων στις πληροφορίες για τις σεξουαλικές μειονότητες, γεγονός που ενίσχυε το στίγμα και την βλάβη κατά των τελευταίων ομάδων. Υπογράμμισαν ότι οι επίδικες διατάξεις προχωρούσαν πέραν αυτού το οποίο ήταν αναγκαίο για την προστασία των ανηλίκων από το άσεμνο, δεδομένης της γενικής απαγόρευσης από τον Ποινικό Κώδικα των ασελών πράξεων όσον αφορά τους ανήλικους και της διάδοσης της πορνογραφίας στους ανήλικους. Η απαγόρευση της «προβολής της ομοφυλοφιλίας» προοριζόταν να περιορίσει όχι μόνον τις πληροφορίες που σχετίζονται με τον ιδιωτικό χώρο, αλλά και τις άλλες διαστάσεις μιας ομοφυλοφιλικής σχέσης, όπως η συναισθηματική ή η ερωτική στοργή, οι οικογενειακοί δεσμοί, κλπ., περιγράφοντάς τις έτσι ως ανήθικες. Δεν υπήρχαν τέτοιοι περιορισμοί όσον αφορά τις «παραδοσιακές» σχέσεις. Οι προσφεύγοντες θεωρούν ότι όλοι πρέπει να έχουν το δικαίωμα να εκδηλώσουν την ομοφυλοφιλία τους σε ισότιμη βάση με την ετεροφυλόφιλη πλειοψηφία.

55. Σχολιάζοντας της εκ μέρους της Κυβέρνησης επίκληση της ευρείας διακριτικής ευχέρειας, οι προσφεύγοντες παρέπεμψαν στην νομολογία του Δικαστηρίου ως προς το ότι μία ευρύτερη διακριτική ευχέρεια είναι γενικά διαθέσιμη για τα Κράτη μέλη κατά την ρύθμιση της ελευθερίας της έκφρασης σε σχέση με ζητήματα ικανά να προσβάλουν στενά ιδιωτικές προσωπικές πεποιθήσεις μέσα στην σφαίρα της ηθικής ή, ιδίως, της θρησκείας (ανέφεραν την πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση *Mouvement raëlien Suisse*, § 61). Επικαλέστηκαν την νομολογία του Δικαστηρίου για να ισχυριστούν ότι ούτε η ομοφυλοφιλία ούτε η ομοφυλοφιλική συμπεριφορά αντικρούουν την έννοια της δημόσιας ηθικής ακόμη και με την ευρύτερη έννοιά τους (μεταξύ άλλων υποθέσεων, αναφέρθηκαν στις αποφάσεις *Smith και Grady κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αριθ. 33985/96 και 33986/96, § 97, ECHR 1999-VI, *S.L. κατά Αυστρίας*, αριθ. 45330/99, § 44, ECHR 2003-I (αποσπάσματα), και πιο πάνω αναφερόμενη *Alekseyev*, § 84). Τόνισαν ότι το Δικαστήριο είχε επικρίνει «την προδιατεθειμένη προκατάληψη μιας ετεροφυλοφιλικής πλειοψηφίας κατά μιας ομοφυλοφιλικής μειονότητας» και δεχθεί ότι «αυτές οι αρνητικές στάσεις [δεν μπορούσαν] αφ'εαυτές να συνιστούν ... επαρκή αιτιολογία για την διαφορετική μεταχείριση περισσότερο

από παρόμοιες αρνητικές στάσεις, έναντι εκείνων διαφορετικής φυλής, προέλευσης ή χρώματος» (παραθέτοντας την πιο πάνω αναφερόμενη *Smith και Grady*, € 97).

56. Οι προσφεύγοντες δεν συμφωνούν ότι η πληροφόρηση για την ύπαρξη της ομοφυλοφιλίας ή την υιοθέτηση μιας ανεκτικής στάσης έναντι των σεξουαλικών μειονοτήτων θα μπορούσε να προσβάλει τις ιδιωτικές πεποιθήσεις των παιδιών. Μία αντίθετη προσέγγιση θα υποχρέωνε τα ομοφυλοφιλικά άτομα να αποκρύπτουν τον σεξουαλικό προσανατολισμό τους, γεγονός που οδηγεί στον κοινωνικό αποκλεισμό τον οποίο η Σύμβαση προορίζεται να εξαλείψει. Αμφισβήτησαν τον ισχυρισμό της Κυβέρνησης ότι μια ανοιχτή δημόσια συζήτηση της ομοφυλοφιλίας θα υπονόμευε την προστασία των ανηλίκων ή θα επηρέαζε αρνητικά την αρμονική ανάπτυξή του. Αντιθέτως, αυτή είναι ο μόνος τρόπος για την εκρίζωση του στιγματισμού των παιδιών, ενηλίκων και οικογενειών ΛΟΑΤ.

57. Όσον αφορά το δικαίωμα των γονέων να επιλέγουν τις κατάλληλες μορφές της διαπαιδαγώγησης για τα παιδιά τους, υποστήριξαν ότι οι ενέργειές τους δεν παρενέβησαν στην εκπαιδευτική διαδικασία ή τα εκπαιδευτικά προγράμματα. Δεν επεδίωξαν να προσελκύσουν τους ανηλίκους σε τάξεις ή συναντήσεις. Παρά ταύτα, ισχυρίστηκαν ότι το δικαίωμα των γονέων να επιλέγουν ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον δεν υποδηλώνει την απόλυτη εξουσία της προστασίας των παιδιών τους από οποιονδήποτε δημόσιο λόγο τον οποίο τα παιδιά θα μπορούσαν να συναντήσουν σε σχολεία, στους δρόμους ή αλλού, μία αρχή την οποία έλαβαν από την απόφαση *Kjeldsen, Busk Madsen και Pedersen κατά Δανίας* (7 Δεκεμβρίου 1976, § 54, Series A no. 23). Ζήτησαν από το Δικαστήριο να αναγνωρίσει ρητά ότι το δικαίωμα της διάδοσης πληροφοριών για την ομοφυλοφιλία μεταξύ παιδιών δεν θα πρέπει να εξαρτάται από την άδεια των γονέων. Αμφισβήτησαν την εκ μέρους της Κυβέρνησης σύγκριση της παρούσας υπόθεσης με την ανωτέρω αναφερόμενη *Vejdeland και λοιποί*, και ισχυρίστηκαν ότι στην πραγματικότητα η υπόθεσή τους μπορούσε να αντιπαραβληθεί με την τελευταία, λόγω του ότι η πιο πάνω αναφερόμενη *Vejdeland και λοιποί* αφορούσε την ομοφοβική έκφραση και οι κυρώσεις οι οποίες επιβλήθηκαν ενέπιπταν στους επιτρεπόμενους περιορισμούς της ρητορικής μίσους.

(γ) Οι τρίτοι

58. Οι ισχυρισμοί του Ιδρύματος Οικογένειας και Δημογραφίας επικεντρώθηκαν στους κινδύνους οι οποίοι συνδέονται, κατ'αυτούς, με την ομοφυλοφιλική ζωή. Υποστήριξαν ότι οι ομοφυλόφιλοι άντρες διέτρεχαν υψηλότερο κίνδυνο να νοσήσουν από τον HIV από ότι οι ετεροφυλόφιλοι άντρες, και ότι ήταν πιο πιθανό να πάσχουν από αυτοκτονικές τάσεις,

κατάθλιψη, άγχος κατάχρηση ουσιών και παρόμοιες διαταραχές, Προέβαλαν επίσης ότι ο ομοφυλοφιλικός τρόπος ζωής και η συμπεριφορά αντιμετωπίζονταν ως ανήθικοι από όλες τις μεγάλες θρησκείες και ότι την άποψη αυτή συμμεριζόταν η πλειοψηφία των μη πιστών. Τέλος, διατύπωσαν την υποστήριξή τους στις παραδοσιακές οικογενειακές αξίες και ισχυρίστηκαν ότι η οικογένεια, ως ένωση μεταξύ ενός άντρα και μιας γυναίκας, ετύγγανε ειδικής προστασίας από το διεθνές δίκαιο σε αναγνώριση των αρετών της που απορρέουν από την αναπαραγωγική λειτουργία. Ισχυρίστηκαν περαιτέρω ότι η προστασία αυτή θα ήταν ατελής χωρίς μία απαγόρευση της «προπαγάνδας της ομοφυλοφιλίας» μεταξύ παιδιών.

59. Στις κοινές προτάσεις τους, το «Άρθρο 19» και το Interights επέστησαν την προσοχή στην άνοδο της έννοιας της «προπαγάνδας της ομοφυλοφιλίας» σε έναν αριθμό ανατολικοευρωπαϊκών χωρών, η οποία αντανάκλαται σε νομοθετικές προτάσεις που θέτουν αυστηρούς περιορισμούς στην ελευθερία της έκφρασης και τα δικαιώματα των σεξουαλικών μειονοτήτων. Τόνισαν ότι αυτές οι πληροφορίες στηρίζονταν πάντοτε στην δηλωμένη ανάγκη της προστασίας της ηθικής και της υγείας των παιδιών, αλλά ήταν οι ίδιες επιζήμιες για την προστασία της υγείας, τα συμφέροντα των παιδιών και της κοινωνικής συνοχής. Υποστήριξαν ότι το δικαίωμα στην εκπαίδευση περιελάμβανε την πρόσβαση των παιδιών τις πληροφορίες περί σεξουαλικής και αναπαραγωγικής υγείας. Παρέθεσαν τον Ειδικό Εισηγητή των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με το δικαίωμα στην υγεία, ο οποίος έχει αναφέρει ότι οι νόμοι οι οποίοι λογοκρίνουν την συζήτηση περί ομοφυλοφιλίας στην σχολική τάξη «τροφοδοτούν το στίγμα και τις δυσμενείς διακρίσεις σε βάρος ευάλωτων μειονοτήτων» και «διαιώνίζουν ψευδή και αρνητικά στερεότυπα σχετικά με την σεξουαλικότητα, αποξενώνουν φοιτητές διαφορετικών σεξουαλικών προσανατολισμών και αποτρέπουν τους νέους από το να λαμβάνουν πλήρως ενημερωμένες αποφάσεις σχετικά με την σεξουαλική και αναπαραγωγική υγεία». Παρέπεμψαν επίσης στην Σύσταση της Επιτροπής των Υπουργών (CM/Rec(2010)5, αναφερόμενη στην πιο πάνω παράγραφο 37) δηλώνοντας ότι «τα υπερισχύοντα συμφέροντα του παιδιού» επέβαλαν ότι το δικαίωμα στην εκπαίδευση «να απολαμβάνεται αποτελεσματικά χωρίς διακρίσεις στην βάση του σεξουαλικού προσανατολισμού ή της σεξουαλικής ταυτότητας», συμπεριλαμβανομένης και «της κατοχύρωσης ... ενός ασφαλούς περιβάλλοντος, απαλλαγμένου από βία, σχολικό εκφοβισμό, κοινωνικό αποκλεισμό ... σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου». Υποστήριξαν ότι οι νόμοι περί «προπαγάνδας της ομοφυλοφιλίας» καθιστούσαν αδύνατον για τα σχολεία, τις εκπαιδευτικές αρχές και τα φιλανθρωπικά ιδρύματα να παρέχουν στους φοιτητές αντικειμενικές πληροφορίες σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου, να θέτουν σε εφαρμογή μέτρα κατά του σχολικού

εκφοβισμού και της παρενόχλησης και να παρέχουν επαρκή προστασία στους φοιτητές, το προσωπικό και τους διδάσκοντες ΛΟΑΤ.

60. Στις κοινές προτάσεις τους, η ILGA-Europe, το “Coming Out” και το Ρωσικό Δίκτυο ΛΟΑΤ εξέφρασαν την ανησυχία τους για τις διακρίσεις και την βία κατά των ατόμων ΛΟΑΤ στην Ρωσία, τα εγκλήματα μίσους, τον εκφοβισμό και την παρενόχληση των παιδιών ΛΟΑΤ, και για την πίεση που αυτά προκαλούν στα ομόφυλα ζευγάρια και τα παιδιά και στις οργανώσεις υπεράσπισης των ΛΟΑΤ. Αναφέρθηκαν σε διεθνή κείμενα που προέτρεπαν τα Κράτη να καταπολεμούν την ομοφοβία, να εφαρμόζουν εκπαιδευτικές πολιτικές κατά της παρενόχλησης και του εκφοβισμού των σεξουαλικών μειονοτήτων στο σχολείο, και να εξασφαλίζουν ότι ακριβείς πληροφορίες σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου, διατυπωμένες κατά τρόπο αβλαβή, περιλαμβάνονται στο σχολικό πρόγραμμα.

2. Η εκτίμηση του Δικαστηρίου

(α) Κατά πόσον υπήρξε παρέμβαση στην άσκηση της ελευθερίας έκφρασης των προσφευγόντων

61. Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι το κεντρικό ζήτημα στην παρούσα υπόθεση είναι η ίδια η ύπαρξη μιας νομοθετικής απαγόρευσης της προβολής της ομοφυλοφιλίας ή των μη παραδοσιακών σεξουαλικών σχέσεων μεταξύ ανηλίκων, την οποία οι προσφεύγοντες αμφισβητούν ως εγγενώς ασύμβατη προς την Σύμβαση. Οι προσφεύγοντες παραπονέθηκαν για τις γενικές επιπτώσεις των νόμων αυτών πάνω στην ζωή τους, για τον λόγο ότι όχι μόνον τους απέτρεπαν από το να αγωνίζονται για τα δικαιώματα των ΛΟΑΤ, αλλά στην πραγματικότητα τους επέβαλαν να τελούν σε γνώση της παρουσίας ανηλίκων στις καθημερινές δραστηριότητές του, προκειμένου να αποκρύπτουν τον σεξουαλικό προσανατολισμό τους από αυτούς. Τόνισαν ότι είχαν καταδικαστεί για διοικητικές παραβάσεις διότι ανήρτησαν τα πλέον ασήμαντα και αβλαβή πανό.

62. Έχει σημασία το γεγονός ότι ακόμη και πριν ληφθούν διοικητικά μέτρα σε βάρος των προσφευγόντων η απαγόρευση της προβολής των μη παραδοσιακών σεξουαλικών σχέσεων μεταξύ ανηλίκων είχαν αναμφίβολα επέμβει στις δραστηριότητες με τις οποίες αυτοί θα μπορούσαν να επιθυμούν να ασχοληθούν προσωπικά, ιδίως ως ακτιβιστές ΛΟΑΤ. Το Δικαστήριο έχει δεχθεί ήδη ότι η αποτρεπτική επίδραση μιας νομοθετικής διάταξης ή πολιτικής μπορεί να συνιστά αφ'εαυτής μία παρέμβαση στην ελευθερία της έκφρασης (βλέπε πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση *Smith και Grady*, § 127). Εν τούτοις, στην παρούσα υπόθεση το Δικαστήριο δεν οφείλει να στοιχειοθετήσει την ύπαρξη μιας παρέμβασης στην

βάση των γενικών επιπτώσεων των επιδίκων νόμων πάνω στην ζωή των προσφευγόντων δεδομένου ότι οι νόμοι αυτοί έχουν εφαρμοστεί πραγματικά κατά των προσφευγόντων στις διοικητικές διαδικασίες. Όπως παραδέχθηκε η Κυβέρνηση, υπήρξε παρέμβαση στην ελευθερία της έκφρασης των προσφευγόντων.

(β) Κατά πόσον η παρέμβαση ήταν δικαιολογημένη

63. Τα μέτρα τα οποία ελήφθησαν σε βάρος των προσφευγόντων στηρίζονταν στις νομοθετικές διατάξεις οι οποίες είχαν υιοθετηθεί ειδικώς προκειμένου να απαγορεύσουν την προβολή της ομοφυλοφιλίας και των μη παραδοσιακών σεξουαλικών σχέσεων μεταξύ ανηλίκων. Ενώ δεν υπάρχει αμφισβήτηση όσον αφορά την συμμόρφωση των αρχών προς τον νόμο, το ζήτημα της νομιμότητας εγείρεται σε σχέση με τους ισχυρισμούς των προσφευγόντων ότι ο νόμος ήταν ανάρμοστα ασαφής και μη προβλέψιμος στην εφαρμογή του. Εν τούτοις, το Δικαστήριο θεωρεί ότι το ζήτημα της ποιότητας του νόμου είναι δευτερεύον σε σχέση με το ζήτημα της αναγκαιότητας των νόμων αυτών ως γενικών μέτρων. Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι, προκειμένου να καθορίσει την αναλογικότητα ενός γενικού μέτρου, οφείλει κατ'αρχήν να αξιολογήσει τις νομοθετικές επιλογές που το διαπνέουν, λαμβανομένης υπόψη της ποιότητας του κοινοβουλευτικού και του δικαστικού ελέγχου της αναγκαιότητας του μέτρου, και τον κίνδυνο της κατάχρησης αν ένα μέτρο επρόκειτο να καταστεί χαλαρότερο. Κατά την αξιολόγηση αυτή, θα λάβει υπόψη την εφαρμογή του στις συγκεκριμένες περιπτώσεις των προσφευγόντων, η οποία επεξηγεί τις επιπτώσεις του στην πράξη και είναι ούτω ουσιώδης ως προς την αναλογικότητα του μέτρου (βλέπε *Animal Defenders International κατά Ηνωμένου Βασιλείου* [GC], αριθ. 48876/08, § 108, ECHR 2013 (αποσπάσματα) και τις υποθέσεις που αναφέρονται σε αυτήν). Ως ζήτημα αρχής, όσο πιο πειστικές είναι οι γενικές αιτιολογίες για το γενικό μέτρο. Τόσο λιγότερη προσοχή θα αφιερώσει το Δικαστήριο στις επιπτώσεις του στην συγκριμένη περίπτωση (ομοίως, § 109).

64. Αντίστοιχα, η αξιολόγηση του Δικαστηρίου στην παρούσα υπόθεση θα επικεντρωθεί στην αναγκαιότητα των επιδίκων νόμων ως γενικών μέτρων, μία προσέγγιση η οποία πρέπει να διακριθεί από μία κλήση για τον αφηρημένο έλεγχο του εθνικού δικαίου (βλέπε, για παράδειγμα, *James και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 21 Φεβρουαρίου 1986, § 36, Series A no. 98, πρβλ. *Perinçek κατά Ελβετίας* [GC], αριθ. 27510/08, § 136, ECHR 2015 (αποσπάσματα)).

(i) Αιτιολόγηση στην βάση της προστασίας της ηθικής

65. Ως μία πρώτη γραμμή επιχειρημάτων, η Κυβέρνηση επικαλέστηκε τις ηθικές επιταγές και την λαϊκή υποστήριξη των εν λόγω μέτρων. Ισχυρίστηκαν ότι μία ανοικτή διαδήλωση της ομοφυλοφιλίας ήταν μία ύβρις κατά των ηθών που επικρατούσαν στην θρησκευτική και ακόμη και μη θρησκευτική πλειοψηφία των Ρώσων και αντιμετωπιζόταν γενικώς ως εμπόδιο στην ενστάλαξη των παραδοσιακών οικογενειακών αξιών.

66. Το Δικαστήριο αποδέχεται γενικά μία ευρύτερη διακριτική ευχέρεια, ελλείπει συναίνεσης μεταξύ των Κρατών μελών, όπου το αντικείμενο μπορεί να συνδεθεί με ευαίσθητα ηθικά ή δεοντολογικά ζητήματα. Στην προκειμένη περίπτωση, εν τούτοις, το Δικαστήριο σημειώνει ότι υφίσταται μία σαφής ευρωπαϊκή συναίνεση σχετικά με την αναγνώριση του δικαιώματος των ατόμων να αυτοπροσδιορίζονται ανοικτά ως ομοφυλόφιλοι, λεσβίες ή ως ανήκοντα σε οποιαδήποτε άλλη σεξουαλική μειονότητα, και να προάγουν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες τους (βλέπε πιο πάνω αναφερόμενη *Alekseyev*, § 84). Επιπλέον, πριν αποφανθεί επί του εύρους της διακριτικής ευχέρειας το Δικαστήριο οφείλει να εξετάσει ενδελεχώς τον θεμιτό σκοπό που επικαλείται η Κυβέρνηση σε σχέση με τον ισχυρισμό της ότι πρόκειται για ένα ευαίσθητο ηθικό ή δεοντολογικό ζήτημα. Θα εξετάσει κατά πόσον η Κυβέρνηση μπορεί να στηρίζεται σε λόγους ηθικής σε μία υπόθεση η οποία αφορά πτυχές της ύπαρξης και της ταυτότητας των προσφευγόντων και την ίδια την ουσία του δικαιώματος στην ελευθερία της ύπαρξης.

67. Όσον αφορά το ζήτημα της ηθικής, η Κυβέρνηση προέβαλε την επικαλούμενη ασυμβατότητα μεταξύ της διατήρησης των οικογενειακών αξιών ως του θεμελίου της κοινωνίας και της αναγνώρισης της κοινωνικής αποδοχής της ομοφυλοφιλίας. Το Δικαστήριο δεν βλέπει λόγους για να κρίνει τα στοιχεία αυτά ως ασύμβατα, ειδικά ενόψει της αυξανόμενης γενικής τάσης να ενταχθούν οι σχέσεις μεταξύ ομοφύλων ζευγαριών στην έννοια της «οικογενειακής ζωής» (βλέπε *P.B. και J.S. κατά Αυστρίας*, αριθ. 18984/02, §§ 27-30, 22 Ιουλίου 2010, και *Schalk και Kopf κατά Αυστρίας*, αριθ. 30141/04, §§ 91-94, ECHR 2010) και την αποδοχή της ανάγκης για την νόμιμη αναγνώριση και προστασία (βλέπε *Oliari και λοιποί κατά Ιταλίας*, αριθ. 18766/11 και 36030/11, § 165, 21 Ιουλίου 2015). Συνιστά υποχρέωση του Κράτους, κατά την εκ μέρους του επιλογή των μέσων που προορίζονται για την προστασία της οικογένειας, να λαμβάνει υπόψη τις εξελίξεις στην κοινωνία και τις αλλαγές στην αντίληψη ζητημάτων σχετιζομένων με την κοινωνία, την οικογενειακή κατάσταση και τις σχέσεις, συμπεριλαμβανομένου και του γεγονότος ότι δεν υφίσταται ένας μόνον τρόπος ή μία μόνον επιλογή όταν πρόκειται για την οικογενειακή ζωή ή την ιδιωτική ζωή κάποιου (βλέπε *Kozak κατά Πολωνίας*, αριθ. 13102/02, § 98, 2 Μαρτίου 2010, και *Χ και λοιποί κατά Αυστρίας* [CC], αριθ. 19010/07, § 139, ECHR 2013). Πρέπει να προστεθεί ότι –

κάθε άλλο παρά αντίθετα προς τις οικογενειακές αξίες – πολλά άτομα ανήκοντα σε σεξουαλικές μειονότητες εκδηλώνουν αφοσίωση στους θεσμούς του γάμου, της γονεικότητας και της τεκνοθεσίας, όπως αποδεικνύεται από την σταθερή ροή των προσφυγών ενώπιον του Δικαστηρίου από μέλη της κοινότητας ΛΟΑΤ τα οποία επιθυμούν να έχουν πρόσβαση σε αυτούς (βλέπε, μεταξύ πολλών παραδειγμάτων, *Salgueiro da Silva Mouta*, *Oliari* και *λοιποί*, *X* και *λοιποί κατά Αυστρίας* και *E.B. κατά Γαλλίας*, όλες αναφερόμενες ανωτέρω). Η Κυβέρνηση δεν απέδειξε τον τρόπο με τον οποίο η ελευθερία της έκφρασης στα ζητήματα των ΛΟΑΤ θα μπορούσε να υποβαθμίσει ή με άλλο τρόπο να επηρεάσει αρνητικά πραγματικές και υφιστάμενες «παραδοσιακές οικογένειες» ή θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο το μέλλον τους.

68. Το Δικαστήριο έχει παγίως αρνηθεί να εγκρίνει πολιτικές και αποφάσεις που ενσωμάτωναν μία προδιατεθειμένη προκατάληψη εκ μέρους μιας ετεροφυλόφιλης πλειοψηφίας κατά μιας ομοφυλόφιλης μειονότητας (βλέπε πιο πάνω αναφερόμενη *Smith και Grady*, § 102, *Salgueiro da Silva Mouta κατά Πορτογαλίας*, αριθ. 33290/96, §§ 34-36, ECHR 1999-IX, και *L. και V. Κατά Αυστρίας*, αριθ. 39392/98 και 39829/98, §§ 51-52, ECHR 2003-I). Υποστήριξε ότι αυτές οι αρνητικές στάσεις, οι αναφορές σε παραδόσεις ή οι γενικές παραδοχές σε μία συγκεκριμένη χώρα δεν μπορούν αφ'εαυτών να θεωρηθούν από το Δικαστήριο ότι ισοδυναμούν με επαρκή αιτιολογία για την διαφορετική μεταχείριση, περισσότερο από παρόμοιες αρνητικές στάσεις έναντι εκείνων που είναι διαφορετικής φυλής, καταγωγής ή χρώματος (βλέπε πιο πάνω αναφερόμενη *Smith και Grady*, § 97, *Konstantin Markin κατά Ρωσίας* [GC], αριθ. 30078/06, § 143, ECHR 2012 (αποσπάσματα), *Βαλλιανάτος και λοιποί κατά Ελλάδας* [GC], αριθ. 29381/09 και 32684/09, § 77, ECHR 2013 (αποσπάσματα), και *Hämäläinen και Φινλανδίας* [GC], αριθ. 37359/09, § 109, ECHR 2014).

69. Η προκείμενη νομοθεσία είναι ένα παράδειγμα τέτοιας προδιατεθειμένης προκατάληψης, η οποία τονίζεται αδιαμφισβήτητα από την εθνική ερμηνεία και εφαρμογή της και ενσωματώνεται σε διατυπώσεις όπως «δημιουργία μιας στρεβλής εικόνας της κοινωνικής ισοτιμίας παραδοσιακών και μη παραδοσιακών σεξουαλικών σχέσεων» (βλέπε πιο πάνω παράγραφο 34) και αναφορές στους δυνητικούς κινδύνους «της δημιουργίας μιας διαστρεβλωμένης εντύπωσης της κοινωνικής ισοδυναμίας παραδοσιακών και μη παραδοσιακών εγγάμων σχέσεων» (βλέπε πιο πάνω παράγραφο 22). Ακόμη πιο απαράδεκτες είναι οι απόπειρες της δημιουργίας παραλληλισμών μεταξύ της ομοφυλοφιλίας και της παιδοφιλίας (βλέπε πιο πάνω παραγράφους 16 και 50).

70. Το Δικαστήριο σημειώνει τον ισχυρισμό της Κυβέρνησης ότι η πλειοψηφία της Ρωσίας αποδοκιμάζει την ομοφυλοφιλία και δυσανασχετεί με οποιαδήποτε επίδειξη των

ομοφυλοφιλικών σχέσεων. Είναι αληθές ότι το λαϊκό συναίσθημα μπορεί να παίζει έναν σημαντικό ρόλο στην εκτίμηση του Δικαστηρίου όταν πρόκειται για την αιτιολόγηση στην βάση της ηθικής. Εν τούτοις, υφίσταται μία σημαντική διαφορά μεταξύ της υποχώρησης έναντι της λαϊκής υποστήριξης υπέρ της διεύρυνσης της έκτασης των εγγυήσεων της Σύμβασης και της κατάστασης όπου γίνεται επίκληση της υποστήριξης αυτής προκειμένου να περιορίσει την έκταση της ουσιαστικής προστασίας. Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι θα ήταν ασύμβατο προς τις υποκείμενες αξίες της Σύμβασης, αν η άσκηση των δικαιωμάτων της Σύμβασης από μία μειοψηφική ομάδα είχε εξαρτηθεί από την αποδοχή της από την πλειοψηφία. Αν ίσχυε αυτό, τα δικαιώματα μιας μειοψηφικής ομάδας στην ελευθερία της θρησκείας, της έκφρασης και της συνάθροισης θα είχαν καταστεί μάλλον θεωρητικά παρά πρακτικά και αποτελεσματικά όπως απαιτείται από την Σύμβαση (βλέπε πιο πάνω αναφερόμενη *Alekseyev*, § 81).

71. Ενόψει των πιο πάνω αναφερομένων σκέψεων, το Δικαστήριο απορρίπτει τον ισχυρισμό της Κυβέρνησης ότι η ρύθμιση του δημοσίου διαλόγου επί ζητημάτων των ΛΟΑΤ μπορεί να δικαιολογηθεί στην βάση της προστασίας της ηθικής.

(ii) *Αιτιολόγηση στην βάση της προστασίας της υγείας*

72. Στην συνέχεια, η Κυβέρνηση επιχειρηματολόγησε ότι η προβολή των σχέσεων μεταξύ ομοφύλων έπρεπε να απαγορευθεί για τον λόγο ότι οι ομόφυλες σχέσεις συνιστούσαν κίνδυνο για την δημόσια υγεία και την δημογραφική κατάσταση. Όσον αφορά τους επικαλούμενους κινδύνους της υγείας, η Κυβέρνηση δεν απέδειξε ότι τα μηνύματα των προσφευγόντων υπεράσπιζαν την απερίσκεπτη συμπεριφορά ή οποιεσδήποτε άλλες ανθυγιεινές προσωπικές επιλογές. Σε κάθε περίπτωση, το Δικαστήριο δεν πιθανολογεί ότι ένας περιορισμός στην δυννητική ελευθερία της έκφρασης σχετικά με ζητήματα των ΛΟΑΤ θα ευνοούσε μία μείωση των κινδύνων της υγείας. Αντιθέτως, η διάδοση της γνώσης για το σεξ και τα ζητήματα της ταυτότητας φύλου και η ευαισθητοποίηση σε οποιουσδήποτε σχετιζόμενους κινδύνους και στις μεθόδους της προστασίας κατά των κινδύνων αυτών, παρουσιαζόμενες με τρόπο αντικειμενικό και επιστημονικό, θα ήταν ένα απαραίτητο τμήμα μιας δράσης πρόληψης των ασθενειών και μιας γενικής πολιτικής δημόσιας υγείας.

73. Είναι εξίσου δύσκολο να δει κανείς τον τρόπο με τον οποίο η απαγόρευση της προβολής της ομοφυλοφιλίας ή των μη παραδοσιακών σεξουαλικών σχέσεων μεταξύ ανηλίκων θα μπορούσε να βοηθήσει στην επίτευξη των επιθυμητών δημογραφικών στόχων, ή με ποιον τρόπο, αντιστρόφως, η απουσία ενός τέτοιου νόμου θα μπορούσε να τους επηρεάσει αρνητικά. Η αύξηση του πληθυσμού εξαρτάται από έναν μεγάλο αριθμό

συνθηκών, και η οικονομική ευμάρεια, τα δικαιώματα κοινωνικής ασφάλισης και η προσβασιμότητα στην πρόνοια των παιδιών είναι οι πλέον προφανείς παράγοντες μεταξύ εκείνων που είναι δεκτικοί κρατικής επιρροής. Η καταστολή των πληροφοριών σχετικά με τις σχέσεις μεταξύ ομοφύλων δεν είναι μία μέθοδος μέσω της οποίας μπορεί να ανατραπεί μία αρνητική δημογραφική τάση. Επίσης, ένα υποθετικό γενικό όφελος θα έπρεπε σε κάθε περίπτωση να αντιπαραβληθεί με τα απτά δικαιώματα των ατόμων ΛΟΑΤ τα οποία επηρεάζονται αρνητικά από τις επίδικες διατάξεις. Αρκεί να παρατηρηθεί ότι η κοινωνική αποδοχή των ετεροφυλόφιλων ζευγαριών δεν εξαρτάται από την πρόθεση ή την ικανότητά τους να αποκτήσουν παιδιά. Έπεται ότι το επιχείρημα αυτό δεν μπορεί να παράσχει μία αιτιολογία για τον περιορισμό της ελευθερίας του λόγου επί του θέματος των ομοφύλων σχέσεων.

(iii) Αιτιολόγηση στην βάση της προστασίας των δικαιωμάτων άλλων

74. Τέλος, η τρίτη γραμμή επιχειρηματολογίας της Κυβέρνησης επικεντρώθηκε στην ανάγκη της προστασίας των ανηλίκων από πληροφορίες οι οποίες θα μπορούσαν να μεταφέρουν μία θετική εικόνα της ομοφυλοφιλίας, ως προφύλαξη κατά της μετάβασής τους σε έναν «ομοφυλοφιλικό τρόπο ζωής» ο οποίος θα ήταν επιβλαβής για την ανάπτυξή τους και θα τους έκανε ευάλωτους στην κακοποίηση. Τόνισαν ότι ο δυνητικός κίνδυνος για τους ανηλίκους να παρακινηθούν ή να εξαναγκασθούν στην υιοθέτηση ενός διαφορετικού σεξουαλικού προσανατολισμού ο οποίος, πέραν της ηθικής πλευράς η οποία συζητήθηκε ανωτέρω, έθιγε ζητήματα τα οποία αφορούσαν την προσωπική αυτονομία των ανηλίκων και παρενέβαιναν στις εκπαιδευτικές επιλογές των γονέων τους.

75. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι η ανάγκη της προστασίας των ανηλίκων ήταν ο κύριος λόγος για την θέσπιση των νόμων, και τούτο αντανακλάται στα κείμενά τους. Εν τούτοις, οι περιορισμοί της «προβολής» δεν περιορίζονται σε συγκεκριμένες καταστάσεις, όπως προκύπτει από το γεγονός ότι ένας από τους προσφεύγοντες τιμωρήθηκε με πρόστιμο για μία διαδήλωση μπροστά στην Διοίκηση της Πόλης της Αγίας Πετρούπολης (βλέπε πιο πάνω παράγραφο 17), έναν δημόσιο χώρο ο οποίος δεν έχει παραχωρηθεί ειδικώς στους ανηλίκους. Φαίνεται ότι η συμπτωματική ή η δυνητική παρουσία ενός ανηλίκου θα επαρκούσε για την απαγόρευση της «προβολής» σε οποιονδήποτε τόπο. Η ουσία της παράβασης ορίζεται στην πραγματικότητα από το περιεχόμενο της εν λόγω έκφρασης. Το Συνταγματικό Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η απαγόρευση δεν αφορούσε «τις πληροφορίες – οι οποίες παρουσιάζονται σε ουδέτερο (εκπαιδευτικό, καλλιτεχνικό, ιστορικό) περιβάλλον ... απαλλαγμένες από ενδείξεις προβολής, ήτοι, εφόσον δεν στοχεύουν στην δημιουργία προτιμήσεων που

συνδέονται με την επιλογή μη παραδοσιακών μορφών σεξουαλικής ταυτότητας». Στην πράξη, παρά ταύτα, η απαίτηση της ουδετερότητας μπορεί να αποδειχθεί ανέφικτη όσον αφορά την διατύπωση απόψεων, και ακόμη και τις εκθέσεις των πραγματικών περιστατικών, δεδομένου ότι η έλλειψη μιας αρνητικής συνδήλωσης μπορεί να εκληφθεί αφ'εαυτής ως φέρουσα μία θετική στάση. Οι δηλώσεις «Η ομοφυλοφιλία δεν είναι διαστροφή» και «Η ομοφυλοφιλία είναι φυσιολογική» κρίθηκαν ανεπαρκώς ουδέτερες και θεωρήθηκαν ως ισοδυναμούσες με «προβολή».

76. Όσον αφορά την έκταση της απαγόρευσης, το Δικαστήριο παραπέμπει στον ορισμό ο οποίος προβάλλεται από την Κυβέρνηση για την «προβολή» ή την «προπαγάνδα», περιγράφοντάς τις ως «ενεργή διάδοση πληροφοριών με στόχο την προτροπή άλλων να προσχωρήσουν σε συγκεκριμένα συστήματα αξιών ...» (βλέπε πιο πάνω παράγραφο 46), στις αποφάσεις των υποθέσεων των προσφευγόντων και στις αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Το Δικαστήριο συμμερίζεται την άποψη της Επιτροπής της Βενετίας, η οποία αναφέρθηκε στην αοριστία της ορολογίας η οποία χρησιμοποιήθηκε στην προκείμενη νομοθεσία, επιτρέποντας μία ευρεία ερμηνεία των σχετικών διατάξεων (βλέπε §§ 31-37 της Γνωμοδότησης, η οποία παρατίθεται πιο πάνω στην παράγραφο 36). Θεωρεί ότι η ευρεία έκταση των νόμων αυτών, διατυπούμενη με όρους που δεν είναι δεκτικές προβλέψιμης εφαρμογής, θα έπρεπε να λαμβάνεται υπόψη κατά την εκτίμηση της αιτιολογίας την οποία προβάλλει η Κυβέρνηση.

77. Παραθέτοντας την ανησυχία της σχετικά με την πιθανή βίαιη ή ύπουλη «στρατολόγηση» ανηλίκων από την κοινότητα των ΛΟΑΤ, η Κυβέρνηση επανέλαβε κατά κύριο λόγο τους ίδιους ισχυρισμούς με εκείνους οι οποίοι απερρίφθησαν από το Δικαστήριο στην πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση *Alekseyev* για τους ακόλουθους λόγους:

«86. ... η [Κυβέρνηση] θεώρησε αναγκαίο να περιορίσει οποιαδήποτε μνεία της ομοφυλοφιλίας μέσα στην ιδιωτική σφαίρα και να εκδιώξει τους ομοφυλόφιλους άντρες και τις λεσβίες μακριά από την κοινή θέα, υπονοώντας ότι η ομοφυλοφιλία ήταν το αποτέλεσμα μιας συνειδητής και αντικοινωνικής επιλογής. Εν τούτοις, ήταν σε αδυναμία να παράσχουν μία αιτιολογία για τον αποκλεισμό. Δεν υπάρχουν επιστημονικές αποδείξεις ή κοινωνιολογικά στοιχεία στην διάθεση του Δικαστηρίου που να υποδηλώνουν ότι η απλή αναφορά της ομοφυλοφιλίας ή η ανοιχτή δημόσια συζήτηση σχετικά με την κοινωνική κατάσταση των σεξουαλικών μειονοτήτων, θα μπορούσε να επηρεάσει αρνητικά τα παιδιά ή τους «ευάλωτους ενήλικες». Αντιθέτως, μόνον μέσω μιας δίκαιης και δημόσιας συζήτησης μπορεί η κοινωνία να αντιμετωπίζει τέτοια πολύπλοκα ζητήματα, όπως εκείνο που προβλήθηκε στην

παρούσα υπόθεση. Μία τέτοια συζήτηση, υποστηριζόμενη από ακαδημαϊκή έρευνα, θα ωφελούσε την κοινωνική συνοχή διασφαλίζοντας ότι οι εκπρόσωποι όλων των απόψεων θα ακουστούν, συμπεριλαμβανομένων και των ενδιαφερομένων ατόμων. Θα αποσαφήνιζε επίσης ορισμένα κοινά σημεία σύγχυσης, όπως κατά πόσον ένα πρόσωπο μπορεί να εκπαιδευτεί ή να δελεαστεί προς ή έξω από την ομοφυλοφιλία ή να επιλέξει εκουσίως να ενταχθεί σε αυτήν ή να εξέλθει από αυτήν. Αυτό είναι ακριβώς το είδος της συζήτησης που ο προσφεύγων της παρούσας υπόθεσης επεχείρησε να προαγάγει, και δεν θα μπορούσε να αντικατασταθεί από την εκ μέρους των αξιωματούχων αυθόρμητη διατύπωση ομοιόμορφων απόψεων τις οποίες θεωρούν δημοφιλείς. Υπό τις συνθήκες της παρούσας υπόθεσης το Δικαστήριο δεν μπορεί παρά να καταλήξει στο ότι οι αποφάσεις των αρχών να απαγορεύσουν τις εν λόγω εκδηλώσεις δεν στηρίζονται πάνω σε μία αποδεκτή αξιολόγηση των σχετικών πραγματικών περιστατικών.»

78. Η θέση της Κυβέρνησης δεν έχει εξελιχθεί μετά την υπόθεση *Alekseyev* και παραμένει ατεκμηρίωτη. Η Κυβέρνηση δεν ήταν σε θέση να δώσει οποιαδήποτε εξήγηση του μηχανισμού με τον οποίο ένας ανήλικος θα μπορούσε να δελεαστεί σε «[έναν] ομοφυλοφιλικό τρόπο ζωής», πόσω μάλλον αποδείξεις σε επιστημονική βάση ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός ή η σεξουαλική ταυτότητα κάποιου είναι δυνατόν να αλλάξει λόγω εξωτερικής επιρροής. Το Δικαστήριο απορρίπτει συνεπώς τους ισχυρισμούς αυτούς ως στερούμενους αποδεικτικής βάσης.

79. Στον βαθμό που το Δικαστήριο επικαλέστηκε έναν κίνδυνο εκμετάλλευσης και διαφθοράς ανηλίκων, με αναφορά στο ευάλωτο των τελευταίων, το Δικαστήριο στηρίζει την αντίρρηση των προσφευγόντων στο ότι η προστασία από τους κινδύνους αυτούς δεν θα έπρεπε να περιορίζεται στις ομόφυλες σχέσεις: η ίδια θετική υποχρέωση θα έπρεπε, ως ζήτημα αρχής, να ισχύει εξίσου όσον αφορά τις ετερόφυλες σχέσεις. Όπως τόνισαν οι προσφεύγοντες, το ρωσικό δίκαιο προβλέπει ήδη την ποινική ευθύνη για ασελγείς πράξεις κατά ανηλίκων και για την διάδοση της πορνογραφίας σε ανηλίκους, οι δε διατάξεις αυτές έχουν εφαρμογή ανεξάρτητα από τον σεξουαλικό προσανατολισμό των εμπλεκομένων. Η Κυβέρνηση δεν προέβαλε κάποιους λόγους για τους οποίους οι διατάξεις αυτές ήταν ανεπαρκείς και γιατί θεωρούσε ότι οι ανήλικοι ήταν πιο ευάλωτοι στην κακοποίηση στο πλαίσιο ομόφυλων σχέσεων από ότι στο πλαίσιο ετερόφυλων σχέσεων. Η Κυβέρνηση δεν μπορεί παρά να επαναλάβει την διαπίστωσή του ότι μία τέτοια εκτίμηση θα ήταν μία εκδήλωση προδιατεθειμένης προκατάληψης (βλέπε πιο πάνω αναφερόμενη *L. και V. κατά Αυστρίας*, § 52).

80. Όσον αφορά την επικαλούμενη από τους προσφεύγοντες παρεϊσφρηση στο επίπεδο των εκπαιδευτικών πολιτικών και των γονεϊκών επιλογών στην σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι, με την παρουσίαση των διαδηλώσεών τους, οι προσφεύγοντες δεν επεδίωξαν να αλληλεπιδράσουν με ανήλικους ή να παρεισφρήσουν στον ιδιωτικό χώρο τους. Τίποτε στα πανό τους δεν θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως πρόταση για την παροχή διδασκαλίας σε θέματα φύλου. Η παρούσα υπόθεση επομένως δεν σχετίζεται ευθέως με τις λειτουργίες που αναλαμβάνονται από το Κράτος όσον αφορά την σχολική εκπαίδευση και την διδασκαλία (πρβλ. πιο πάνω αναφερόμενη *Kjeldsen, Busk Madsen και Pedersen κατά Δανίας*, § 54, *Jiménez Alonso και Jiménez Merino κατά Ισπανίας* (dec.), αριθ. 51188/99, ECHR 2000-VI, και *Mansur Yalçın και λοιποί κατά Τουρκίας*, αριθ. 21163/11, § 75, 16 Σεπτεμβρίου 2014).

81. Ακόμη και υποθέτοντας ότι η υποχρέωση των αρχών να σέβονται τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές απόψεις των γονέων μπορεί να ερμηνευθεί ότι απαιτεί από αυτούς να λαμβάνουν μέτρα πέραν της εκπόνησης των προγραμμάτων σπουδών των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, δεν θα ήταν ρεαλιστικό να αναμένεται ότι θα έπρεπε να δίδεται αυτόματη προτεραιότητα στις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές απόψεις των γονέων σε κάθε κατάσταση, ιδιαίτερα εκτός του σχολείου. Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει μέσα στο πλαίσιο αυτό ότι η Σύμβαση δεν εγγυάται το δικαίωμα του να μην έρχεται κάποιος αντιμέτωπος προς απόψεις αντίθετες με τις πεποιθήσεις του (βλέπε *Appel-Irrgang και λοιποί κατά Γερμανίας* (dec.), αριθ. 45216/07, 6 Οκτωβρίου 2009, και *Dojan και λοιποί κατά Γερμανίας* (dec.), αριθ. 319/08, 13 Σεπτεμβρίου 2011).

82. Επί ευαίσθητων θεμάτων όπως η δημόσια συζήτηση για την σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, όπου οι απόψεις των γονέων, οι εκπαιδευτικές πολιτικές και το δικαίωμα τρίτων στην ελευθερία της έκφρασης πρέπει να εξισορροπούνται, οι αρχές δεν έχουν επιλογή παρά να προσφύγουν στα κριτήρια της αντικειμενικότητας, του πλουραλισμού, της επιστημονικής ακρίβειας και, εν τέλει, της χρησιμότητας ενός συγκεκριμένου είδους πληροφοριών για το νεαρό κοινό. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι τα μηνύματα των προσφευγόντων δεν ήταν ανακριβή, σεξουαλικά απροκάλυπτα ή επιθετικά (βλέπε, αντιθέτως, την πιο πάνω αναφερόμενη *Vejdeland και λοιποί*, § 57, όπου το Δικαστήριο συμφώνησε με την διαπίστωση των εθνικών δικαστηρίων ότι τα εν λόγω ομοφοβικά μηνύματα ήταν «ανεύθυνα προσβλητικά για άλλους και αποτελούσαν επίθεση κατά των δικαιωμάτων τους»). Εξάλλου, οι προσφεύγοντες δεν έκαναν κάποια απόπειρα να υπερασπιστούν οποιαδήποτε σεξουαλική συμπεριφορά. Τίποτε στις πράξεις των προσφευγόντων δεν περιόρισε το δικαίωμα των γονέων να διαφωτίζουν και να

συμβουλεύουν τα παιδιά τους, να ασκούν όσον αφορά τα παιδιά τους τις φυσιολογικές γονεϊκές λειτουργίες ως εκπαιδευτές ή να οδηγούν τα παιδιά τους σε ένα μονοπάτι σύμφωνα με τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις των ιδίων των γονέων (βλέπε, για παρόμοιες σκέψεις, την πιο πάνω αναφερόμενη *Kjeldsen, Busk Madsen και Pedersen κατά Δανίας*, § 54). Στον βαθμό που οι ανήλικοι οι οποίοι υπήρξαν μάρτυρες της δράσης των προσφευγόντων εξετέθησαν στις ιδέες της ποικιλότητας, της ισότητας και της ανοχής, η υιοθέτηση των απόψεων αυτών θα μπορούσαν μόνον να οδηγήσουν στην κοινωνική συνοχή. Το Δικαστήριο αναγνωρίζει ότι η προστασία των παιδιών από την ομοφοβία αποδίδει πρακτική έκφραση στην Σύσταση της Επιτροπής των Υπουργών Rec(2010)5 η οποία ενθαρρύνει «την διασφάλιση του δικαιώματος των παιδιών και των νέων στην εκπαίδευση μέσα σε ασφαλές περιβάλλον, απαλλαγμένο από βία, σχολικό εκφοβισμό, κοινωνικό αποκλεισμό ή άλλες μορφές μεροληπτικής ή εξευτελιστικής μεταχείρισης σχετιζόμενης με τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου» (βλέπε παράγραφο 31 της Σύστασης), καθώς και «την παροχή αντικειμενικών πληροφοριών σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου, για παράδειγμα στα σχολικά προγράμματα και το εκπαιδευτικό υλικό» (βλέπε παράγραφο 32 της Σύστασης).

γ) Συμπέρασμα

83. Υπό το φως των πιο πάνω σκέψεων το Δικαστήριο κρίνει ότι οι εν λόγω νομικές διατάξεις δεν εξυπηρετούν την προώθηση του θεμιτού σκοπού της προστασίας της ηθικής και ότι τα μέτρα αυτά είναι πιθανό να είναι αντιπαραγωγικά ως προς την επίτευξη των διακηρυχθέντων θεμιτών σκοπών της προστασίας της υγείας και την προστασία των δικαιωμάτων άλλων. Λαμβανομένης υπόψη της ασάφειας της ορολογίας που χρησιμοποιήθηκε και της δυννητικά απεριόριστης έκτασης της εφαρμογής τους, οι διατάξεις αυτές είναι ανοικτές για κατάχρηση σε εξατομικευμένες περιπτώσεις, όπως αποδεικνύεται από τις τρεις κρινόμενες προσφυγές. Πάνω από όλα, υιοθετώντας τους νόμους αυτούς, οι αρχές ενισχύουν το στίγμα και την βλάβη και ενθαρρύνουν την ομοφοβία, η οποία είναι ασύμβατη με τις έννοιες της ισότητας, του πλουραλισμού και της ανοχής που είναι εγγενείς σε μία δημοκρατική κοινωνία.

84. Οι ανωτέρω σκέψεις αρκούν για να επιτρέψουν στο Δικαστήριο να καταλήξει στο ότι, υιοθετώντας τα εν λόγω διάφορα γενικά μέτρα και εφαρμόζοντάς τα στις περιπτώσεις των προσφευγόντων, οι ρωσικές αρχές παραβίασαν την διακριτική ευχέρεια την οποία παρέχει το άρθρο 10 της Σύμβασης. Ως εκ τούτου, υπήρξε παραβίαση της διάταξης αυτής.

III. ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 14 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΟΥ ΣΕ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟ ΜΕ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 10

85. Οι προσφεύγοντες ισχυρίστηκαν ότι η απαγόρευση των δημοσίων δηλώσεων σχετικά με την ταυτότητα, τα δικαιώματα και την κοινωνική κατάσταση των σεξουαλικών μειονοτήτων συνιστούσε δυσμενή διάκριση, δεδομένου ότι δεν υπήρχαν παρόμοιοι περιορισμοί που να εφαρμόζονται στην ετεροφυλόφιλη πλειοψηφία. Επικαλέστηκαν το άρθρο 14 της Σύμβασης λαμβανόμενο σε συνδυασμό με το άρθρο 10 της Σύμβασης. Η διάταξη αυτή έχει ως εξής:

«Η χρήση των αναγνωριζομένων εν τη παρούση Συμβάσει δικαιωμάτων και ελευθεριών δέον να εξασφαλισθή ασχέτως διακρίσεως φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσης, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προελεύσεως, συμμετοχής εις εθνικήν μειονότητα, περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως.»

A. Επί του παραδεκτού

86. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι η αιτίαση αυτή συνδέεται με την αιτίαση βάσει του άρθρου 10 η οποία εξετάστηκε πιο πάνω, και πρέπει συνεπώς να κηρυχθεί και αυτή παραδεκτή.

B. Επί της ουσίας

87. Στους ισχυρισμούς τους υπό από το κεφάλαιο αυτό, οι διάδικοι επανέλαβαν κατά κύριο λόγο τα ίδια επιχειρήματα με εκείνα που επικαλέστηκαν βάσει του άρθρου 10 της Σύμβασης (βλέπε, ειδικότερα, τις πιο πάνω παραγράφους 48 και 54).

88. Σύμφωνα με την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, προκειμένου να εγερθεί ένα ζήτημα βάσει του άρθρου 14 πρέπει να υπάρχει διαφορά στην μεταχείριση των προσώπων σε σχετικά παρόμοιες καταστάσεις. Μία τέτοια διαφορά στην μεταχείριση συνιστά διάκριση εφόσον δεν έχει αντικειμενική και εύλογη δικαιολογία. Με άλλα λόγια, αν δεν διώκει έναν θεμιτό σκοπό ή αν δεν υφίσταται εύλογη σχέση αναλογικότητας μεταξύ των μέσων τα οποία χρησιμοποιήθηκαν και του επιδιωχθέντος σκοπού. Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι τα Συμβαλλόμενα Κράτη απολαμβάνουν μιας διακριτικής ευχέρειας κατά την εκτίμηση του κατά πόσον και σε ποιο βαθμό οι διαφορές σε κατά τα άλλα παρόμοιες καταστάσεις δικαιολογούν μία διαφορά στην μεταχείριση (βλέπε την πιο πάνω αναφερόμενη *Βαλλιανάτος και λοιποί*, § 77, και *Burden κατά Ηνωμένου Βασιλείου* [GC], αριθ. 13378/05, § 60, ECHR 2008).

89. Εν τούτοις, όσον αφορά ειδικώς τις διαφορές στην μεταχείριση στην βάση του σεξουαλικού προσανατολισμού, το Δικαστήριο έχει δεχθεί ότι η διακριτική ευχέρεια του Κράτους είναι στενή. Με άλλα λόγια, αυτές οι διαφορές απαιτούν ιδιαίτερα πειστικούς και σοβαρούς μέσω αιτιολόγησης (βλέπε την πιο πάνω αναφερόμενη *X και λοιποί κατά Αυστρίας*, § 99, και τις υποθέσεις που αναφέρονται σε αυτήν). Το Δικαστήριο έχει τονίσει ότι οι διαφορές στην βάση μόνον σκέψεων σεξουαλικού προσανατολισμού είναι απαράδεκτες βάσει της Σύμβασης (βλέπε *E.B. κατά Γαλλίας* [GC], αριθ. 43546/02, §§ 93 και 96, 22 Ιανουαρίου 2008, και πιο πάνω αναφερόμενη *Salgueiro da Silva Mouta*, § 36).

90. Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι ο Κώδικας Διοικητικών Παραβάσεων απαγορεύει ειδικώς «την προβολή της ελκυστικότητας των μη παραδοσιακών σεξουαλικών σχέσεων, την δημιουργία μιας στρεβλής εικόνας της κοινωνικής ισοτιμίας παραδοσιακών και μη παραδοσιακών σεξουαλικών σχέσεων», σύμφωνα και με την θέση του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Η προκείμενη νομοθεσία αναφέρει με τον τρόπο αυτό την κατωτερότητα των ομόφυλων σχέσεων σε σύγκριση με τις ετερόφυλες σχέσεις.

91. Το Δικαστήριο έχει ήδη διαπιστώσει πιο πάνω ότι οι εν λόγω νομοθετικές διατάξεις ενσωμάτωναν μία προδιατεθειμένη προκατάληψη εκ μέρους της ετεροφυλόφιλης πλειοψηφίας κατά της ομοφυλόφιλης μειονότητας και ότι η Κυβέρνηση δεν παρείχε πειστικούς και σοβαρούς λόγους που να δικαιολογούν την διαφορά στην μεταχείριση.

92. Οι πιο πάνω διαπιστώσεις επισύρουν μία παραβίαση του άρθρου 14 της Σύμβασης λαμβανόμενου σε συνδυασμό με το άρθρο 10 της Σύμβασης.

IV. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 41 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

93. Το άρθρο 41 της Σύμβασης προβλέπει:

«Εάν το Δικαστήριο κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση της Σύμβασης ή των Πρωτοκόλλων της, και αν το εσωτερικό δίκαιο του Υψηλού Συμβαλλόμενου Μέρους δεν επιτρέπει παρά μόνο ατελή εξάλειψη των συνεπειών της παραβίασης αυτής, το Δικαστήριο χορηγεί, εφόσον είναι αναγκαίο, στον παθόντα δίκαιη ικανοποίηση.»

A. Ζημία

94. Οι προσφεύγοντες υπέβαλαν τις ακόλουθες αξιώσεις για την υλική και την μη υλική ζημία.

95. Ο πρώτος προσφεύγων αξιώνει 8.000 ευρώ (EUR) για την μη υλική ζημία. Ο δεύτερος προσφεύγων αξιώνει 15.000 EUR για την μη υλική ζημία και 1.800 ρωσικά ρούβλια (RUB) για την υλική ζημία που αντιστοιχεί στο πρόστιμο που καταβλήθηκε από

αυτόν ως διοικητική κύρωση, πλέον την αναπροσαρμογή του ποσού αυτού λόγω πληθωρισμού. Ο τρίτος προσφεύγων αξιώνει 30.000 EUR για την μη υλική ζημία και 7.000 RUB για την υλική ζημία που αντιστοιχεί στο ποσό που καταβλήθηκε από αυτόν ως διοικητική κύρωση, πλέον την αναπροσαρμογή του ποσού αυτού λόγω πληθωρισμού.

96. Η Κυβέρνηση αμφισβήτησε τις αξιώσεις των προσφευγόντων για μη υλική ζημία ως υπερβολικές και ατεκμηρίωτες. Ζήτησε από το Δικαστήριο να ορίσει, σε περίπτωση διαπίστωσης παραβίασης, ως επιδικαστέο ένα σημαντικά μικρότερο ποσό, αντίστοιχο προς το ποσό των 1.500 EUR το οποίο επιδικάστηκε από το Δικαστήριο στην υπόθεση *Sergey Kuznetsov κατά Ρωσίας* (αριθ. 10877/04, § 53, 23 Οκτωβρίου 2008). Όσον αφορά τις αξιώσεις για υλική ζημία, θεωρεί ότι αυτές είναι μη νόμιμες κατά το ότι τα εν λόγω πρόστιμα ήταν πληρωτέα βάσει των διατάξεων των εθνικών δικαστηρίων. Αμφισβήτησε επίσης την αξίωση για υλική ζημία του δεύτερου προσφεύγοντος, λόγω της έλλειψης απόδειξης ότι αυτός έχει πράγματι καταβάλει το πρόστιμο.

97. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι τα πρόστιμα που επιβλήθηκαν από τις διοικητικές διαδικασίες ήταν κυρώσεις τις οποίες υπέστησαν οι προσφεύγοντες σε σχέση με την άσκηση της ελευθερίας έκφρασής τους και συνδέονται άμεσα με τις παραβιάσεις που διαπιστώθηκαν στην υπόθεση αυτή. Όσον αφορά το ποσό της ζημίας, οι προσφεύγοντες δεν υπέβαλαν τον εφαρμοστέο συντελεστή πληθωρισμού προκειμένου να τεκμηριώσουν τις αξιώσεις τους για τα μη καθοριζόμενα προσαρμοσμένα κατά τον πληθωρισμό ποσά. Αντίστοιχα, το Δικαστήριο δεν προβαίνει σε προσαύξηση για τον λόγο αυτό και επιδικάζει στον δεύτερο και τον τρίτο από τους προσφεύγοντες τα ποσά των προστίμων: EUR 45 και EUR 180 αντίστοιχα. Το ποσό που επιδικάστηκε στον δεύτερο προσφεύγοντα για την υλική ζημία είναι πληρωτέο μόνον εφόσον το εν λόγω πρόστιμο έχει καταβληθεί από αυτόν, άλλως ο προσφεύγων δεν θα πρέπει να υποχρεωθεί να καταβάλει το εν λόγω πρόστιμο και κατά συνέπεια δεν θα έχει το δικαίωμα σε κάποιο ποσό για την υλική ζημία.

98. Όσον αφορά την μη υλική ζημία, το Δικαστήριο έχει κρίνει στην υπόθεση αυτή μία παραβίαση του άρθρου 10 της Σύμβασης και του άρθρου 14 λαμβανόμενου σε συνδυασμό με το άρθρο 10, και εκτιμά ότι οι προσφεύγοντες υπέστησαν άγχος και αγωνία ως συνέπεια της εφαρμογής των μεροληπτικών σε βάρος τους νομικών διατάξεων. Σημειώνει επίσης ότι οι επίδικες νομικές διατάξεις δεν έχουν καταργηθεί και παραμένουν σε ισχύ (βλέπε πιο πάνω αναφερόμενη *L. και V. κατά Αυστρίας*, § 60), και ως εκ τούτου τα αποτελέσματα της βλάβης που έχουν ήδη υποστεί οι προσφεύγοντες δεν έχουν αμβλυνθεί. Επιδικάζει επομένως στο πρώτο και τον δεύτερο από τους προσφεύγοντες τα ποσά που αυτοί αξίωσαν για την μη

υλική ζημία: EUR 8.000 στον πρώτο προσφεύγοντα και EUR 15.000 στον δεύτερο προσφεύγοντα. Επιδικάζει EUR 20.000 στον τρίτο προσφεύγοντα για την μη υλική ζημία.

B. Έξοδα και δικαστική δαπάνη

99. Οι προσφεύγοντες υπέβαλαν τις ακόλουθες αξιώσεις για τα έξοδα και την δικαστική δαπάνη.

100. Ο πρώτος προσφεύγων ζήτησε EUR 5.880 για τις αμοιβές του δικηγόρου που κατέβαλε για την διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου. Υπέβαλε αντίγραφα ενός συμφωνητικού νομικών υπηρεσιών και μία βεβαίωση που αναγράφει τις πράξεις του δικηγόρου του προσφεύγοντος σύμφωνα με το συμφωνητικό αυτό. Ζήτησε να κατατεθεί το πιο πάνω ποσό, το οποίο οφείλεται για τις πιο πάνω αναφερόμενες νομικές υπηρεσίες, απευθείας στον τραπεζικό λογαριασμό του εκπροσώπου του.

101. Ο δεύτερος προσφεύγων ζήτησε RUB 8.600 για ένα αεροπορικό εισιτήριο για το ταξίδι του από την Μόσχα στο Αρκάνγκελσκ στις 10 Ιανουαρίου 2012 και για το ταξίδι επιστροφής στις 13 Ιανουαρίου 2012.

102. Ο τρίτος προσφεύγων ζήτησε RUB 15.028 για έξοδα ταξιδιού και υπέβαλε αεροπορικά εισιτήρια για το ταξίδι επιστροφής του από την Μόσχα στο Αρκάνγκελσκ (τις ίδιες ημερομηνίες με τον δεύτερο προσφεύγοντα) και εισιτήρια τρένου από την Μόσχα στην Αγία Πετρούπολη στις 12 Απριλίου 2012, 4 Μαΐου 2012 (εισιτήριο επιστροφής) και 6 Ιουνίου 2012 (εισιτήριο επιστροφής).

103. Η Κυβέρνηση αμφισβήτησε τις αξιώσεις αυτές ως ατεκμηρίωτες και σε κάθε περίπτωση υπερβολικές. Διευκρίνισε ότι οι αξιώσεις του πρώτου προσφεύγοντος βάσει του κεφαλαίου αυτού σχετίζονται με έξοδα στα οποία αυτός δεν υποβλήθηκε. Όσον αφορά τον δεύτερο προσφεύγοντα, θεωρεί ότι τα ταξίδια κατά τις αναφερόμενες ημερομηνίες δεν είχαν σχέση με την διαδικασία της υπόθεσης αυτής. Όσον αφορά την αξίωση του τρίτου προσφεύγοντος για τα έξοδα ταξιδιού, αποδέχθηκε ότι τέσσερα από τα ταξίδια σχετίζονταν με την εθνική διαδικασία και αντιστοιχούν σε RUB 5.407, αλλά δεν δέχθηκε το υπόλοιπο ποσό.

104. Σύμφωνα με την νομολογία του Δικαστηρίου, ο προσφεύγων δικαιούται την επιδίκαση των εξόδων και της δικαστικής δαπάνης του μόνον στον βαθμό που θα αποδειχθεί το πραγματικό και το αναγκαίο τους και, επί πλέον, ο εύλογος χαρακτήρας του ύψους τους. Στην παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο σημειώνει την εκκρεμή υποχρέωση του πρώτου προσφεύγοντος να καταβάλει αμοιβές δικηγόρου βάσει του συμφωνητικού νομικών υπηρεσιών και απορρίπτει την ένσταση της Κυβέρνησης σχετικά με την αξίωση αυτή.

Επιδικάζει στον πρώτο προσφεύγοντα EUR 5.880 βάσει του κεφαλαίου αυτού, καταβλητέα στον τραπεζικό λογαριασμό του εκπροσώπου του προσφεύγοντος.

105. Όσον αφορά τα έξοδα ταξιδιού του δεύτερου και του τρίτου από τους προσφεύγοντες, το Δικαστήριο εκτιμά ότι τα ταξίδια για την διενέργεια των στατικών διαδηλώσεων, σε αντίθεση με τα ταξίδια για την παράσταση στις συνεδριάσεις του δικαστηρίου, δεν μπορούν να συνυπολογιστούν ως έξοδα δαπανηθέντα ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων ή ενώπιον του Δικαστηρίου. Το Δικαστήριο απορρίπτει συνεπώς την αξίωση του δεύτερου προσφεύγοντος και δέχεται εν μέρει την αξίωση του τρίτου προσφεύγοντος στο ποσό που έγινε αποδεκτό από την Κυβέρνηση. Δεδομένου ότι ο τρίτος προσφεύγων δεν δήλωσε το εφαρμοστέο ποσοστό πληθωρισμού προκειμένου να τεκμηριώσει την αξίωσή του για το μη καθοριζόμενο προσαρμοσμένο κατά τον πληθωρισμό ποσό. Επιδικάζει στον τρίτο προσφεύγοντα EUR 83 (το ισόποσο των RUB 5.407) για το κονδύλιο αυτό.

Γ. Τόκοι υπερημερίας

106. Το Δικαστήριο κρίνει προσήκον να ευθυγραμμίσει το επιτόκιο των τόκων υπερημερίας με το επιτόκιο της οριακής χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, προσαυξημένο κατά τρεις εκατοστιαίες μονάδες.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ, ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

1. *Αποφασίζει* να συνενώσει τις προσφυγές.
2. *Κηρύσσει*, ομόφωνα, τις προσφυγές παραδεκτές.
3. *Αποφαίνεται*, με ψήφους έξι έναντι μιας, ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 10 της Σύμβασης.
4. *Αποφαίνεται*, με ψήφους έξι έναντι μιας, ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 14 σε συνδυασμό με το άρθρο 10 της Σύμβασης.
5. *Αποφαίνεται*, με ψήφους έξι έναντι μιας,
 - (α) ότι το εναγόμενο Κράτος οφείλει να καταβάλει, εντός τριών μηνών από την ημέρα κατά την οποία η οποία θα καταστεί τελεσίδικη σύμφωνα με το άρθρο 44 § 2 της Σύμβασης, τα ακόλουθα ποσά, τα οποία θα πρέπει να μετατραπούν στο νόμισμα του εναγόμενου Κράτους με την ισχύουσα ισοτιμία της ημερομηνίας της εξόφλησης:
 - (i) EUR 8.000 (οκτώ χιλιάδες ευρώ) στον πρώτο προσφεύγοντα, πλέον οποιουδήποτε ποσού που μπορεί να οφείλεται για τον φόρο, για την μη υλική βλάβη,

- (ii) EUR 5.880 (πέντε χιλιάδες οκτακόσια ογδόντα ευρώ), πλέον οποιουδήποτε ποσού που μπορεί να οφείλεται για τον φόρο, για τα έξοδα και την δικαστική δαπάνη του πρώτου προσφεύγοντος, προς καταβολή απευθείας στον λογαριασμό του κ. Bartenev,
- (iii) EUR 15.000 (δεκαπέντε χιλιάδες ευρώ) στον δεύτερο προσφεύγοντα, πλέον οποιουδήποτε ποσού που μπορεί να οφείλεται για τον φόρο, για την μη υλική βλάβη,
- (iv) EUR 45 (σαράντα πέντε ευρώ) στον δεύτερο προσφεύγοντα, πλέον οποιουδήποτε ποσού που μπορεί να οφείλεται για τον φόρο, για την υλική βλάβη, υπό τον όρο της εκ μέρους του προηγούμενης καταβολής του προστίμου,
- (v) EUR 20.000 (είκοσι χιλιάδες ευρώ) στον τρίτο προσφεύγοντα, πλέον οποιουδήποτε ποσού που μπορεί να οφείλεται για τον φόρο, για την μη υλική βλάβη,
- (vi) EUR 180 (εκατόν ογδόντα ευρώ) στον τρίτο προσφεύγοντα, πλέον οποιουδήποτε ποσού που μπορεί να οφείλεται για τον φόρο, για την υλική βλάβη,
- (vii) EUR 83 (ογδόντα τρία ευρώ) στον τρίτο προσφεύγοντα, πλέον οποιουδήποτε ποσού που μπορεί να οφείλεται για τον φόρο, για τα έξοδα και την δικαστική δαπάνη.

(β) ότι από την λήξη της πιο πάνω προθεσμίας και μέχρι την καταβολή, τα ποσά αυτά θα προσαυξηθούν με έναν απλό τόκο με επιτόκιο ίσο προς εκείνο της οριακής χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, προσαυξημένο κατά τρεις εκατοστιαίες μονάδες.

6. *Απορρίπτει* το αίτημα δίκαιης ικανοποίησης κατά τα λοιπά.

Συντάχθηκε στα αγγλικά και στην συνέχεια κοινοποιήθηκε εγγράφως στις 20 Ιουνίου 2017, κατ'εφαρμογήν του άρθρου 77 §§ 2 και 3 του Κανονισμού του Δικαστηρίου.

(υπογραφή)
Stephen Phillips
Γραμματέας

(υπογραφή)
Helma Jäderblom
Πρόεδρος

Σύμφωνα με τα άρθρα 45 § 2 της Σύμβασης και 74 § 2 του Κανονισμού του Δικαστηρίου, η διαφορετική γνώμη του Δικαστή Dedon συνάπτεται στην παρούσα απόφαση.

H.J.
J.S.P.

ΔΙΑΦΩΝΟΥΣΑ ΓΝΩΜΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗ DEDOV

Περιεχόμενο του ελέγχου

Με λύπη μου, ψήφισα κατά της διαπίστωσης της παραβίασης του άρθρου 10. Το Δικαστήριο έκρινε ότι οι εν λόγω νομικές διατάξεις δεν εξυπηρετούν την προώθηση του θεμιτού σκοπού της προστασίας της ηθικής και ότι τα μέτρα αυτά είναι πιθανό να είναι αντιπαραγωγικά ως προς την επίτευξη των διακηρυχθέντων θεμιτών σκοπών της προστασίας της υγείας και την προστασία των δικαιωμάτων άλλων.

Εν συντομία, το σκεπτικό μου είναι το ακόλουθο. Το Δικαστήριο αρνήθηκε να αποδεχθεί ότι η παρέμβαση είχε έναν θεμιτό σκοπό, ήτοι την προστασία της δημόσιας ηθικής, της δημόσιας υγείας και των δικαιωμάτων των άλλων. Το Δικαστήριο δεν έλαβε υπόψη το γεγονός ότι ο επίδικος νόμος επεδίωκε να προστατεύσει την ιδιωτικότητα (συμπεριλαμβανομένης και της αξιοπρέπειας και της ακεραιότητας) των παιδιών και των πεποιθήσεων των γονέων τους ως προς τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά τους θα έπρεπε να οργανώσουν την οικογενειακή ζωή τους. Στην παρούσα υπόθεση το Δικαστήριο δεν αντιμετωπίζει τις αντικρουόμενες απόψεις, αλλά την σύγκρουση δικαιωμάτων, ήτοι του δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης και του δικαιώματος στην ιδιωτική και την οικογενειακή ζωή. Στην κατάσταση των αντικρουομένων συμφερόντων σε υποθέσεις που αφορούν την ελευθερία της έκφρασης το Δικαστήριο προβαίνει συνήθως σε μία εξισορρόπηση μεταξύ των συγκρουομένων δικαιωμάτων. Το Δικαστήριο αρνήθηκε απολύτως να το πράξει στην παρούσα υπόθεση, ακόμη και στο τμήμα της απόφασης που αφιερώθηκε στην ανάλυση των δικαιωμάτων των άλλων.

Το πρόβλημα είναι ότι το Δικαστήριο προέβη στην ανάλυσή του βάσει του άρθρου 10 με τον τρόπο που εφαρμόζεται στις υποθέσεις διακρίσεων. Οι προσφεύγοντες επέμειναν ότι ο νόμος επεδίωξε να καταστείλει την σεξουαλική μειονότητα και ότι τούτο ήταν ασύμβατο με τις αξίες της ποικιλότητας, της ανοχής και της ευρύτητας πνεύματος. Το Δικαστήριο υποστήριξε την άποψη αυτή και επανέλαβε ότι θα ήταν ασύμβατος με τις υποκειμένες αξίες της Σύμβασης, αν η άσκηση των δικαιωμάτων της Σύμβασης εκ μέρους μιας μειοψηφικής ομάδας είχε τεθεί υπό την προϋπόθεση της αποδοχής της από την πλειοψηφία (βλέπε παράγραφο 70 της απόφασης). Και πάλι, η παρούσα υπόθεση δεν αφορά το κατά πόσον η πλειοψηφία θα έπρεπε να αποδεχθεί αυτήν την ομοφυλοφιλία ως κανονική ή φυσιολογική. Το πρόβλημα αυτό είναι ένα αναπόσπαστο τμήμα της ελευθερίας της έκφρασης. Όταν

διαδίδεις τις ιδέες ή τις απόψεις σου, προσδοκάς να πείσεις τους άλλους έτσι ώστε να αποδεχθούν την θέση σου και να συμφωνήσουν μαζί σου. Εν τούτοις, το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης θα πρέπει να περιορίζεται, αν συγκρούεται με τα δικαιώματα άλλων, σε βαθμό που να μπορεί να καταστρέψει τα δικαιώματα αυτά. Το Δικαστήριο όφειλε μάλλον να προβεί σε μία εξισορρόπηση μεταξύ αυτών των συγκρουομένων δικαιωμάτων παρά να κρίνει κατά πόσον οι διαδοθείσες απόψεις έπρεπε να γίνουν δεκτές από την πλειοψηφία ή όχι.

Γενικές αρχές και πάγια νομολογία

Εξαιτίας των πιο πάνω αναφερομένων ανακολουθιών, το Δικαστήριο δεν συμπεριέλαβε τις γενικές αρχές στην σφαίρα της ιδιωτικής και της οικογενειακής ζωής στην παρούσα υπόθεση. Τούτο είναι και πάλι ασυνήθιστο, διότι η παρούσα υπόθεση δεν μπορεί να επιλυθεί χωρίς την εξέταση στοιχείων όπως οι θετικές υποχρεώσεις του Κράτους, την διακριτική ευχέρεια ή τις αρχές που διέπουν τον περιορισμό της ελευθερίας της έκφρασης.

Βεβαίως, η έννοια των θετικών υποχρεώσεων θίχθηκε στην παρούσα υπόθεση. Σύμφωνα με τις γενικές αρχές του ιδίου του Δικαστηρίου, το άρθρο 8 της Σύμβασης δεν υποχρεώνει απλώς το Κράτος να απέχει από μία τέτοια παρέμβαση: επιπρόσθετα σε αυτό το κυριαρχικά αρνητικό καθήκον, υπάρχουν θετικές υποχρεώσεις που ενυπάρχουν στον αποτελεσματικό σεβασμό της οικογενειακής ζωής. Οι υποχρεώσεις αυτές μπορούν να περιλαμβάνουν την υιοθέτηση μέτρων προοριζόμενων να εξασφαλίσουν τον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής ακόμη και στην σφαίρα των σχέσεων των ιδιωτών μεταξύ τους (βλέπε, μεταξύ άλλων, *Söderman κατά Σουηδίας* [GC], αριθ. 5786/08, § 78, ECHR 2013).

Βάσει της θεωρίας της διακριτικής ευχέρειας, η οποία λαμβάνει υπόψη τον τρόπο με τον οποίο η Σύμβαση ερμηνεύεται σε εθνικό επίπεδο. Στα Κράτη παρέχεται μία ποσότητα διακριτικής ευχέρειας στον τρόπο με τον οποίο ρυθμίζουν την έκφραση (βλέπε *Handyside κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 7 Δεκεμβρίου 1976, §§ 47-50, Series A no. 24). Η έκταση αυτής της διακριτικής ευχέρειας, η οποία υπόκειται στον έλεγχο του Δικαστηρίου, ποικίλλει ανάλογα με την φύση της εν λόγω έκφρασης. Αν και τα Κράτη έχουν μόνον στενή διακριτική ευχέρεια όσον αφορά την πολιτική έκφραση, αυτά θα έπρεπε να απολαμβάνουν ευρύτερης διακριτικής ευχέρειας όσον αφορά την δημόσια ηθική, την ευπρέπεια και την θρησκεία.

Λόγω της ευρείας διακριτικής ευχέρειάς του και της θετικής υποχρέωσής του έναντι των παιδιών και των οικογενειών τους, το Κράτος κατέληξε ότι το επίδικο μέτρο ήταν αναγκαίο σε μία δημοκρατική κοινωνία. Δυστυχώς, το Δικαστήριο αρνήθηκε να εφαρμόσει πλήρως την δοκιμασία της αναλογικότητας.

Ίσως οι ρωσικές αρχές να είναι οι μόνες που θα ήθελαν να προστατεύσουν την ιδιωτική ζωή με τον τρόπο αυτό. Στην παρούσα υπόθεση δεν έγινε συγκριτική έρευνα. Εν τούτοις, το Δικαστήριο έχει ήδη σεβαστεί την διακριτική ευχέρεια όταν ένα Κράτος (ευρισκόμενο στην μειοψηφία) προστάτευσε το δικαίωμα στην ζωή του εμβρύου στην υπόθεση *Parillo κατά Ιταλίας* ([GC], αριθ. 46470/11, 27 Αυγούστου 2015) ή παραδοσιακές αξίες στην υπόθεση *Lautsi και λοιποί κατά Ιταλίας* ([GC], αριθ. 30814/06, 18 Μαρτίου 2011). Τούτο σημαίνει ότι μία κατάσταση όπου το Κράτος ευρίσκεται στην μειοψηφία μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κρατών, η ευρωπαϊκή συναίνεση δεν καθίσταται σημαντικός παράγοντας αν το Κράτος έχει επιδείξει πλέον ενδελεχή έλεγχο σε μία ευαίσθητη υπόθεση. Το Δικαστήριο ενήργησε επίσης προς το καλύτερο συμφέρον του παιδιού στην υπόθεση *Dubská και Krejzová κατά της Δημοκρατίας της Τσεχίας* ([GC], αριθ. 28859/11 και 28473/12, § 165, ECHR 2016), αν και ο κίνδυνος ήταν γενικής φύσεως και μη επικείμενος. Τα καλύτερα συμφέροντα του παιδιού, όπως απαιτείται από την Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και το ΕΔΔΑ, δεν απετέλεσαν το αντικείμενο εξέτασης εκ μέρους του Δικαστηρίου στην παρούσα υπόθεση.

Όσον αφορά τα όρια της ελευθερίας της έκφρασης, το Δικαστήριο έχει κρίνει ήδη ότι το άρθρο 10 § 2 της Σύμβασης ανέφερε ότι η ελευθερία της έκφρασης έφερε μαζί της «καθήκοντα και ευθύνες» που ισχύουν και για τα μέσα ενημέρωσης ακόμη και όσον αφορά ζητήματα σοβαρού δημοσίου ενδιαφέροντος. Αυτά τα καθήκοντα και οι υποχρεώσεις μπορούν να αποκτήσουν σημασία όταν τίθεται το ζήτημα της παραβίασης των «δικαιωμάτων των άλλων» (βλέπε *Axel Springer AG κατά Γερμανίας* [GC], αριθ. 39954/08, § 82, 7 Φεβρουαρίου 2012, με περαιτέρω παραπομπές).

Η Επιτροπή έχει ερμηνεύσει το άρθρο 17 της Σύμβασης κατά τρόπο ώστε το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης να μην μπορεί να χρησιμοποιηθεί από μία ομάδα προκειμένου να οδηγήσει στην καταστροφή οποιουδήποτε από τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που κατοχυρώνονται από την Σύμβαση (βλέπε *Kuhnen κατά Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας*, αριθ. 12194/86, 13 Μαΐου 1988, και *D.I. κατά Γερμανίας*, 26551/95, 26 Ιουνίου 1996). Το νέο Δικαστήριο έχει επίσης ενθαρρύνει οποιαδήποτε μέτρα τα οποία έχουν στόχο να προστατεύσουν τα παιδιά από την σεξουαλική κακοποίηση, είτε πραγματική είτε δυννητική. Στην υπόθεση *K.U. κατά Φινλανδίας* (αριθ. 2872/02, 2 Δεκεμβρίου 2008) σχετικά με τις θετικές υποχρεώσεις του Κράτους να προστατεύει τα παιδιά από το να καθίστανται στόχοι παιδόφιλων μέσω του Διαδικτύου, το Δικαστήριο τόνισε ότι η νομοθεσία όφειλε να έχει εκπονήσει ένα πλαίσιο για τον συμβιβασμό των διαδικτυακών υπηρεσιών με την προστασία των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των

παιδιών και άλλων ευάλωτων ατόμων. Το Δικαστήριο προτίμησε «να επισημάνει αυτές τις ιδιαίτερες πλευρές της έννοιας της ιδιωτικής ζωής, όσον αφορά την δυνητική απειλή για σωματική και την διανοητική ευημερία του προσφεύγοντος η οποία προκλήθηκε από την επίδικη κατάσταση και το ευάλωτό του ενόψει του νεαρού της ηλικίας του» (ομοίως, § 41). Στην υπόθεση *Kaos GI κατά Τουρκίας* (αριθ. 4982/07, 22 Νοεμβρίου 2016) όσον αφορά την διανομή ενός περιοδικού εκδιδόμενου από μία κοινότητα ΛΟΑΤ, το Δικαστήριο υποστήριξε τα μέτρα τα οποία ελήφθησαν για την πρόληψη της πρόσβασης στην έκδοση από συγκεκριμένες ομάδες ιδιωτών συμπεριλαμβανομένων και των ανηλίκων, δεδομένου ότι τα μέτρα αυτά πληρούσαν τα κριτήρια μιας πειστικής κοινωνικής ανάγκης.

Η πιο πάνω νομολογία δεν χρησιμοποιήθηκε από το Δικαστήριο στην παρούσα υπόθεση. Αντιθέτως, το Δικαστήριο αναφέρθηκε στην παράγραφο 86 της απόφασης *Alekseyev (Alekseyev κατά Ρωσίας*, αριθ. 4916/07 και 2 άλλες, 21 Οκτωβρίου 2010), υποστηρίζοντας ότι δεν υπήρχαν επιστημονικές αποδείξεις ή κοινωνιολογικά στοιχεία που να υποδηλώνουν ότι η απλή αναφορά της ομοφυλοφιλίας στον δημόσιο χώρο θα μπορούσε να επηρεάσει αρνητικά τα παιδιά. Μια τέτοια φιλελεύθερη θέση αγνοεί το γεγονός ότι η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών είναι μία πολύ λεπτή διαδικασία η οποία πρέπει διεκπεραιώνεται σε ιδιωτική βάση. Σε άλλες υποθέσεις το Δικαστήριο έχει συνήθως υποστηρίξει μέτρα για την προστασία των παιδιών από «εκπομπές που περιέχουν βία ή οποιοδήποτε άλλο υλικό ικανό να βλάψει την σωματική, διανοητική ή ηθική ανάπτυξή τους», εφόσον τα υλικά αυτά εκμεταλλεύονται την απειρία και την ευπιστία των παιδιών (βλέπε *Sigma Radio and Television Ltd κατά Κύπρου*, §§ 15, 16 και 200, αριθ. 32181/04 και 35122/05, 21 Ιουλίου 2011). Τούτο σημαίνει ότι η βίαιη πληροφόρηση των παιδιών χωρίς την επιθυμία ή την συγκατάθεσή τους, με οποιαδήποτε μορφή, σχετικά με το σεξ γενικά θα πρέπει να εμποδίζεται. Όσον αφορά το μη παραδοσιακό σεξ, πρόκειται για ένα πολύ πιο πολύπλοκο ζήτημα για το οποίο τα παιδιά θα πρέπει να ενημερώνονται όσο πιο αργά είναι δυνατόν όταν έχουν αποκτήσει διανοητική ωριμότητα.

Στην παρούσα υπόθεση, η ελευθερία της έκφρασης συγκρούεται με την ιδιωτική ζωή των παιδιών και το δικαίωμα των γονέων να διαπαιδαγωγήσουν τα παιδιά τους σύμφωνα με τις θρησκευτικές και φιλοσοφικές πεποιθήσεις τους. Το Δικαστήριο έλαβε μέτρα για να προστατεύει τα δικαιώματα αυτά κατά μιας τέτοιας παρέμβασης και καταστροφής. Εν τούτοις, το Δικαστήριο αγνόησε τον πιο πάνω αναφερόμενο κίνδυνο δηλώνοντας ότι η Σύμβαση δεν εγγυάται το δικαίωμα του να μην έρχεται κάποιος αντιμέτωπος προς απόψεις αντίθετες με τις πεποιθήσεις του. Το Δικαστήριο παραπέμπει στις υποθέσεις *Appel-Irrgang* και *Dojan* (αμφότερες αναφερόμενες πιο πάνω, βλέπε παράγραφο 81 της απόφασης). Εν

τούτοις, αυτές οι υποθέσεις αφορούσαν την διαπαιδαγώγηση σχετικά με την ηθική, τον διαπολιτιστικό διάλογο και την ευαισθητοποίηση για το πρόβλημα της σεξουαλικής κακοποίησης των παιδιών από ξένους. Στην παρούσα υπόθεση ο σκοπός της διαδήλωσης είναι ο αντίθετος – να εγείρει την ευαισθητοποίηση για το μη παραδοσιακό σεξ, καθιστώντας με τον τρόπο αυτό τα παιδιά πιο ευάλωτα στην σεξουαλική κακοποίηση. Μία τέτοια επικίνδυνη προσέγγιση δημιουργεί γκρίζες ζώνες σε ευαίσθητες περιοχές των θεμελιωδών δικαιωμάτων όπου η Σύμβαση καθίσταται αναποτελεσματική.

Σύμφωνα με την νομολογία του Δικαστηρίου η έννοια της ιδιωτικής ζωής καλύπτει, ειδικότερα, την ψυχολογική, την σωματική και την ηθική ακεραιότητα ενός ατόμου και μπορεί να συμπεριλάβει την ταυτότητα του φύλου και τον σεξουαλικό προσανατολισμό (βλέπε την πιο πάνω αναφερόμενη *Azel Springer*, § 83, *K.U. κατά Φινλανδίας*, αριθ. 2872/02, § 41, ECHR 2008, και *X και Y κατά Ολλανδίας*, 26 Μαρτίου 1985, § 22, Series A no. 91).

Οι θεμελιώδεις αρχές σχετικά με την ιδιωτική ζωή και την ελευθερία της έκφρασης και τα κριτήρια τα οποία έχουν εφαρμογή για την στάθμιση των αντικρουομένων συμφερόντων έχουν συνοψισθεί επίσης στην υπόθεση *Von Hannover κατά Γερμανίας* (αριθ. 2) ([GC], αριθ. 40660/08 και 60641/08, ECHR, 2012). Εν τούτοις, στην πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση το Δικαστήριο εξέτασε την ιδιωτικότητα των δημοσίων προσώπων και όχι την επίπτωση των διαδοθεισών πληροφοριών πάνω στην αξιοπρέπεια και την ακεραιότητα των παιδιών, καθιστώντας έτσι το πλαίσιο της ανάλυσης αρκετά διαφορετικό.

Στο πλαίσιο του δικαιώματος στην ιδιωτική και την οικογενειακή ζωή, θα ήθελα να παρουσιάσω ορισμένα σημαντικά στοιχεία τα οποία, κατά την άποψή μου, είναι ζωτικά για την ορθή εξέταση της παρούσας υπόθεσης.

Το ευάλωτο των παιδιών

Αυτό το στοιχείο της ιδιωτικότητας δεν ελήφθη σοβαρά υπόψη από το Δικαστήριο. Το Δικαστήριο δεν έκανε χρήση της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (CRC), η οποία όμως παίζει ειδικό ρόλο στην κατανόηση της σημασίας του ευάλωτου του παιδιού. Η CRC προβλέπει ότι το παιδί, εξαιτίας της σωματικής και διανοητικής ανωριμότητάς του, χρειάζεται ειδικές ασφαλιστικές δικλίδες και μέριμνα. Η CRC υποχρεώνει τα Κράτη να σέβονται το δικαίωμα του παιδιού να διατηρήσει την ταυτότητά του χωρίς παράνομες παρεμβάσεις. Τα Κράτη θα πρέπει να λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά μέτρα για την προστασία του παιδιού από όλες τις μορφές σωματικής ή διανοητικής βίας, συμπεριλαμβανομένης και της σεξουαλικής κακοποίησης. Τα Κράτη θα πρέπει να λαμβάνουν μέτρα για την πρόληψη της παρακίνησης ή του

εξαναγκασμού ενός παιδιού να συμμετάσχει σε οποιαδήποτε παράνομη σεξουαλική δραστηριότητα (άρθρα 8, 9 και 34).

Η διανοητική ανωριμότητα είναι ένα αποφασιστικό στοιχείο του ευάλωτου. Είναι ευρέως γνωστό ότι τα παιδιά είναι ευάλωτα και εύπιστα λόγω της έλλειψης εμπειρίας και της αδυναμίας κρίσεως. Τα παιδιά μπορούν εύκολα να παρασυρθούν στο να ενδιαφερθούν για οποιεσδήποτε πληροφορίες ή ιδέες, ιδιαίτερα για τις ομοφυλόφιλες σχέσεις, χωρίς να κατανοούν την φύση τους. Η άποψη ότι οι σεξουαλικές σχέσεις μεταξύ ομοφύλων είναι φυσιολογικές δημιουργεί πράγματι μία κατάσταση στην οποία αυτοί είναι έτοιμοι να συμμετάσχουν σε τέτοιες σχέσεις, μόνον λόγω περιέργειας η οποία αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του μυαλού ενός παιδιού. Αυτός είναι ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί η διάδοση ιδεών έναντι των παιδιών. Το Δικαστήριο έχει ήδη υποστηρίξει την προστασία των παιδιών από οποιεσδήποτε βλαπτικές πληροφορίες (ακόμη και αν δεν συνδέονται με τις σεξουαλικές σχέσεις, ειδικότερα, στην υπόθεση *Sigma Radio and Television*).

Ακόμη και αν δεν δημιουργούν άμεσα μία κατάσταση βίας – εφόσον στηρίζεται σε «αμοιβαία συμφωνία» - οι σεξουαλικές σχέσεις με ανήλικους απαγορεύονται σε πολλές χώρες εξαιτίας του ότι η δικαιοπρακτική ικανότητά τους (και επομένως, η επαρκής κατανόηση των πληροφοριών) είναι περιορισμένη λόγω της ηλικίας τους και της έλλειψης πείρας της ζωής. Η ρύθμιση μπορεί να διαφέρει ανάλογα με την ηλικία του ανήλικου και τις τοπικές παραδόσεις και το περιβάλλον, αλλά σε αυτήν την σφαίρα της ποινικής πολιτικής το Κράτος θα πρέπει να απολαμβάνει ευρείας διακριτικής ευχέρειας.

Η Κυβέρνηση τόνισε ότι μία θετική εικόνα της ομοφυλοφιλίας θα ήταν βλαπτική στην ανάπτυξή τους και θα τους καθιστούσε ευάλωτους στην σεξουαλική κακοποίηση. Το Δικαστήριο, παρά ταύτα, στήριξε την ένσταση των προσφευγόντων ότι αυτή η προστασία κατά τέτοιων κινδύνων δεν θα έπρεπε να περιορίζεται στις ομόφυλες σχέσεις, αφού οι ίδιες θετικές υποχρεώσεις θα πρέπει να ισχύουν εξίσου όσον αφορά τις ετερόφυλες σχέσεις. Το Δικαστήριο υποστήριξε την άποψη των προσφευγόντων ότι η ποινική ευθύνη για την σεξουαλική κακοποίηση, ανεξάρτητα από τον σεξουαλικό προσανατολισμό, είναι επαρκής και έκρινε ότι η υπόθεση ότι οι ανήλικοι ήταν πιο ευάλωτοι στην κακοποίηση στο πλαίσιο ομόφυλων σχέσεων θα ήταν μία εκδήλωση προδιατεθειμένης προκατάληψης (βλέπε παράγραφο 79 της απόφασης).

Η πιο πάνω αντίδραση του Δικαστηρίου έχει σχέση περισσότερο με το περιεχόμενο της δυσμενούς διάκρισης και δεν λαμβάνει υπόψη το γεγονός ότι οποιεσδήποτε πληροφορίες για τις σεξουαλικές σχέσεις που μεταδίδονται από ξένους στα παιδιά θα μπορούσαν να είναι επιβλαβείς για την ακεραιότητά τους. Θα πρέπει μνημονεύσω ότι η δημόσια επίδειξη σε

παιδιά (ακόμη και από 16 έως 18 ετών) των σεξουαλικών σχέσεων μεταξύ αντρών και γυναικών επίσης απαγορεύεται από τον ίδιο νόμο. Ειδικότερα, το άρθρο 10(5) του νόμου απαγορεύει οποιεσδήποτε εικόνες οι οποίες ερεθίζουν το ενδιαφέρον για σεξουαλικές σχέσεις ανεξάρτητα από την φύση τους. Πιστεύω ότι η διάταξη αυτή θα έπρεπε να ληφθεί υπόψη.

Θα συμφωνούσα με τους προσφεύγοντες ότι πρόκειται απλώς για μία ουδέτερη διάδοση πληροφοριών, αν το πρόβλημα της παιδοφιλίας είχε λυθεί εντελώς. Σύμφωνα με τις στατιστικές, κάθε χρόνο σχεδόν 50.000 παιδιά υφίστανται σεξουαλική κακοποίηση στην Ρωσία (στις Η.Π.Α., σύμφωνα με τον David Finkelhor¹, υπάρχουν περίπου 150.000 τέτοιες περιπτώσεις, οπότε οι ρωσικές στατιστικές φαίνονται αξιόπιστες). Όλοι θεωρήθηκαν θύματα και όλοι έπαιξαν παθητικό ρόλο σε σεξουαλικές σχέσεις. Οι μισές μόνον από αυτές τις περιπτώσεις συνιστούν οικογενειακή βία. Το τριάντα τοις εκατό περίπου των παιδιών που υπέστησαν σεξουαλική κακοποίηση είναι αγόρια, το δε εβδομήντα τοις εκατό είναι κορίτσια. Αν σημειώσουμε ότι όλοι οι δράστες είναι άντρες, τότε η ομόφυλη βία καταλαμβάνει σημαντικό μέρος των περιπτώσεων αυτών, έτσι ώστε να αξίζει να ληφθεί υπόψη με μία ιδιαίτερη αναφορά των ομοφύλων σχέσεων στον νόμο.

Ο David Finkelhor αναφέρει ότι η σεξουαλική κακοποίηση παιδιού προϋποθέτει δύο στοιχεία: σεξουαλική δραστηριότητα και καταχρηστικές συνθήκες (εξαναγκασμός ή μεγάλη διαφορά ηλικίας μεταξύ των συμμετεχόντων, υποδεικνύουσα έλλειψη συναίνεσης). Η σεξουαλική δραστηριότητα έχει μία ευρεία έννοια. Συμπεριλαμβάνει την δραστηριότητα η οποία προορίζεται για σεξουαλικό ερεθισμό. Η σεξουαλική κακοποίηση μπορεί να έχει διαφορετικές μορφές και δεν υπάρχει ενιαίος ορισμός της. Το φαινόμενο αυτό μπορεί να περιλαμβάνει μία βάνανση επίπτωση πάνω στην σεξουαλική ανάπτυξη του παιδιού ή την συναισθηματική κακομεταχείρισή του. Σε κάθε περίπτωση, η μη εξουσιοδοτημένη διάδοση πληροφοριών που επιδιώκει την προσέλκυση του ενδιαφέροντος του παιδιού στις σεξουαλικές σχέσεις μπορούν να καταστρέψουν τις αντιλήψεις του ιδίου του παιδιού για την ιδιωτική και την οικογενειακή ζωή. Οι κίνδυνοι καθίστανται μεγαλύτεροι σε περίπτωση μη ικανοποιητικών οικογενειακών και οικονομικών συνθηκών, ιδιαίτερα όπου υπάρχει έλλειψη εποπτείας ή προσοχής στα παιδιά εκ μέρους των γονέων του. Τα άπορα ή συναισθηματικά στερημένα παιδιά είναι ευάλωτα στα τεχνάσματα των εκμεταλλευτών οι οποίοι παγιδεύουν συνήθως τα παιδιά προσφέροντας στοργή, προσοχή και φιλία².

¹ Finkelhor, D., "Current information on the scope and nature of child sexual abuse", *The Future of Children*, Summer/Fall 1994.

² Finkelhor, D. and Baron, L., *High Risk Children*, 1986.

Τα πιο πάνω θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν μέσω κοινωνιολογικών στοιχείων, όπως ζητείται από το Δικαστήριο στην προηγούμενη υπόθεση *Alekseyev* (πιο πάνω αναφερόμενη) σχετικά με τις παρελάσεις των γκέι. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στην υπόθεση *Alekseyev* το Δικαστήριο δεν εξέτασε μία κατάσταση στην οποία απόψεις εκφράστηκαν μπροστά σε σχολείο ή σε βιβλιοθήκη παιδιών, όπως στην παρούσα υπόθεση.

Και πάλι, ο Νόμος περιορίζεται στην προβολή οποιωνδήποτε σεξουαλικών σχέσεων έναντι παιδιών. Οι προσφεύγοντες στο πρώτο και στο δεύτερο από τα επεισόδια διενήργησαν τις διαδηλώσεις τους κοντά σε εγκαταστάσεις οι οποίες προορίζονται ειδικώς για παιδιά. Στο τρίτο επεισόδιο η διαδήλωση διεξήχθη κοντά στο κτήριο της Διοίκησης της Πόλης, και θα πρέπει να αποσαφηνιστεί κατά πόσον οι αρχές εφάρμοσαν ορθά τον Νόμο. Το ρωσικό Συνταγματικό Δικαστήριο εξέφρασε την ίδια άποψη και παρείχε στους προσφεύγοντες το δικαίωμα να επανεισαγάγουν διοικητικές διαδικασίες όσον αφορά και τα τρία επεισόδια προκειμένου να διευκρινιστεί κατά πόσον οι διαδηλώσεις είχαν ως στόχο παιδιά. Παρά ταύτα, το Δικαστήριο δεν το έλαβε υπόψη, λέγοντας απλώς ότι το ρωσικό Συνταγματικό Δικαστήριο είχε απορρίψει την προσφυγή. Τούτο εγείρει επίσης το ζήτημα της εξάντλησης των αποτελεσματικών ενδίκων μέσων, το οποίο θα έπρεπε να εξεταστεί από το Δικαστήριο αυτεπαγγέλτως, τουλάχιστον σε σχέση με το τρίτο επεισόδιο.

Εν τούτοις, η θέση του Δικαστηρίου θα μπορούσε να εκληφθεί ως υποστηρίζουσα ότι οι διαδηλώσεις αυτές, ακόμη και να έλαβαν χώρα κοντά σε σχολεία, αρμόζουν και ακόμη και είναι χρήσιμες μέσα σε μία δημοκρατική κοινωνία. Δεν είμαι βέβαιος ότι οι γονείς θα συμφωνούσαν με μία τέτοια ακραία φιλελεύθερη προσέγγιση!

Προστασία της παραδοσιακής οικογένειας

Είναι αυτονόητο ότι ο σεξουαλικός προσδιορισμός, καθώς και ο σεξουαλικός προσανατολισμός, είναι μία πολύ ιδιωτική διαδικασία, αν και επηρεάζεται από την κοινωνική ζωή και τις κοινωνικές σχέσεις. Τα διεθνή κείμενα, συμπεριλαμβανομένης και της CRC, αναγνωρίζουν ότι τα παιδιά θα πρέπει να συμβουλευονται κατ'αρχήν τους γονείς ή τους στενούς συγγενείς τους μάλλον παρά να λαμβάνουν πληροφορίες σχετικά με το σεξ από τα πανό των προσφευγόντων στον δρόμο.

Πράγματι, η επίδικη διάταξη του Νόμου επιδιώκει τον πρωταρχικό στόχο της προστασίας των αξιών μιας παραδοσιακής οικογένειας. Η διάταξη αυτή θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως υποστηρικτική της οικογένειας και της μητρότητας. Δεν θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως παρεμποδίζουσα τους ενήλικες από το να συμμετάσχουν σε ομόφυλες σχέσεις, όπως θα μπορούσε να είναι σε μία υπόθεση δυσμενούς διάκρισης. Ευτυχώς, το

Δικαστήριο έχει ήδη υποστηρίξει το καθήκον του Κράτους να προστατεύει το δικαίωμα στην οικογένεια και την μητρότητα των ευάλωτων γυναικών κρατουμένων σε μία υπόθεση ισόβιας κάθειρξης (βλέπε *Khamtokhu and Aksenchik κατά Ρωσίας* [GC], αριθ. 60367/08 και 961/11, ECHR 2017). Η παρούσα υπόθεση εγείρει επίσης ζητήματα που σχετίζονται με την ευμενή διάκριση ως αποτέλεσμα της διακήρυξης μιας προτίμησης για μία παραδοσιακή οικογένεια. Η ευμενής διάκριση επεδίωκε όχι μόνον να υποστηρίξει μία ομάδα ατόμων, αλλά και να προστατεύσει τις παραδοσιακές αξίες της ρωσικής κοινωνίας χωρίς παρέμβαση στα δικαιώματα της κοινότητας ΛΟΑΤ. Δυστυχώς, το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε το Δικαστήριο στην παρούσα υπόθεση είναι αντίθετο με την δική του προηγούμενη θέση.

Το Δικαστήριο επικαλείται την ακόλουθη άποψη της Επιτροπής της Βενετίας (παράγραφος 48 της Γνωμοδότησής της): «... μέτρα που διώκουν τον αποκλεισμό από τον δημόσιο χώρο της προβολής άλλων σεξουαλικών ταυτοτήτων εκτός από την ετεροφυλόφιλη, θίγουν τις βασικές αρχές μιας δημοκρατικής κοινωνίας, χαρακτηριζόμενης από πλουραλισμό, ανοχή και ευρύτητα πνεύματος, καθώς από δίκαιη και προσήκουσα μεταχείριση των μειονοτήτων» (και πάλι, κατά την άποψή μου, μία έννοια διάκρισης εμπλέκεται στην εξέταση του άρθρου 10). Η Επιτροπή της Βενετίας, εν τούτοις, δεν λαμβάνει σοβαρά υπόψη το γεγονός ότι «η ετεροφυλοφιλία» θα μπορούσε να δημιουργήσει οποιεσδήποτε αξίες (όπως η μητρότητα) που αξίζουν να τους δοθεί προτεραιότητα. Δεν έχω πεισθεί ότι το Συμβούλιο της Ευρώπης επιθυμεί να στηρίξει τον διάλογο με το ρωσικό Συνταγματικό Δικαστήριο, το οποίο εξήγησε τον σκοπό του Νόμου στην απόφαση της 23 Σεπτεμβρίου 2014: «Στον βαθμό που ένας από τους ρόλους της οικογένειας είναι η γέννηση και η ανατροφή παιδιών, η αντίληψη του γάμου ως της ένωσης ενός άντρα και μιας γυναίκας διαπνέει την νομοθετική προσέγγιση για την επίλυση των δημογραφικών και των κοινωνικών ζητημάτων στην περιοχή των οικογενειακών σχέσεων στην Ρωσική Ομοσπονδία». Μέσα στο πλαίσιο της ανατροφής και της ανάπτυξης των παιδιών στην Ρωσία σύμφωνα την περί οικογενείας αντίληψη των γονέων τους, πιστεύω ότι το Συμβούλιο της Ευρώπης θα πρέπει να σέβεται «τις οικογενειακές σχέσεις όπως αυτές παραδοσιακά εννοούνται στην Ρωσία και εκφράζονται στο Σύνταγμα της Ρωσικής Ομοσπονδίας». Το ρωσικό Συνταγματικό Δικαστήριο επικεντρώνεται επίσης στις αξίες της μητρότητας από πολιτιστική και ιστορική άποψη και άλλα σχετικά ζητήματα, αλλά αυτά δεν εξετάστηκαν στην παρούσα υπόθεση. Λυπούμαι διότι η πιο πάνω απόφαση δεν αναπαράγονται στο σύνολό τους.

Η CRC τονίζει επίσης την σημασία της οικογένειας ως της θεμελιώδους ομάδας της εταιρείας και του φυσικού περιβάλλοντος για την ανάπτυξη και την ευημερία των παιδιών, και ότι η οικογένεια θα πρέπει να τυγχάνει της αναγκαίας προστασίας. Τούτο συνιστά έναν

θεμιτό σκοπό, και πάλι, αντίθετα προς το συμπέρασμα του Δικαστηρίου στην παρούσα υπόθεση.

Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση

Το Δικαστήριο έχει καταλήξει ότι οι ανήλικοι που ήταν παρόντες στην δράση των προσφευγόντων εξετέθησαν στις ιδέες της ποικιλότητας, της ισότητας και της ανοχής, και ότι η υιοθέτηση των απόψεων αυτών θα μπορούσε μόνον να συμβάλει στην κοινωνική συνοχή. Δεν είμαι βέβαιος ότι τούτο ήταν επαρκώς σαφές για τα παιδιά ή ότι αυτά θα μπορούσαν να καταλήξουν στο συμπέρασμα αυτό, το οποίο απαιτεί την γνώση και την κατανόηση αυτών των υψηλών αρχών. Οι διάφορες έρευνες επιβεβαιώνουν ότι τα νεότερα παιδιά έχουν όντως δυσκολία να διατηρήσουν μία σταθερή άποψη για τα καθολικά δικαιώματα, εκφράζοντας αβεβαιότητα σχετικά με την απαγόρευση της ελευθερίας του λόγου³. Θα πρέπει να προστεθεί ότι οι πιο πάνω αξίες δεν έχουν εκφραστεί ρητώς από τους προσφεύγοντες.

Προφανώς, η εκπαίδευση στο πλαίσιο των σεξουαλικών σχέσεων (ένα πολύ ιδιωτικό και ευαίσθητο θέμα) θα πρέπει να παραδίδεται με μεγάλη προφύλαξη. Συνεπώς, είναι δύσκολο να συμφωνήσει κανείς ότι ένα σλόγκαν που αναρτάται στον δρόμο μπορεί να ικανοποιήσει οποιουσδήποτε εκπαιδευτικούς σκοπούς.

Προσωπικά, συμφωνώ ότι τα παιδιά θα πρέπει να διαπαιδαγωγούνται σε ένα περιβάλλον απαλλαγμένο από βία στην βάση κάποιου διαφορετικού σεξουαλικού προσανατολισμού. Εν τούτοις, οι προσφεύγοντες δεν προσκόμισαν στο Δικαστήριο ή στις εθνικές αρχές οποιεσδήποτε αποδείξεις ότι υπήρξε τέτοια περίπτωση (ήτοι περίπτωση βίας μεταξύ παιδιών) στο συγκεκριμένο σχολείο ή την βιβλιοθήκη όπου οι προσφεύγοντες είχαν πραγματοποιήσει τις εκδηλώσεις τους. Επίσης, καμία τέτοια προσφυγή δεν κατατέθηκε ενώπιον του Δικαστηρίου.

Επιπλέον, η CRC προβλέπει ότι η διαπαιδαγώγηση του παιδιού θα πρέπει να κατευθύνεται προς την ανάπτυξη της προσωπικότητας, των ταλέντων και των διανοητικών και φυσικών ικανοτήτων του παιδιού, στο πληρέστερο δυναμικό τους. Επίσης, θα πρέπει να κατευθύνεται προς την ανάπτυξη του σεβασμού προς τους γονείς του παιδιού και τις αξίες τους και προς τις εθνικές αξίες της χώρας στην οποία ζει το παιδί (άρθρο 28). Όσον αφορά την σεξουαλική αγωγή, όλα τα σχετικά εγχειρίδια προειδοποιούν ότι είναι φυσιολογικό για όλα τα παιδιά να εκδηλώνουν περιέργεια σχετικά με το σεξ. Προειδοποιούν επίσης ότι οι γονείς θα πρέπει να συμβουλευονται τον δάσκαλο του παιδιού προκειμένου να καθορίσουν

³ Helwig, C., “Children’s Conceptions of Fair Government and Freedom of Speech”, *Child Development*, v69 n2 1998.

αυτό που είναι κατάλληλο για την ηλικία και το επίπεδο ωριμότητας του παιδιού. Δεδομένου ότι έκαστο άτομο είναι μοναδικό και έχει διαφορετικές ικανότητες και τρόπους εκμάθησης, απαιτείται ο καθορισμός (και οι γονείς είναι σε καλύτερη θέση προς τούτο) του χρόνου και της ποσότητας των πληροφοριών που χρειάζεται το παιδί προκειμένου να διερευνηθεί η σεξουαλικότητά με πληρότητα και ασφάλεια. Μία από τις πιο αξιόπιστες πηγές είναι η «Διεθνής Τεχνική Καθοδήγηση για την Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση» της UNICEF.

Η σεξουαλική αγωγή ασχολείται και με την σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών. Η «Καθοδήγηση» αναφέρει ότι, σήμερα, ελάχιστοι νέοι τυγχάνουν επαρκούς προετοιμασίας, γεγονός που τους αφήνει ευάλωτους στον εξαναγκασμό, την κακοποίηση, την εκμετάλλευση και τις σεξουαλικά μεταδιδόμενες νόσους, συμπεριλαμβανομένου και του HIV (το τελευταίο ήταν ακριβώς το ζήτημα το οποίο τέθηκε από την Κυβέρνηση και απορρίφθηκε από το Δικαστήριο). Η «Καθοδήγηση» παρέχει επίσης πολλά κοινωνιολογικά στοιχεία που αφορούν την εκμετάλλευση της σεξουαλικής ωριμότητας σε νεότερη ηλικία, χωρίς να μπορούν τα παιδιά αυτά να κάνουν μία υπεύθυνη επιλογή. Τούτο είναι χρήσιμο προκειμένου να γίνει κατανοητό το κενό μεταξύ της σεξουαλικής ωριμότητας και της διανοητικής ανωριμότητας το οποίο αποδίδεται συνήθως στα παιδιά μετά την ηλικία των δώδεκα ετών.

Ως εκ τούτου, αναγνωρίζεται ευρέως ότι η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση είναι ένας πολύ ευαίσθητος τομέας στον οποίο η διάδοση των πληροφοριών θα πρέπει να λαμβάνει χώρα με μεγάλη προσοχή.

Ελευθερία της έκφρασης

Στην παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο δεν έλαβε σοβαρά υπόψη το γεγονός ότι η ιδιωτική ζωή των παιδιών είναι πιο σημαντική από την ελευθερία της έκφρασης των ομοφυλοφίλων.

Από τις συνθήκες της υπόθεσης προκύπτει ότι οι διαδηλώσεις έλαβαν χώρα προκειμένου να προβληθούν οι μη παραδοσιακές σεξουαλικές σχέσεις (το οποίο δεν είναι αφ'εαυτού ζήτημα δημοσίου συμφέροντος) και όχι για να εκφράσουν γνώμες επί ζητημάτων δημοσίου συμφέροντος όπως οι γάμοι μεταξύ ομοφύλων ή η υιοθεσία. Δύο από τις διαδηλώσεις διεξήχθησαν μπροστά από το σχολείο, χωρίς συνεννόηση με τους δασκάλους και χωρίς να στοχεύεται μία ορισμένη κατηγορία μαθητών μιας σχετικά προχωρημένης ηλικίας, δεν υπάρχουν δε άλλες αποδείξεις που να αποδεικνύουν ότι ο σκοπός της διαδήλωσης ήταν να προσελκύσει τα παιδιά με μία συζήτηση για κοινωνικά προβλήματα όπως η ανοχή. Οι προσφεύγοντες αναγνώρισαν οι ίδιοι ότι η επιλογή των χώρων και το

περιεχόμενο των πανό ήταν σκόπιμα προκειμένου να διαμαρτυρηθούν κατά των εν λόγω νομοθετικών πράξεων (βλέπε παράγραφο 52 της απόφασης).

Οι προσφεύγοντες ήθελαν να δείξουν ότι η ομοφυλοφιλία είναι κανονική και φυσιολογική. Εν τούτοις, η ομοφυλοφιλία δεν διώκεται ούτε από τις κρατικές αρχές ή από τα παιδιά του σχολείου ή από τους γονείς τους, η δε κοινωνία στην Ρωσία είναι γενικά ανεκτική ως προς το φαινόμενο αυτό. Πολλοί ομοφυλόφιλοι είναι δημόσια πρόσωπα τα οποία είναι καταξιωμένα στις τέχνες, στις επιχειρήσεις και στην κρατική διακυβέρνηση. Σε περίπτωση βίας κατά ομοφυλόφιλων, οποιαδήποτε τέτοια υπόθεση μπορεί να εισαχθεί ενώπιον του Δικαστηρίου εφόσον οι εθνικές αρχές έχουν παραλείψει να εκδηλώσουν τις θετικές υποχρεώσεις τους. Εν τούτοις, δεν υπήρχε λόγος στην βάση πραγματικών περιστατικών για την διενέργεια διαδηλώσεων σε αυτούς τους συγκεκριμένους χώρους.

Το Δικαστήριο έχει καταλήξει ότι η προβολή των σχέσεων μεταξύ ομοφύλων δεν βλάπτει την δημόσια ηθική, την υγεία ή τα δικαιώματα άλλων, ακόμη και όταν η γνώμη έχει εκφραστεί σε άμεση αντίθεση με το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή. Το Δικαστήριο ικανοποιήθηκε από το γεγονός ότι, κατά την οργάνωση των εκδηλώσεών τους, οι προσφεύγοντες δεν επεδίωξαν να έχουν επαφές με ανήλικους ούτε να εισβάλουν στον ιδιωτικό χώρο σας (βλέπε παράγραφο 80 της απόφασης). Πιστεύω ότι η άποψη αυτή είναι απολύτως αντίθετη προς την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, διότι η ύπαρξη σύγκρουσης μεταξύ της ελευθερίας της έκφρασης και της ιδιωτικής ζωής δεν εξαρτάται από οποιαδήποτε συμβολή σε ιδιωτικό χώρο με την κυριολεκτική έννοια, αλλά στην παρούσα υπόθεση συνιστά μία εισβολή σε μία αντίληψη ενός τρόπου ζωής!

Συμπέρασμα

Η παρούσα υπόθεση δεν αρκετά περίπλοκη. Δεν παρουσιάζει απλώς μία σύγκρουση μεταξύ του δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης και του δικαιώματος στην ιδιωτική και την οικογενειακή ζωή: υπάρχει επίσης σύγκρουση μεταξύ διαφόρων μορφών αυτοπροσδιορισμού ενός ατόμου. Το ζήτημα αυτό είναι ζωτικό για αμφότερα τα διάδικα μέρη και αυτά δεν θα μπορέσουν ποτέ να φθάσουν σε συμφωνία. Μέχρι τώρα, το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει ευνοήσει την άνευ περιορισμών δημόσια αναγνώριση των μη παραδοσιακών σεξουαλικών σχέσεων, ακόμη και σε ευαίσθητους τομείς όπως το ευάλωτο μιας συγκεκριμένης ομάδας ατόμων (παιδιών) εξαιτίας της ανωριμότητάς τους, έναντι των θρησκευτικών και φιλοσοφικών πεποιθήσεων των γονέων τους (ως προς τον τρόπο με τον οποίο η οικογένεια θα πρέπει να οργανωθεί), των εθνικών παραδόσεων και αξιών

συμπεριλαμβανομένης και της μητρότητας, της εθνικής δημογραφικής πολιτικής και της ευαισθησίας της σεξουαλικής αγωγής.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Κατάλογος των προσφυγών

1. 67667/09 – Bayen κατά Ρωσίας
2. 44092/12 – Kiselev κατά Ρωσίας
3. 56717/12 – Alekseyev κατά Ρωσίας

Ακριβής μετάφραση του συνημμένου
εγγράφου από τα αγγλικά.

Αθήνα, 21 Φεβρουαρίου 2018

Ο μεταφραστής

Αλέξανδρος Πετρουτσόπουλος